

*N: Mar in štud. knj' Trst 20/11.67*

# most 67

revija  
za kulturo  
in  
družbena  
vprašanja

# 15





## ESEJI

Aleš Lokar: DIALOG IN SLOVENCII II 162

Marjan Rožanc: DEMON IVA DANEUA 143

Ingo Paš: ŽRTVE IN PRIČAKOVANJA 155



## LITERATURA

Jasna Škrinjar: DAJ NAM DANES 110

Franci Zagoričnik: HAPPY PILAD 116

Vladimir Kos: ARHIMEDOVA KRIVULJA V ZLATEM 140

SONET ZA SA-I-NO KAWARA 141

Stanko Janežič: ODMEVI BIVANJA 150

ZAPUŠČENI DOM 152

ŽALOSTINKA 153

POHOD 154



## PROBLEMI

Aleš Lokar: KRIZA NARODNE ZAVESTI 105

Bogdan Berdon: O ASIMILACIJI TRŽAŠKIH SLOVENCEV 123



## FELJTONI

PLEČNIKOVA RAZSTAVA NA DUNAJU 173

DIALOG V MARIANSKIH LAZNYH, Vladimir Vremec 178

LUČI IN SENCE (A. L.) 186

ANKETA O NAŠEM TISKU 187



# most

REVIJA ZA KULTURO IN  
DRUŽBENA VPRAŠANJA

Ureja uredniški odbor: Stanko Janežič,  
Aleš Lokar, Boris Podreka, Alojz Rebula,  
Marjan Rožanc, Drago Štoka (odgovorni  
urednik) in Vladimir Vremec.

Vsi prispevki ne predstavljajo mnenja  
celotnega uredniškega odbora.

Registrirano na sodišču v Trstu s številko  
6/64 RCC dne 25. maja 1964

Uredništvo in uprava: Trst - Trieste,  
Via Donizetti, 3 - Italija

Cena posamezni številki 500 lir, letna  
naročnina 2.000 lir, plačljiva na tekoči  
račun 11/7768 A. Lokar, Via Pindemonte 8,  
Trieste. Za inozemstvo 5 dolarjev

Oprema: Boris Podreka

Tisk: Tiskarna A. Keber - Trieste,  
Via S. Anastasio 1/c



Po naših revijah in časopisih se je zadnje čase precej razširilo razpravljanje o slovenstvu in o slovenski zavesti. V Zalivu (4, 1966) obtožuje na primer Boris Pahor vladajoči sloj v domovini, da premalo skrbi za narodno zavest, ki da v ljudstvu propada. Podobna ugotavljanja prihajajo iz Trsta, posebno glede narodne zavesti med delavskim slojem, ki naj bi bil podvržen hitri in neodporni asimilaciji (Bogdan Berdon, Most, 11, 1966).

Vse žrtve, ki jih je bil naš delavec, kmet, intelektuallec prenašal med vojno, puhtijo tako rekoč v nič spričo dejstva, da se Slovenci radi na hitro prilagajamo okolju, kakor da je to vedno in povsod močnejše od krhke individualitete naše narodne biti. Ves zagon, ki nas je pognal ob začetku stoletja iz objema rajnke Avstrije, naše krušne matere, in je doživel svoj višek v samozavesti narodnoosvobodilnega nastopa med drugo svetovno vojno, je splahnel. Zavest organizma, ki ga imenujemo slovenski narod, leži na tleh, kakor izpihnjen balon, in na vseh koncih se je že loteva gniloba. Take in podobne so ugotovitve.

Toda če hočemo bolezen zdraviti, moramo najprej določiti njene vzroke.

Mnenje Borisa Pahorja, ki ga je o tem vprašanju razvil v že omenjenih člankih v Zalivu, izhaja iz predpostavke, da je zavest o slovenskem narodu, kakršno poznamo iz polpretekle zgodovine, edino možen tip zavesti in da njen propad pomeni avtomatično tudi propad narodnosti kot take. Pahor poziva oblastnike v Sloveniji, naj začenjajo dajati zopet večji pomen nacionalni vzgoji v šolah, kajti prav pri mladini je situacija najbolj akutna in vprašanje se postavlja, kako bo ogroženi slovenski človek zdržal pritisk sosedov, ki ne kažejo, da bi se hoteli na takšen ali podoben način moralno razorožiti. Potrebna je torej ponovna nacionalna oborožitev naših ljudi po didaktični liniji.

V Mostu (13/14, 1967) pa meni Marjan Rožanc: telo, ki leži nemočno na tleh časa in prostora, ni narod in niti ni to njegova zavest, pač pa le določena predstava zavesti, klasična in literarna, se pravi papirnata in preživela, ki si z njo ne vemo dosti pomagati. Zato pa ni nujno, da bi jo znova oživljali, saj več ne odgovarja ne dejstvom in ne okoliščinam. Zaman je danes znova raz-

glaševati nacionalnost in njene vrednote po šolah, ker zvenijo preveč abstraktno pa bi jih sodobni praktični Slovenec ne mogel sprejeti v stari obliki. Bolj koristno je delati na novi podobi slovenstva, ki bi se znala že po svoji novosti prepričljivo uveljavljati med ljudstvom, kakor je svoj čas to bilo za staro. Za mladih let je recimo Prešeren obiskoval nemške šole, kjer mu nihče ni slovenske zavesti vcepljal v glavo, ampak je ta zorela v njem kar sama od sebe. Bila je pač nuja časa, predhodnica širšega družbenega gibanja, ki ga imenujemo osveščanje podvrženih narodnosti v ranjki monarhiji dvoglavega orla. Tudi danes ne more nihče kreniti proti socialni nuji časa; ni mogoče Slovincem prepovedati, da bi si kupovali hladilnike in avtomobile, bolj je pomembno raziskovati znake novega časa v sebi in v bližnjem, saj bo le takšno iskanje prej ali slej zadostilo novi vsebini, ki jo prinaša s sabo nova doba, ki ji prejšnji, romantični model zavesti ne more biti več docela kos.

V takšni situaciji je blizu skušnjava, da bi krivdo za težave naprtili oblastnikom, oziroma njihovemu totalitarizmu, ki zavira posameznikove pobude v smeri razvoja in osveščanja. Toda to je odgovor, ki odpira nova vprašanja in zahteva ponovne poglobitve. Znano je namreč, da so družbeni sistemi predvsem plod družbenih razmer; čim bolj so te neizoblikovane, tem bolj se sila drži v imenu ideologije namesto svobode in osebne odgovornosti. V nerazvitih deželah kateregakoli tabora prevladujejo vsaj patriarhalne oblike vladanja, če že ne totalitarne, kot bolj pripravne politične in upravne rešitve za družbo. Svoboda, parlamentarizem, priznavanje različno mislečih ljudi in skupin ter toleranca se pojavljajo v zgodovini ponavadi kot sadovi viška razvoja družbe.

Tudi naše »osvobojevanje«, če naj se tako izrazim, je povezano s celo vrsto socialnih, psiholoških in še drugih vprašanj, ki si jih verjetno ni moč odmisлити, če bi radi zadostili njihovim rešitvam. Svoboda našega naroda, njegova zavest in suverenost ne morejo biti le abstraktne krilatice, marveč predvsem konkretni problemi naše navzočnosti v času in prostoru, ki zahtevajo vedno novih ugotovitev in preizkušenj.

Iz tržaške perspektive se nam o teh vprašanjih večkrat vsiljuje ugotovitev, da je naša narodna eksistenca preveč ideološka in premalo konkretna. Takole meni Edvard Kocbek o slovenskem človeku v Listini (str. 460): »Dolga stoletja je neprestano buden in napet, noč in dan na straži, da obrani sebe in svoje; posledice so bile neogibne, nagonsko nezaupen in zavestno previden je razvil interesno prizadetost in vzročno razvidnost: v nenehni, zvečine drobnjakarski obrambi je postal konservativno navezan na majhno, sramežljivo domačnost, na čim ožjo zamejenost... že dolgo nismo več veselo gonska in sproščena bitja; nasprotno, zaradi svojega refleksivnega in konservativnega reševanja smo se zapletli v nevarne sublimacije, v preračunanost in koristi; vedno bolj smo se zate-

kali v svet vrednot, idej in kvalitet, in vedno manj smo verovali v enotnost in skladnost življenja.«

Seveda, totalitarnost potem kar sama raste iz takšnega zaprtega in ideološkega posameznika, saj mu prav ona dovoljuje zaprtost in mazohistično izživljanje v ideologijah ter ga ohranja neizpremenjenega. Sprememb pa se vsak človek boji, saj so povezane z bolečinami. Ta ugotovitev docela odgovarja tudi bivanjskemu stališču tržaškega Slovenca, ki mu je življenje razpeto po eni strani med etičnimi prvinami porekla (te se uresničujejo v vsakdanjosti mesta le delno in posredno), po drugi pa med prednostmi sproščene in pomirljive življenjske oblike, ki jo to isto mesto zna nuditi iz svojega zgodovinskega in etničnega kozmopolitizma vsakomur, ki se mu prilagodi, in je posebno privlačna za človeka, ki je bil še včeraj podeželan, kmet, proletarec.

Bivanje Slovencev v Trstu je kljub vsemu še vedno problematično, saj še vedno nismo dohnali svojega osnovnega stališča: kako se živeti v okolje; ne da bi zavrgli del svojega bistva, recimo ime ali jezik, ali pa zgolj zatajili sorodstvo na Krasu ali v Brkinih. Vsak od nas živi zato v znaku protislovja, ki zahteva veliko napora in potrpljenja. Uidemo pa mu lahko le tako, da se zapremo v skupino ali skupinico, pevski zbor, gledališče, revijo, stranko, družino, kamor prenesemo svoje ambicije in frustracije. Le zamejenost nudi varnost pred morjem tuje resničnosti.

Takšna zamejenost sama na sebi ni negativna, kajti le v takšnih zamejenih tolmunčkih se prevaja skrita voda naše krhke zavesti, a nevarnost zapiranja je v tem, da se v majhno zaobjetem prostoru prepustimo skušnjavi totalitarnosti in paternalizma. V pevskem zboru ali filatelističnem klubu, kot surogatu za širino življenja, se članu totaliteta izmikuje v prid neotipljivega sveta ideje ali dobronamerne umetnosti. Kolikor bolj je takšna skupina pravoverno in črkarsko slovenska, toliko bolj je v stvarnosti mesta otipljiva le na telefonskem imeniku. Ker pa je Slovenec mimo vsega še človek, postane sčasoma takšno izživljanje nezanimivo prav po človeški plati, s svojim poudarjanjem zavesti vred.

Za Slovence na sploh (glej recimo: Marjan Tavčar, Goriška srečanja, 1), a v Trstu še posebej, je značilna zaprta, nekam samotarska in turobna družba, kakor je to bilo že večkrat ugotovljeno, kjer se nezaupanje do zunanje stvarnosti začanja širiti na same medčlanske odnose in jih prepajati s totalitarnim duhom kot modelom upravljanja stvarnosti, ki takšnim psihološkim stališčem tudi po organizacijski plati najbolje ustreza.

Dodal pa bi še zanimivo in dokaj novo ugotovitev, da se takšen negativni razvoj pri Slovencih po svoje zrcali tudi na drugi strani bariere, v sami italijanski stvarnosti Trsta. Naši ljudje, ki jih je stihija zgodovine zanesla na drugi breg protislovja, v tujstvo, in tvorijo danes asimilirane odstotke prebivalstva v mestu, so do-



živeli socialno involucijo, ki je zrcalna podoba naše. Tudi tam, kot tu, zgodovinsko iskanje rešilnega obrazca v totalitarni ideologiji, tudi tam zapiranje v skupine in skupinice, tudi tam zapiranje vase, tudi tam zatekanje v mit. Recimo: v mit tem bolj »zaturanega« slovenskega kmetavzarja, kolikor bolj so se medtem resnični Slovenci od tega stanja že oddaljili, ali pa v splošnejši mit meščanske odličnosti (na primer: »Trst je od svojih sosedov pobral samo vse boljše, nikoli pa kaj slabšega...«), v imenu katerega se je bil pred generacijo ali dvema izvršil usodni korak asimilacije. Resnično! Prav v tem je Trst tako ves naš in tako malo italijanski, saj sta za pravo italijanstvo značilni širina in toleranca. Človeška resničnost Trsta se je na konici narodnostne in socialne dvojnosti zgodovinsko preklala in obe po poli resničnosti sta se zavili sami vase, kakor dva ranjena ježa, histerično zahtevajoč zase pravico do celotne resničnosti. Sicer je res, da se je prelom izvršil ob življenjski nemoči obeh skupnosti, a obenem se je izvršil ob razglaševanju njune moči, razglaševanju, ki naj bi resnično nemoč prepilo, češ, vsaka od naju poseduje celotno resničnost te zemlje v zakupu. Moč in nemoč sta se tako kompleksno križali in dopolnjevali: silovitost kot psihološko opravičilo eksistenčne nemoči, nemoč kot stalna skušnjava, da bi konflikt s pritiskom enostavno zanikali, ga zbrisali z dnevnega reda in ga tako na videz odrešili. Tako je bilo v dvajsetih letih fašizma na Primorskem, tako v štiridesetih dneh naše vladavine nad mestom.

Ko o teh stvareh danes v mirnejšem ozračju premišljujemo in debatiramo, bi se skoraj nagnili k paradoksnemu mnenju, da je bilo za polom z obeh strani predvsem krivo pomanjkanje tistega, o čemer vsaka od obeh skupnosti misli, da ji je lastno v izobilju: pomanjkanje prave narodne zavesti. Manj ideološka in bolj konkretna narodna zavest z obeh strani bi bila verjetno zmogla omejeno protislovje zmojstriti tudi po človeški plati. Totalitarnost se vedno pojavlja kot beg pred potrpljenjem, ki ga zase zahteva totalna zgodovinska navzočnost zavesti. Totalitarnost ni nič drugega kot površno reševanje resničnih problemov in je pri nas kot povsod znak nezmožnosti in nezadostnosti v razmerju do zgodovine.

Če danes postavljamo zahtevo po novi slovenski narodni zavesti, se takšna težnja pojavlja predvsem kot odpiranje možnosti na vseh nivojih naše konkretne eksistence, kot integriranje že obstoječe narodne zavesti (nič, kar je dobrega v starem, naj se ne zavrže!) z vsemi tistimi prvinami, ki smo jih medtem registrirali in nabrali in ki danes enostavno so, hočeš ali nočeš, pa se jim mora vsaka zavest prilagoditi, če se noče do konca opijaniti z ideologizmi. Konkretno se to v Trstu pravi nuditi našemu človeku takšna spoznanja, kot je tisto, da ni nujno, da si romantičen, alpsko pobarvan idealist, če hočeš ostati Slovenec, ali pa tisto, da je Trst pristno naš prav v svojem najsrdečjšem zoprniku, s kate-

rim ne bi nikoli hoteli imeti opravka, pa smo pravzaprav z njim v sorodu po freudovski liniji.

Spoznati nam je, recimo, da je gospod Scheri razvojno isto kot Škerelj: oba sta se pred pravo resničnostjo zatekla v delno, zapleteno in neodrešeno podobo resničnosti. Tako sta namesto človeka oba postala ščava. Scheri sicer še danes boleha nad fašizmom, utvaro sile, ki naj bi po gordijsko presekala protislovja te zemlje in njenih prebivalcev, in ga tako osvobodila senc revnih prednikov iz Motovuna, ki so v copatah prihajali v mesto prodajat lesno oglje. Scheri je zato po poli človek. Vendar s Škerljem ni veliko bolje, pa čeprav si o tem večkrat delamo utvare. Tudi ta se je spričo Scherijevega sramu zavil vase in iz svojega neodmevnega ždenja razvil zastavo različnih ideologizmov, ki so se mu ponujali v opravičilo. Med temi je prav gotovo najpomembnejši socialni, kot je naravno za človeka, ki je meščan, pa so njegovi predniki iz Motovuna v copatah prodajali lesno oglje. Tudi Škerelj je ostal po poli človek in vsi prav dobro vemo, s kakšnimi miti se je Škerelj še do nedavna ubadal (gl. npr. Bogdan Berdon, Most, 11, 1966).

Naloga našega iskanja bodi zato usmerjena v most med obema travmatiziranimi resničnostima, iz katerih naj bi končno zrasla enotna in skladna zavest človeka, ki bo znal vstopati v življenje kot uspešno socialno bitje. S takšno nalogo ni preveč odlašati, saj vsi znaki kažejo, kot je pravilno ugotovil Boris Pahor, da Scheri in Škerelj preminevata in z njima vred vsi po poli ljudje njunega kova. V kolikor smo sami še vedno Scheriji in Škerlji (in to, žal, še vedno smo!), je takšna nevarnost resnično navzoča tudi za nas. Znak naše tipične poduhovljenosti pa je prav v tem, da se nam med vsemi možnimi variantami prav omenjena odprtost zdi nekam megljena in nestvarna, posebej če jo primerjamo s staro črkarsko narodno zavestjo. Pri takšni presoji namreč pozabljammo enostavno na dejstvo, da je le odprtost bila in bo znak odporosti. Naše črkarstvo pa je zapisano bližnjemu koncu. To je po mojem mnenju smisel današnjega propada slovenske zavesti. To je znak časa. Vsaj o tem si ne delajmo utvar.



Ljudje se niso ozirali kvišku, ampak tudi glav niso imeli sklonjenih. Držali so se pomembno, hlastno so govorili in gestikulirali, si hitro pogledali v oči, naravnost in globoko v oči, potem pa poglede hitro umaknili, kakor da bi v očeh sobesednikov opazili nekaj, kar bi jih lahko po nepotrebnem vznemirjalo. Nad njimi je visela mrtva zvezda.

Nekaj časa se je ljudem zdelo, da strašno zaudarja v zraku, zato so zadrževali sapo, sčasoma pa so se na neprijetni vonj navadili. Smrad se je sčasoma razširil po vsem mestu, zalezal se jim je v lase in njihova koža je prav tako zaudarjala. Odslej so si zelo pogosto zaželeli, da bi se kopali. Neprenehoma so imeli vključene bojlerje in iz Francije so uvažali šampone in zobne paste. Odslej so si tudi nohte bolj redno čistili. Imeli so negovane roke, bleščeče lase in bele zobe, pa vendar se je na lepem kdo kar nenadoma spomnil in se odtihotapil v javno kopališče. Zvečer so se doma redno umivali in drgnili, seveda so to želeli prikriti, ampak izdajala jih je rožnata polt, zardela od nenehnega drgnjenja. Njihova koža je bila svileni in gladka.

Kadar se je pripodila v mesto megla in počenila na strehe hiš, potem pa lenobno brazdala s svojimi belimi vimeni po ulicah in cestah, so se tisti, ki so sami tavalili po megli, kradoma ozirali kvišku, tjakaj, kjer naj bi nekje nad strehami lebdela zvezda. Seveda je niso ugledali, saj je vse zakrivala megla. Skoznjo se je rdeče cedila svetloba uličnih svetilk in vlažna curljala na asfalt.

Tla so bila nečedna. Ljudje v tem mestu so pogostoma bljuvali. Sredi pogovora pri mizi v kavarni se je kdo nenadoma sklonil in bruhal, potem pa se pogovarjal naprej. Ljudje v tem mestu so imeli vsi po vrsti bolne želodce, ali od smradu, ki se ga vendarle niso mogli navaditi, ali pa zato, ker so prehitro jedli. Hrano so goltali naglo, ne da bi jo vonjali, sicer bi se jim vzdigovalo.

Pa vendar so se tudi pogovarjali o smradu. Kar iznenada so začeli pisati cele študije, pesmi, povesti in komentarje. Nekateri so do-

kazovali, da je smrad izmišljotina, če pa že je, da je kvečjemu uvožen.

Ampak skoro nihče si ni upal priznati, da mrtva zvezda je, da trohni, in da se je ne bo nikoli več dalo odstraniti, če je že strohnela.

»PREDVSEM NE RAZMISLITI DO KRAJA« in »UREJENO ŽIVLJENJE. RED. RED.« Čez glavno ulico v mestu so vedno visele parole z rdečimi črkami, ljudje so si jih obesili v kote v dnevne sobe in kuhinje, nekateri pa so jih imeli kar na nočni omarici.

Tisti, ki so imeli kaj veljave, so v prostem času hodili k baletu. Tam so se naučili vzdigovati, iztegovati, zamahovati in odstranjevati. Takole: Postaviš se v pozor. Potem se začneš počasi vzdigovati na prstih. Počasi, počasi, vedno višje. Iztegneš roke, najprej predse, potem zamahneš okoli sebe, da si napraviš prostor. Okoli sebe zamahuješ toliko časa, da odstraniš vse, kar je odvečnega okoli tebe. Seveda ti potem sprime prste nekakšna sluz, ampak potem lahko stečeš v kopalnico. Lahko pa si pomagaš z drugo vajo: iztegneš roko, razmakneš prste, potem pa jih počasi kriviš. Seveda je videti, kot bi nekaj grabil, ampak to je samo videz. S tem se sprostijo tiste čutnice, ki so bile zlepljene s sluzjo. Potem roke odročimo in jih suvamo kvišku. Kvišku! Kvišku! Kvišku! Vedno višje, vedno višje...

Ko v mestu še ni bilo parol, so tam viseli križani. Ampak to je bilo že zdavnaj. Takrat še ni visela nač mestom mrtva zvezda. In že takrat se je bolečina posušila na skrivenčenih udih križanih. Kri se je strdila v grude, ki so nabirale kožo v gube. Od davnega trpljenja odprta usta so pritegovala oči tistih, ki so prihajali pod križe. Včasih so se zarisala v nasmešek, ki je tiste ob vznožju navdajal s prekipevajočim zanosom. Sklanjali so se pred križane in jim lepili na telo svojo ljubezen. Ljudje v tem mestu so imeli že od nekdanj na zalogi kupe ljubezni. Zdaj pa so ostali v mestu samo križi. V njih so zijale luknje izritih žebeljev. Križane so pokopali. Ljudje pa so slej ko prej prihajali pod križe. Upirali so oči v razpoke v starem lesu in z rotečimi smehljaji šepetali ljubkovalne besede. Potem so lažje delali baletne vaje, roke so imeli prožne, lahko so udarjali po drugih z ljubeznijo in tudi sluz na prstih jih ni več skominala.

Ženska in moški sta se spoznala med tavajočimi molilci, ki so se ob meglenih večerih upali ozirati proti mrtvi zvezdi. Moški je bil nekdanj eden tistih, ki si je o zvezdi upal govoriti naglas, poizkušal je razmišljati do kraja. Ampak zdaj si je že zdavnaj uredil življenje. Redno se je umival, imel je posebno nežno kožo, na katero je bil zelo ponosen, uporabljal je samo francosko zobno pasto in že malo sivi lasje so bili vedno bleščeče čisti. Bruhal je vedno ob določenih urah, parole pa je poslušal kar v postelji od pol enih do pol dveh ponoči.

Včasih sta se srečala v samopostrežni restavraciji, ženska se je pritoževala nad smradom in je imela navado reči: «Ne morem si predstavljati, da so nekdanj pred jedjo zvonili zvonovi, potem



so se ljudje hvaležno prekrižali in molili. Tu pa tako strašno smrdi!« In je stisnila oči, da bi ne videla kupov ostankov jedi po mizi. »Le kaj veš ti o smradu,« jo je kratko zavrnil moški in jo stisnil okoli pasu.

»Zakaj bolščiš vame, kadar delaš baletne vaje?« ga je nekoč vprašala. »Saj sploh ne gledam vate, to bi vendarle lahko razumela. Sploh te ne vidim.« Krčil se je od napornih vaj, ampak široko razprtih rok ni zmožel dvigniti niti nad glavo. Ženska ga je nezadovoljno pogledala, skrivaj in s priprtimi očmi se je hotela še enkrat prepričati, če jo vendarle gleda, in ko je videla, da je njegov pogled bolščeč in od napore brezizrazen, je utrujeno trznila in roke so ji obviseli v zraku. Povesila je ramena in se sklonila, ampak roki sta ji še vedno viseli v zraku. Nalahko sta se gibali, kot bi jih premikal veter. In kot bi močnejše zavelo, sta zanihali. Potem sta zanihali še močnejše in zamahovali v vedno širših lokih, da bi dobili zalet, in se končno kot dve živali visoko dvignili. Ženska je vzdignila glavo in se vzpela na prste. S kotičkom oči je pogledala proti moškemu, ki je bil od napore ves zaripel, vzpela se je tudi sama, zmagoslavno iztegnila prste in iz grla se ji je utrgal visok in zmagoslaven vik »UUUUUU«.

Proti mraku se je v mesto vedno pripodila megla. Ljudje so v kuhinjah in v kotih dnevnih sob žebrali parole.

»Zebe me,« je rekla ženska in se tesnobno ozirala. »Te hiše so kot nasedle predpotopne živali.«

»Zebe me!« je ponovila nestrpno.

»Kaj te res zebe?« je odsotno vprašal moški.

»Ne, hotela sem samo, da bi me stisnil k sebi,« je otožno rekla.

»Saj te lahko stisnem,« je z dobrovoljno vdanostjo rekel moški, ne da bi zganil na hrbtu prekrižani roki. Megla se je gostila v kaplje, ki so tapljale in slišno lezle po predmetih. »Pojdiva domov,« je rekla ženska. »Kam?« je natakinjeno vprašal, potem pa se hrupno zasmel. »Ti imaš smešne domisleke,« je nežno rekel in se sklonil k njej. »Ampak pomisli enkrat, premisli...«

»Prosim te, molči, prosim,« je rekla ženska. Prijela ga je za roko in mu prigovarjala. »Prosim, tja do tiste luči pojdiva čisto tiho. Ne reci nič, samo stopaj ob meni!«

»Mrtva je,« je rekel moški, »mrhovino je treba odstraniti.« Ženska je drhtela od mraza. »S teboj grem!« je končno rekla odločno. »Nemogoče!« je srdito rekel moški. »Danes ne moreš z menoj. Danes ne. Imam svoj red. Ob tem času ne moreš z menoj.«

»Samo pet besed...« je rekla obupano ženska. »Izgini!« je rekel surovo. »Klical bom na pomoč. Prišla bo straža. Red! Jaz imam svoj red!«

»Dobila bom paket. In v njem bo on!« je zavpila ženska.

»V njem bo on. Povezan bo z rožnato pentljo, snežno bel bo, podolgovat velik paket.« Ampak moški se je usedel v avto in se odpe-

Ijal. Tavajoči molilci z dolgimi lasmi so gledali za žensko, ki je tiho sama pri sebi govorila.

Odvijala ga bo počasi, počasi, paket. Najprej bo razvezala rožnato pentljo. Imela bo štiri zanke. Razvezala bo dve in ostala bo pentlja iz dveh zank. Z dolgimi belimi prsti bo potegnila za dolga rožnata konca in pentlja se bo razvezala. Hlastno bo s prstom podrsala sredi vozla in paket bo odvezan.

Mudi se ji, mudi se ji, ne more pričakati.

Traku ne bo zložila, čeprav je lep rožnat trak. Ne bo ga zložila, ampak ga bo odvrгла na tla.

Pravzaprav ji je žal rožnatega traku in ljubi red. Moti jo, da leži trak na tleh. Moti jo. Misli na trak, ampak nima časa, da bi ga pobrala in zložila. Saj mora odviti še papir. Bel, šumeč papir.

Pokriva škatlo iz lepenke. Zdi se, da ga ni veliko. Ampak ko hlastno odvija, ko hlastno odvija in nima časa, da bi papir zložila, upognila, enkrat, dvakrat, trikrat, štirikrat in ga spravila, zložila za peč ali vrgla v peč, tedaj se papir razširi čez vso sobo. Razširi se kot velika bela perut.

Kam naj s to perutjo?

Vrže ga na tla, ampak papir je lahek in noče pasti na tla in obležati poleg traku. Obleži na paketu, ki ga mora še odpečatiti. Zgrabi ga. Z eno roko ga zgrabi in stisne. Ampak še vedno je velik in bel, še vedno je kot bela perut.

Izgini, pravi. In ga stisne še z drugo roko. Izgini. Mane ga med rokami, stiska ga, skuša ga zmečkati v kepo. Potem obstane in ga hudobno in nalahko prime in ga skrije v kot za omaro.

Ampak ve, da je tam.

Lepenka paketa je siva, gladka. Ne ve, kje bi ga načela, kako bi ga odprla. Nikjer ne piše: tu prereži. Nikjer ni znamenja.

Pograbi škarje in jih zasadi v papir. Zasadi kar na sredi in potegne. Lepenka se zmrvi v majhne kosme. Potegne še počez, potem zasadi škarje v sredino. Nima časa, nima časa, da bi odpirala počasi. Strga pokrov in tanki vrhnji ovitek.

Tam je.

Prime ga za roke, jih odvije in potegne ven.

Stopi na stol in ga vleče počasi iz paketa. Težak je in ona šibka. Oblečen je v temno obleko in ko spleza ona še na mizo, da ga popolnoma izvleče, stopi moški nekaj korakov sem in tja. Potem se usede.

Ženska poklekne k njemu in v eni sapi črkuje:

»Glej, tu sem in te gledam. Darujem se ti. Vsa. Svoje oči, svoja usta, svoje lase, sebe popolnoma vso. Klečim ti ob nogah in čakam, da mi porečeš: Vstani! Naj vse moje življenje pomeni samo vstajanje ob tvojih nogah, ob tvojem telesu. Naj mi telo vzcveti od rose

tvojega semena, naj ti tipalke mojih prsi pustijo rdečo sled na životu. Moja duša ti ponuja obhajilo, sprejmi ga z mojega jezika. V prgišče bom nasula mleko svojih prsi, da ti z njim zlepi očmi, s katerimi si me gledal; ko jih boš odprl, bom sklonjena ob tvojih nogah čakala, da me pokličeš.«

Moški vzdigne roko. Z roko zariše v zrak črto. Ženska ugleda sled, ki jo je zarisala njegova roka, in jo brž spravi. Spravi jo k listku, na katerem je imel napisano molitev. Njegova roka se spusti topla in vlažna na njeno ramo in jo odkrije.

»Jutri boš lahko prišla k meni,« ji pravi. »Zdaj je pospravljeno, peč je očiščena in v steklenici imam žive zvezde.« Ampak ženska ve, v kotu je zmečkan papir.

»Tako slab spomin imam,« reče ženska, »to molitev se učim na pamet, pa se je ne morem zapomniti. In včasih listek pozabim. Zvonilo je avemarijo, ko sem hodila ob reki, in listka nisem imela s seboj. Tam pa je bil živ pesek, potem se mi je nenadoma zazdelo, da vidim ogenj v tvoji peči, in sem našla pot... mogoče pa sploh ni bil živ pesek, mogoče je bil čisto navaden prod. Včasih me postane nenadoma strah.«

»Neurejeno življenje,« pravi trpko moški, »moraš si urediti življenje. Jaz si redno čistim nohte in imam veliko prijateljev.«

Sedijo okrog okroglih miz in žebrajo parole. Včasih vrže kdo na mizo listek z molitvijo, ki jo je vzel kateremu od tavajočih molilcev. Danes je vrgel moški na mizo listek, ki ga je vzel ženski. In ko v krogih ob okroglih mizah skupaj žebrajo tuje molitve, pozabljajo na svoj strah, ker si ne upajo več govoriti o zvezdi, ki razpada. Moški ima na palcu odlomljen noht. Ponesel ga je k ustom in ga z zobmi nalahko mrcvari. Noht se mrvi in odkriva črne drobce, ki tičijo za belo steno. Zobje zagrabi noht in ga odtrgajo. Odtrgajo še malo mesa, da se pokaže kapljica krvi. Jezik jo s slino raztopi in posrka vse, kri in slino. Potem usta noht izpljujejo. V ustih se še vedno valjajo drobci, pod jezikom in v koticah za zobmi. Jezik poišče vse drobce in jih potisne iz ust. Ampak prst spet zleze med dvojni obroč zob. Sklenjeni ga v ritmu dletijo in brusijo. Palec postaja vedno bolj bel in čist.

Moški si s čistimi nohti naliva vino v kozarec. V vinu odsevajo žive, svetle zvezde in v ustih ni več okusa po krvi in nohtovem drobirju. Sladko trpek je okus v ustih in za nič ne bi usta okušala okusa drugih ust.

Precej ust je in vsa usta so na notranji strani rožnata. Rožnata so od rožnatega mesa, ki ga usta uporabljajo. Rožnata so od rožnatih molitev, ki jih jezik žebra. Jezik se takrat lepi na stene neba v ustih in poriva proti grlu mehke zalogaje. Rožnato je tudi od okusa drugih ust. Venomer se lepi na stene ust vlaga, ki je od koga drugega.

Ampak kdaj se pokaže na ustnicah tudi kapljica krvi, jezik zdrсне po njej, jo posrka in okuša kri. Sladka je. Jezik in zobje postanejo

vijoličasti od želje in zobje mrcvarijo mesto, kjer se je pokazala kapljica krvi. Ampak kri ne priteče več. Bolečina se upira zobem. Zato se hočejo zobje zagristi v druge ustnice. Teh pa ni, in zobje postanejo spet beli.

Včasih si kdo napravi usta iz papirja, grizlja jih in scefrajo se v koščke, ki se v ustih zlepijo v kepo. Jezik, navajen mehkih zaloga-jev, jo potisne proti grlu in kepa obtiči v goltancu. Roke skušajo izvleči kepo in grabijo okrog sebe, tudi glava se upira, vrtinči se na vratu, potem pa se noge stisnejo k drugim nogam, ki so tudi iz papirja, objamejo kolena iz papirja in zaplešejo v krogu.

Na kepice od ust iz papirja se grlo navadi, navadi se zaradi nog, ki se ne morejo odvaditi nog iz papirja. Mehke in gladke so noge iz papirja. Prijatelji pivci si začnejo slačiti oblačila, da bi jih bolje občutili, ko bi jim drsela trepetajoča in šušteča po koži. In vsaka noga je lahko drugačna. Iz svilenega papirja, belega papirja, črtastega papirja, iz kartona in krep papirja. Izvrstno se prilegajo te noge na čisto umito gladko polt.

Usta pa so kmalu nabasana s kepicami od ust iz papirja, usta jih ne morejo več držati. Lica so bebasto napihnjena. Oči se vrtinčijo, usta se odprejo in izbljujejo vse kepice. Spet so prazna. In zobje začnejo mrcvariti kazalec, zobje zagrabijo noht in ga odtrgajo, odtrgajo še malo mesa, da se pokaže kapljica krvi. Čisti prsti že točijo v kozarec žive svetle zvezde in usta za nič ne bi okušala drugih ust.

»Vzel si mi listek, na njem sem imela napisano molitev. Prosim, vrni mi ga,« je rekla ženska. Moški in njegovi prijatelji pivci so sedeli v krogu in žebrali.

»Prosim, poberi se!« je zaklical moški. »Svoje oči, svoja usta, svoje lase...« so žebrali prijatelji pivci.

»To je moja molitev, to je samo moja molitev!« je zakričala ženska. »Moje v tvoje, moje v tvoje!« so zdrdrali prijatelji pivci in se začeli slačiti.

»Izgini,« je rekel moški. »Tu imaš svojo bedasto molitev. Tudi to znamo že na pamet.« Vrgel ji je listek in zaprl za njo vrata. »Ko boš odprl oči, bom sklonjena ob tvojih nogah čakala, da me pokličeš!« so žebrali prijatelji pivci.

»Zvezda, temna zvezda,« je v obupu zaklicala ženska.

»Danes je megla, ne boš je videla, ženska!« je rekel tavajoči molilec z dolgimi lasmi. Skupaj z drugimi tavajočimi molilci jo je obstoji. Z mežikajočimi očmi so jo trepljali po telesu, s suhim tleskajočim prestopanjem so si dajali takt in se v kolenih vedno bolj upogibali, dokler niso vsi klečali okoli ženske. Z namrgodenimi obrazi so lovili zrak v nosnice in se z gnusom obračali proti tlom.

Tla v tem mestu so bila nečedna. Skozi meglo je zaudarjalo.



Franci Zagoričnik

# HAPPY PILAD

O ti ki krmariš in gledaš proti vetru  
pomni flebasa ki je bil nekoč kot ti lep in stasit.

t. s. eliot, pusta dežela 320, 321

## IFIGENIJI

I

cesta vstopi skozi čelo  
proti očesu gre njen zvok  
prebije senčnico  
in nisi mrtev zato da bi

II

v njenem roju  
v njenem  
muha enodnevnica  
pot navzgor in pot navzdol  
vsi kljuni vse roke vse lovke  
po tvojem utripu  
kakor se kaže tisočeremu očesu zavesti

kakor spodnese  
hlastno obrne na še bolj  
trdni klin brezna

III

beda se ustavi  
in pravi soncu človek  
sebi pravi sonce  
sonce pravi sebi beda  
od tu dalje  
beda sama sebi molči

IV

žalujte žalujke  
pilad je šel onkraj  
ne bo se vrnil s tistimi  
ki so se vrnilj

V

ne bo se vrnil  
ne bo se spreobrnil  
v brezciljni smotrnosti  
v smotrni brezciljnosti

pogan  
ali poganjek

VI, a

sem  
sejem  
seme sejem sem  
sejem  
seme

VII, b

si  
siješ  
sij siješ si  
siješ  
sij

VIII, c

je je je je je  
je je  
je je je je je je  
je je je je je je je  
je je je je je je je  
je je je je je je je  
še

IX

kakšna je tvoja oznaka  
seveda kakšna je tvoja oznaka  
z imenom in priimkom  
kako je kaj tvoj bog

3000 mravljinčev

X

o vroč je obroč  
a vedra vedrijo

vedra so vedra  
in prazna

XI

vse je na nogah  
ker ni  
ne kaj

vsakdo in nikdo  
v besedi brez besed  
in drugih črepinj  
v besedi nad besedami

XII

z navdušenjem podgan nasproti  
z navdušenjem hlastajo strup  
povračajo žaganje in otroke  
kanec zaupanja vase je vreden besed  
kamikaze nadomeščajo vojsko  
hirošima pravljica za lahko noč

XIII

govorim in govorim  
in kamor pade žveplo  
me biča cvetje  
zevs je na moji strani  
neba  
nebo je na moji strani  
zevsa

XIV

tu in tam  
klatijo stare vice  
in orehi imajo trdne lupine  
tudi piškavi  
dovolj razgrete glave  
jih jemljejo zares

XV

svet se deli na vse to  
(sveto) in kaos  
prvo sledi iz drugega  
drugo se vrača k prvemu

....

1 — 1 = tema (orest)

XVI

sveto se deli na dobro in hudo  
dasi je oboje po volji moči  
tako so določila določila  
in še kaj

vzhod pa vzcveti brez tega  
zahod se odvrne  
do jutra prispe naokrog  
po dnu neba

XVII

po dnu lobanje  
seča prst  
orokavičena  
in njeni podaniki  
grizljajo  
zamolkle piščali  
in druge strune napenjajo  
namesto prežvečenih  
brezžičnih ovir

neslišno  
nevidno  
nič oči  
nič trav

kdaj pa kdaj plevel  
z bolečino  
v križu  
vse številnejšem  
križajo

XVIII

leta letijo  
dnevi so dna sódna  
po sodu udarja čas  
kar naprej polna mera  
kar naprej je prazna  
prazen je praznik minevanja

XIX

s polnimi usti smisla  
priškrniti  
zanj

XX

s polnimi usti nesmisla  
sitosti  
in zadovoljstva  
te iščejo vabijo  
in sploh gojijo

prav lep o božiču  
krog novega leta  
in drugih vsesvetih  
v naročju ognjišča

pozabi na svoje seme  
na svoje setve  
sam si žetev



XXI

vedno prihajaš iz čudnega gnezda  
ti dé tisti ki dobro dé  
hočeš dobiti krila postal bi svetnik  
pa ne boš pripuščten med ovce  
ne med konje ali med goveda  
še sanja se ti ne tvoja podoba  
skratka nič ničesa ničesar koli

XXII

drugi ki misli ritensko  
pride do korita  
pa modro barva besede  
s katerimi ne zdravi  
tvoje brezkrvnosti

pravi ti vesel sem te  
z nesumljivo prisrčnostjo  
saj si fest fant  
in boš že razumel  
služba je služba (mandarinova smrt)  
danes jo težko dobiš

XXIII

in nič ne razumeš  
in nisi zato tukaj  
ampak si

ali si  
prosim te ali si  
povej če si  
ali če nisi

XXIV

nisi zato tukaj  
nisi zato da bi okušal  
vse postane jedi  
in pomije  
naj jih pospravi vsak sam  
svoje

ni to tvoj svet  
nisi zato tukaj  
ker bi to bil tvoj svet  
samo  
kar prineseš s sabo  
samo tvoja podoba je tvoja  
posneta po dobrih zgledih  
svetlobe in sence

## XXV

sence so globlje in prostrane  
pokrajine veselja  
vesolja

.....

vesolje  
vse olje  
vsa mast

## XXVI

dolga je že povorka  
dolga je še  
do konca  
kamor se namenja prst  
do konca vsaka celica  
do konca tega  
kar ne zdrži besed  
ne prenese graje  
ne zadrži smrti  
klone pred neumljivim  
nikoli pred koncem

## XXVII

nikoli pred začetkom  
pred dobrim dnem  
sevnim  
in plodnim  
z  
brez  
upanja  
  
brez upanja  
ki ga upor ne obvezuje  
in ne pestuje  
in ne pridiga  
ne potrebuje

## XXVIII

upor ki ga je nudil zid  
kamor si pognal vse svoje  
ki se je naselil vate  
s svojo krhkostjo  
in drobljivostjo  
in se je valil v prepad  
s tvojimi prsti vred  
ki se niso dali  
z robovi ki so bili  
in so zagotavljali  
svojo vzdržljivo robnost

drugega obzorja  
trdnejšega  
a obdarjenega z mehkobo  
bilk in oblakov  
upor ki je bil toliko vsiljivejši  
kolikor bolj je rohnel skozi stoletja  
skozi tvoje ude in lobanje  
ki ti niso pustili  
da bi se naselil vanje  
da bi prevzel njih upor  
ki se je naselil vate  
s svojo krhkostjo in drobljivostjo  
in se je valila v prepad vsakršna pot  
vedno le navzdol po lavini  
vse čase vse vrhove  
vse povorke  
vse karavane  
z vsemi njihovimi psi mejniki  
nisi ptica  
nikoli nisi zagrizena v zrak  
kjer vse končuje  
a biti moraš  
požreti omahovanje  
in zabresti v to svobodo  
v ta ušivi plaz uničenja

XXIX

če se ti posreči  
tedaj porečeš nikoli več  
nikoli več ne porečeš  
tedaj se ti posreči  
zato ker je posreči  
po sreči in ne po tebi

XXX

če se ti ponesreči  
tedaj molčiš

Bogdan Berdon

# O ASIMILACIJI TRŽAŠKIH SLOVENCEV



Če primerjamo današnje stanje naše manjšine s stanjem takoj po vojni, ko je izšla iz fašistične strahovlade in iz vojne vihre, nam kot prvi podatek pade v oko precejšnji upad naše narodne sile na Tržaškem, ki časovno sovпада prav s povojnim obdobjem.

Temu obdobju, to je dobi stalinizma, fratelance in internacionalizma, se ponavadi izogibamo in ga odpravimo na kratko z besedami »o napačno pojmovanem internacionalizmu po letu 1948« (1), glavno krivdo pa vržemo na fašizem. Jasno je pa, da fašizem in »fratelanca« nimata v glavnem nič skupnega.

Neoporečni viri nam nudijo namreč sledeče podatke o številčni moči Slovencev na ozemlju današnje tržaške pokrajine od začetka stoletja do danes:

1. Leta 1910 so našteali 70.032 Slovencev (2)
2. leta 1945/46 pa 70.000 Slovencev (3).

Stanje je približno isto kljub dvema svetovnim vojnama, kljub petindvajsetim letom fašizma, terorja in rasistični politiki zatiranja vsega, kar je bilo slovenskega na gospodarskem, kulturnem, verskem in političnem področju, kljub nemški okupaciji, koncentracijskim taboriščem, emigraciji itd. Slovencev je bilo leta 1945/1946 na področju tržaške pokrajine okrog 70.000.

Naša številčna moč ni opešala med leti 1910 in 1945/46.

To je osnovna resnica, mimo katere ni mogoče iti brez občutka groze nad tem, kar se je zgodilo z nami v dobi fratelance. Med

(1) »Povojno slovensko šolstvo v Italiji v luči števil«, Primorski dnevnik, 15.5.65. stran 18.

(2) J. Jeri, »Izkrivljena resnica« (Sodobnost št. 6 in 7/1966).

(3) Sodobnost (št. 6/1966, stran 625) objavlja podatke ankete P.N.O.O. za Slovensko Primorje ter štetje Jadranskega instituta pod vodstvom prof. Rogliča.

Medzavezniška komisija izvedencev za narodnostna vprašanja je tudi ugotovila leta 1946: »Ankete na mestu samem so na splošno potrdile teritorialno razporeditev italijanskega in slovenskega prebivalstva v Trstu, kakor ga odražajo podatki statistike (l. 1910). Vidi se, da je center mesta pretežno italijanski, večina predmestij, ki so v neposredni zvezi z mestom, ima slovenske večine z znatnimi italijanskimi manjšinami, medtem ko so naselja na periferiji skoraj izkjučno slovenska.«

nas je prišla sovražna sila, ki je povzročila to, česar ni mogel doseči fašizem v svojem petindvajsetletnem nasilju.

## **LJUDSKO ŠTETJE IZ LETA 1961**

3. Leta 1961 se je izjavilo za Slovence (ali slovensko govoreče) na tržaškem področju 25.582 prebivalcev (4).

Trenutno nas ne zanimajo toliko kritike, ki se nanašajo na način tega popisa, na izbiro časa, dejanskega pomanjkanja jamstev, da bi izid štetja ustrezal stvarnemu narodnostnemu stanju na Tržaškem itd. (O tem razpravlja Jeri, glej op. 2).

Zanima nas predvsem golo dejstvo: leta 1961 se je v tržaški pokrajini izjavilo za slovensko govoreče 25.582 oseb.

Sama bivša Z.V.U. je ugotovila, da je bilo leta 1951 na tržaškem ozemlju 63.000 Slovencev.

## **KAM JE V ENAJSTIH LETIH IZGINILO SKORAJ 38.000 SLOVENSKIH PREBIVALCEV?**

Tako se vprašuje Janko Jeri in isto vprašanje zanima tudi nas, saj se tiče naše eksistence in je kot tako naše osrednje politično vprašanje.

### **Kako smo reagirali na izid štetja, po katerem naj bi izginilo v enajstih letih (1950-1961) kar 38.000 Slovencev na Tržaškem?**

Ta novica bi morala zbuditi preplah, alarm! Dejstvo bi moralo roditi nevzdržno zaskrbljenost vseh »odgovornih činiteljev«, tu in v matični domovini. Terjala bi nujno takojšnjo proučitev vzrokov ter nujno in takojšnje ukrepanje, da bi »izkrivljeno resnico« popravili, kajti takšna »izkrivljena resnica« ne sme postati tudi »dejanska resnica« o našem zamejskem prebivalstvu (5). A to se na žalost ni zgodilo!

Do danes nismo še našli odgovora na zastavljeno vprašanje.

Niti sam Jerijev članek v Sodobnosti ni vzbudil tistega zanimanja, ki bi ga nedvomno terjal takšen genocid: saj gre za narodno smrt 38.000 ljudi!

Naše politične in kulturne organizacije so poslale ob priliki katastrofalnega štetja le skupno izjavo na običajne osrednje vladne organe, na levo in na desno, pretresajoč zgolj nekatere formalne in proceduralne pomanjkljivosti (kot npr., da je bil obrazec 155/A/CP/1 — nezakonit, da je bil predsedniški Odlok, št.1011 z dne 8.9.61 raztegnjen na Tržaško ozemlje šele z odlokom vladnega komisarja št. 30 z dne 21.10.61, to je 7 dni po popisu itd.) (6), medtem ko iz Sodobnosti št. 7/66 izvemo, da je štetje

(4) Štetje iz leta 1961 je predvidevalo odgovor na vprašanje o jeziku, ki ga posameznik običajno govori v družini (lingua abitualmente parlata in famiglia).

(5) Razumljivo je, da ni možno, da bi se v tako kratki dobi asimilirala takšna množica ljudi.

(6) Bodi dovoljeno popraviti netočnost trditve J. Jerija, da so to izjavo podpisale vse slovenske politične organizacije. K.P.I. in P.S.I., ki sta podpisnici izjave, nista slovenski, temveč italijanski organizaciji, ki le deloma vključujeta Slovence.



imelo tudi določen odmev v širšem jugoslovanskem prostoru zaradi Jerijevega članka v Borbi z dne 9.10.61. Iz uradne strani je pri nas sledila tolažilna in uspavalna izjava župana Franzila, ki je dejal, da štetje, seveda po njegovem mnenju »ni bilo narodnostnega značaja, kar pomeni, da je bilo vprašanje o jeziku le kulturnega značaja« (Primorski dnevnik 24.10.61). Takoj naj pristavimo, da je z asimilacijskega stališča takšno postavljanje neoporečno: saj je poitalijančevanje Slovencev z določenega italijanskega stališča najvišje »kulturno poslanstvo«.

Nato pa je prišel odgovor na Vidalijevo interpelacijo s strani vladnega podtajnika, ki je izjavil, da je bil namen popisa ustvariti »čimbolj resnično podobo o sedanjem dejanskem položaju obeh jezikovnih skupin« (Primorski dnevnik 23.1.62, št. 19).

To je bilo na kratko vse, kar so storili »odgovorni činitelji«, ko je proniknila strašna vest o narodnem izginotju 38.000 tržaških Slovencev. Nobenega pravega izpraševanja vesti, nobene prave »avtokritike«, nikakršne zaskrbljenosti, da bi rešili, kar se še rešiti da. Porinili smo glavo v pesek in se tolažili, »da je bilo vprašanje o jeziku le kulturnega značaja«. Pojavili pa so se tudi modrijani, ki so prerokovali naši skupnosti v Trstu še kakih deset let življenja, pač na podlagi statistike: če je v 11 letih izginilo 38.000 Slovencev (pa čeprav v »kulturnem« smislu), je v naslednjih 10 letih pričakovati, da izgine še ostalih 25.000. Tako so sklepali in se tudi temu primerno obnašali.

## **VZROKI IZKRIVLJENE RESNICE**

Janko Jeri ugotavlja izkrivljeno resnico samo na sebi, ne ugotavlja pa vzrokov, ki so do te resnice, čeprav izkrivljene, privedli. Ločevati moramo namreč med vzroki in pogoji.

V mešanih družbah je gospodarska in politična nadmoč večine nekaj običajnega. Neobičajno bi bilo, da bi manjšina v normalnih pogojih bila močnejša od večine, čeprav poznamo tudi take sociološke primere. Toda sama nadmoč večine in pritisk, ki ga ta nadmoč ustvarja, ne more še biti vzrok asimilacije, temveč je to le pogoj, v katerem manjšina živi (7).

Tudi ni res, da bi veljal sociološki zakon, po katerem naj bi večina vedno asimilirala manjšino. Tak barbarski, živalski zakon (večja riba požre manjšo) ne obstaja. Če bi obstajal, bi morali vsi mali odnosno manjši narodi že zdavnaj izginiti v zgodovini. Številčna nadmoč sama na sebi ni vedno tudi družbena in moralna moč.

Tak zakon bi moral delovati posebno učinkovito v dobi fašizma, saj so tedaj bili izvrstni pogoji za njegovo delovanje. Nasprotno temu pa je bilo leta 1946 v Trstu prav toliko Slovencev, ko leta 1910. Če pomislimo na strašne izgube dveh vojn, emigracijo itd., ugotovimo, da je to najboljši dokaz o neobstojnosti omenjenega ljudožrskega sociološkega zakona.

(7) Glej o tem vprašanju Zaliv, št. 3, članek »Izбира«, ter Most, št. 11/66, članek »Naši življenjski interesi, naši miti, fraze in navlake«.

Prav fašistična doba je pokazala, da obstaja popolnoma drugačna zakonitost, ki ureja moč manjšine, **to je zakon volje po življenju in po istočasnem odporu proti asimilaciji.**

Pogoji, stanje, v katerem manjšina živi, sami na sebi še niso vzroki asimilacije. Da pride do asimilacije, je potrebno še nekaj drugega, potreben je vzrok. Vzrok asimilacije pa je lahko samo dejanje. Do asimilacije pride predvsem, če nekaj storimo (dejanje, storitev) ali pa če nekaj opustimo, kar bi morali storiti.

Tu nas ne zanimajo primeri individualne asimilacije. Asimilacija je psihološki pojav, je notranja odločitev volje in zavesti, ki se uresniči na zunaj z zatajitvijo materinega jezika ter s pripisovanjem samega sebe k tujemu narodu. Tu gre v glavnem za posamezne primere, ki ne zaslužijo pozornosti, kot je videti (8).

## MASOVNA ASIMILACIJA SLOVENCEV

Zanima nas predvsem masovna asimilacija in njeni vzroki. V odnosu do te se posameznik pojavlja kot orodje uresničitve, kot propagator, sredstvo, raznašalec raznih škodljivih idej in doktrin. Svoje otroke vpiše v italijansko šolo (da je videti bolj internacionalist), omalovažuje narodno zavest, zasmehuje narodno zavedne Slovence ter jih zmerja z »nacionalisti«, »Slovenarji« itd.

Množično poitalijančevanje je posledica masovnih potujčevalnih akcij. Ta dejanja, ki so obstajala v raznih storitvah ali v opustitvi storitev, so zavzemala razne oblike.

Glavni vzrok poitalijančevanja našega življa, predvsem levo usmerjenega, na Tržaškem je v celi vrsti javnih, masovnih, nespametnih, škodljivih, zgrešenih akcij v tako imenovanem fratelančnem območju. Iz leta v leto, iz tedna v teden, iz dneva v dan so počenjali naši fratelančarji dejanja, ki so bila škodljiva, oziroma so opuščali dejanja, ki bi jih morali storiti, da bi se preprečila »izkrivljena resnica«, o kateri je tu govora, to je resnica o 38.000 narodnostno mrtvih Slovencih.

## POLITIČNA AKCIJA IN KULTURNO-PROSVETNA FORMULA

Eden od biserov teh škodljivih storitev je prav gotovo razpustitev Neodvisne socialistične zveze, slovenske levičarske politične stranke. Bila je to stranka, ki je imela svoj aparat, svoj časopis, (edini slovenski dnevnik v Trstu); svoje predstavništvo v vseh izvoljenih oblastnih organih, svoje slovenske volivce itd. No, ni minilo leto dni od tako poraznega ljudskega štetja za tržaške Slovence, ko so razpustili N.S.Z. To bi ne bilo tako hudo, če ne bi ta sklep vseboval »nasveta« članom, da se vključijo v K.P.I. in P.S.I., to je v italijanski stranki. Da je bilo vse skupaj videti še bolj »domače«, je pogrebno svečanost slovenske levičarske stranke opravil Italijan. Odpoved od politične akcije in udeležbe je znak **nevarnega odpor-**

(8) Glej članek »O vzrokih padanja števila učencev v Slovenskih šolah« v Primorskem dnevniku, 16.5.65, kjer pa ni govora o masovni asimilaciji.

**tunizma** in temelji na pesimistični bojazni, da je bolezensko stanje naše manjšine neozdravljivo. Izplača se edino le oprezno taktiziranje na notranji in mednarodni ravni, da bi se prehod v boljše življenje opravil na čim manj boleč in žalosten način.

Zagovorniki odpovedi politične akcije trdijo, da je mogoče rešiti vse slovenske probleme samo s kulturno-prosvetno akcijo. Kulturno-prosvetna akcija naj bi sama zajezila nadaljnje poitalijančevanje.

Tudi tvorci te formule čutijo potrebo, vsestransko potrebo, po enotnosti, po slovenskem predstavnilstvu, a se kljub temu nočejo izjaviti proti škodljivi fratelanca ter povzeti vse možne ukrepe proti temu pojavu. Nasprotno, privatno zagovarjajo potrebo po močni slovenski stranki, javno in uradno zagovarjajo fratelanca, kateri tudi pripadajo politično in strankarsko.

V zadnjem času so prišli tako daleč, da so razdvojili vsakega Slovence na dva dela: na kulturno-prosvetno-gospodarskega ter na političnega. Vsak zamejski Slovenec naj bi bil na eni strani podoba enotnosti in monolitnosti (kulturno-prosvetno-gospodarska podoba), na drugi strani naj bi bil istočasno simbol neenotnosti, razprtije in klikarstva (politična podoba). Ta delitev je nestvarna in nevarna. Ni mogoče pridigati enotnost na kulturno-gospodarskem področju ter dopuščati asimilacijo, to je fratelanca, na političnem področju. A najvažnejše je razumeti, da je kulturno-prosvetna formula popolnoma neučinkovita za zopetno pridobitev desetisočev Slovencev, ki jih je zmrcvarila fratelanca in ki se »kulturno asimilirajo«. Za pridobitev teh Slovencev so učinkovita in možna samo enakovredna politična sredstva, ki so jih fratelančarji uporabljali za njihovo množično asimilacijo.

## **SLOVENCİ IN K.P.I.**

Če hočemo razumeti vzroke masovne asimilacije Slovencev, moramo imeti pred sabo vztrajni in odločni boj K.P.I. proti tržaškim Slovincem za časa narodnoosvobodilnega boja ter v povojni dobi, ki je bil vedno dosledno politične narave.

K.P.I. je vedno zagovarjala italijansko rešitev Trsta. Pri tem je prav nič ni motilo dejstvo, da je Jugoslavija socialistična država, Italija pa kapitalistična. K. P. I. je šla dlje: postavila se je proti sami volji tržaškega delavca. Poglejmo nekaj izjav.

Na V. kongresu K.P.I., ki je bil 29.12.1945, je Togliatti tako povzel stališče italijanskih komunistov do Trsta: »Mi smo vedno zatrjevali italijanstvo Trsta, a istočasno smo trdili in trdimo, da je treba to vprašanje rešiti v sporazumu z jugoslovanskim ljudstvom... Tržaški delavci so zavzeli stališče za priključitev mesta k jugoslovanski federativni državi in so na ta način prišli v spor z našim stališčem.«

izpod peresa Longa izvemo tudi, da se je K.P. Francije zavzela za jugoslovansko rešitev tržaškega vprašanja, a da je tajništvo K.P.I. takoj pozvalo K.P. Francije, naj se zavzema za stališče itali-

janskih komunistov, to je proti jugoslovanskemu stališču do Trsta (9).

To je bilo spomladi leta 1946.

iz navedenega članka Luigija Longa izvemo tudi, da je Togliatti že 16.5.1945 zelo energično poudarjal: »Mi komunisti zatrujemo, da je Trst italijanski« (»Noi comunisti affermiamo che Trieste è italiana«). Dne 25.5.1945 s še večjo vnemo (»con ancora più vigore«): »Vemo, da je Trst preminentno italijanski, in poudarjamo to italijanstvo brez obotavljanja, kajti tudi mi smo Italijani in čutimo dolžnost braniti italijanstvo povsod, kjer ga je treba.«

Sam Longo pravi, da je imel čast izjaviti 22.10.1945 na kongresu rimske partijske federacije (»chi scrive ebbe l'onore di fare il 22 ottobre, al congresso della Federazione romana, le seguenti dichiarazioni, concordate con il compagno Togliatti«): »Nacionalistični reakcionarni ter fašistični značaj mnogih tako zvanih manifestacij za Trst nam je odtujil ne samo simpatije Slovencev (degli Slavi), ampak solidarnost samih tržaških delavcev. Mi razumemo to stališče, a ga ne odobravamo in povemo to odkrito. Smo za pravico do samoodločitve za vse.«

V istem članku Luigija Longa izvemo, da je šlo po stališču K.P.I. za »nacionalistične ter šovinistične zahteve slovenskega ljudstva« (»rivendicazioni non solo nazionali, ma sciovinistiche delle popolazioni slave, viventi al confine orientale del nostro paese. Di queste rivendicazioni sciovinistiche i dirigenti jugoslavi si sono fatti un'arma di lotta contro i diritti nazionali delle popolazioni italiane di quelle terre.«) »A tudi upoštevajoč samo uradne izjave jugoslovanskih zahtev do Trsta, in do drugih italijanskih centrov v Julijski krajini je tržaško vprašanje nastalo mnogo prej od datuma, ki ga navaja poslanec Pella (10). Bili smo prav mi, komunisti, ki smo kot prvi in sami branili narodne pravice tistih naših ljudstev.«

Longo torej pravi, da je K.P.I. branila italijanstvo teh pokrajin proti »jugoslovanskim voditeljem, ki naj bi začeli postavljati svoje šovinistične zahteve« itd. mnogo prej, to je pred 1944.

Sedanji glavni tajnik K.P.I. nas pouči tudi, da »slovenska ljudstva, napadena in zatirana od fašizma, podžgana od močnih nacionalnih tokov, niso zahtevala samo popravila preživetih krivic, ampak so skušala izrabiti priliko, ki jim jo je nudil poraz fašizma, da bi uresničila svoje **imperialistične cilje**.«

Nepotrebno je tu omeniti, da se K.P.I. ni niti malo strinjala s sklepom drugega zasedanja AVNOJ, po katerem naj bi Trst in Gorica pripadala Jugoslaviji.

K.P.I. je stala na strani italijanskih interesov. Ta njena doslednost ji je lahko samo v čast.

(9) Rinascita, št. 12, december 1963, članek Longa »I comunisti italiani ed il problema triestino«.

(10) Pella je trdil, da je to vprašanje nastalo leta 1944.



Nespametno pa je to, da smo mi Slovenci zaupali in še vedno zaupamo naše interese nasprotnikom naših interesov. To je naivnost, ki smo jo drago plačali.

O vprašanju Trsta, njegovi pripadnosti, o načelih, ki določajo to pripadnost, ni potrebno tu govoriti. Ugotavljamo pa lahko, kar je že ugotovila medzavezniška komisija izvedencev štirih velesil: »Mestno središče je domala popolnoma italijansko, večina predmestij, ki so v neposredni zvezi z mestom, ima znatno italijansko manjšino, naselja na periferiji pa so izključno slovenska.« Potemtakem je mogoče zagovarjati stališče da je Trst narodnostno mešano mesto (11).

A K.P.I. ni bila nikoli na tem stališču. Sam Vidali je zapisal v uvodu omenjenega Longovega članka, da je ta »razkrinkal kleveto in dokazal z nedvoumnimi dokumenti stališče, ki je jasno, **italijansko, internacionalistično**« (12).

Stališče pač ni bilo vzdržno, dokler je bilo v Trstu 70.000 zavednih Slovencev, dokler so enotni sindikati šteli 43.000 članov samo v mestu Trst, dokler je tukajšnje delavstvo čitalo »Delavsko enotnost« itd. Zaradi tega je bilo treba skržiti, omejiti številčno moč Slovencev. Sicer bi bilo stališče K.P.I. o Trstu slej ko prej podvrženo resni kritiki tudi s strani drugih K.P. (kot je to storila npr. francoska K.P.).

### **NEKAJ PRIMEROV STORITEV IN OPUSTITEV, KI SO POVZROČILE MASOVNO ASIMILACIJO SLOVENCEV**

Glede na to, da je posebno vprašanje asimilacije slovenskega delavca postalo vse bolj pereče, je prav, če si ogledamo, kaj vse se je zgodilo s tem slojem. Slovensko delavstvo je imelo tedaj lastni sindikalni časopis »Delavsko-kmečka enotnost«. Bil je to tednik, ki je izhajal vse do 14.12.1948.

Prva številka je izšla 17.11.1945. Do številke 42 (2.10.1946) je bil odgovorni urednik Albin Zabrc, do številke 7, letnika III (25.2.47) pa Marjan Medvešek.

»Delavska enotnost« št. 44 z dne 16.10.46 nam pove, da so enotni sindikati imeli v avgustu 1946 43.000 članov samo v Trstu. Dne 31.8.45 so enotni sindikati šteli 29.550 članov v mestu Trst. To pomeni, da se je njih število povečalo na 43.360 v enem letu.

Številka 1, leto III, z dne 7.1.47 pa nas seznanja z dejstvom, da je ta sindikat štel preko 90.000 članov v bivši coni A. Časopis se je spremenil v »Delavsko-kmečko enotnost« — glasilo zveze enotnih sindikatov S.T.O., s št. 24 (leto III.) dne 24.10.47. Odgovorni urednik je zdaj Boštjan Žagar.

Navedene številke jasno pričajo o moči omenjene sindikalne organizacije ter o njeni stalni rasti.

(11) Glej Mihovilovič, *Trst problem dana*, Zagreb 1951, in Jeri, *Sodobnost*, št. 3/67.

(12) »Luigi Longo... sfatò la calunnia e provò con documenti inequivocabili la posizione del Partito Comunista italiano sul problema di Trieste, posizione chiara, italiana, internazionalista«.



Številka 14, leto IV., z dne 7.7.48 je izšla že po izidu resolucije kominforma. V navedeni številki beremo poziv z naslovom »Ostanimo enotni«. V tem pozivu piše, da »se enotni sindikati ne morejo vmešati v spor med Jugoslavijo in kominformom.« Zadnja številka slovenskega sindikalnega glasila je izšla 18.8.48 (odgovorni urednik je še vedno Boštjan Žagar).

Vendar je še izšla številka 18 z dne 4.9.49 z novim urednikom A. Slavcem in številka 19 z dne 30.10.48. Ta številka objavlja uvodnik z naslovom »Ob ponovnem izidu«. Iz tega uvodnika izvemo, da je »bila neka doba, ko je Delavsko-kmečka enotnost bila glasilo neke nacionalistične in protidelavske skupine, ki je pretrgala vse vezi z delavstvom, s kmeti in sploh z delovnim človekom, a sedaj je naš list zopet glasilo, zastavonoša našega slovenskega delovnega človeka na S.T.O.« »Nacionalistična razbijaška skupina je zdaj osamljena,« zaključuje uvodnik nove kominformistične uprave Delavsko-kmečke enotnosti.

To je zares presenetljivo »odkritje«: organizacija, ki je štela v samem mestu Trst preko 43.000 članov, naj bi bila vseskozi v rokah »protidelavske skupine, ki je pretrgala vse vezi z delavstvom, kmeti« itd.

V št. 20 z dne 13.11.48 kar naenkrat odkrivajo novi uredniki Delavsko-kmečke enotnosti »globoko ljubezen do Z.S.S.R.«, ker da je »Jugoslavija prešla iz protiimperialističnega tabora v objem imperializma.« Ista številka Delavsko-kmečke enotnosti naznanja rojstvo »DELA« kot glasila O.F. in to zaradi tega, »ker se je banda Babič-Kraigher polastila Primorskega dnevnika in tako odvzela O.F. njen časopis«.

Vrhunec cinizma pa doseže nova uprava Delavsko-kmečke enotnosti v številki 21 (21.11.48).

Čez 4 stolpce se razprostira sledeč naslov: »SLOVENSKO-ITALIJANSKE DEMOKRATIČNE MNOŽICE BODO PROSLAVILE OBLETNICO AVNOJ. NAJ ŽIVIJO ZDRAVE SILE JUGOSLOVANSKIH NARODOV V BORBI ZA POVRNITEV JUGOSLAVIJE V ENOTNO SOCIALISTIČNO FRONTO.«

V tekstu pa čitamo med drugim: »Največji praznik slovansko-italijanskega bratstva je pred nami. Proslava obletnice AVNOJ in proglasitev jugoslovanske republike je najkonkretnejša zaobljuba deiovnih in demokratičnih množic našega ozemlja, da bodo nadaljevale borbo in razkrinkavanje tukajšnje Titove agenture...«

Videli smo, da je drugo zasedanje AVNOJ potrdilo odlok Slovenskega narodnega osvobodilnega odbora (plenuma Osvobodilne fronte) o priključitvi Slovenske Primorske in vseh anektiranih delov Slovenije k svobodni Sloveniji v federativni Jugoslaviji. Videli smo tudi, da je K.P.I. označila ta odlok za »šovinistični«, »nacionalistični«, »imperialistični«, itd. No, tudi AVNOJ niso pustili pri miru, da so le prodrli v našo trdnjavo ter razbili to, kar je enkratno napravil slovenski delavec v Trstu. Isti članek nadaljuje: »Toda letošnje proslave bodo še veličastnejše, ker jugoslovanski narodi

potrebujejo mnogo pomoči v svoji borbi proti izdajalcem načel, ki so označile II. zasedanje AVNOJ, in proti današnjem vodstvu, ki s svojim nesramnim početjem blati vse pridobitve narodno-osvobodilne borbe in zasedanja AVNOJ še posebej.«

Toda tej poneverbi se ne sme nikdo začuditi; upoštevati je treba cilj, ki so ga zasledovali naši narodni nasprotniki. Uničiti je bilo treba močno organizacijo, ki je štela samo v coni A preko 90.000 članov in ki je bila v rokah »nacionalistične in protidelavske skupine.« Za ta »plemeniti« cilj so bila vsa sredstva dovoljena, tudi lažno proslavljanje AVNOJ. Članek ne pozabi poudarjati, da bo tak način proslavljanja »dokaz našega giobokega internacionalističnega čuta«. Zaključuje pa s sledečo programatično mislijo: »Najbolj pa bomo pomagali jugoslovanskim narodom, če bomo poostrili svojo borbo proti slovenskim nacionalistom Babičevega in Kraigherjevega kova in če jih bomo čimprej prisilili k političnemu samomoru.«

Dne 14.12.1948 je izšla št. 22 (leto IV.) »Delavsko-kmečke enotnosti«. To je bila zadnja številka Slovenskega sindikalnega glasila v Trstu.

## »DELO«

Ko sem pred kratkim vprašal prvega odgovornega urednika tržaškega »Dela«, če ve, čigavo glasilo je pravzaprav ta tednik, mi je odgovoril, da je bilo to glasilo komunistične partije. Ko sem mu nato pribil, da je bilo »Delo« vsaj v dobi, ko je bil on odgovorni urednik, »glasilo O.F.«, mi ni mogel verjeti. Celó njemu se je zdela nemogoča in neverjetna taka oskrunba. Če sam prvi urednik stalinističnega tržaškega »Dela« tako negativno ocenjuje to početje, si lahko predstavljamo, kako porazno je ta časopis deloval na našega mistično zaverovanega delavca v dobi stalinizma.

Namen tega članka je, dokazati neposredno vzročno zvezo med celo vrsto nepretrganih, sistematičnih programiranih akcij ter med masovno asimilacijo slovenskega delavstva v Trstu. Kar smo navedli v zvezi z »Delavsko-kmečko enotnostjo«, je neovrgljiv dokaz in konkreten primer take akcije. Po zaslugi fratelance in internacionalizma so slovenski delavci izgubili svoj sindikalni časopis. Ta izguba je bila težka in je nedvomno prispevala, da se je slovensko delavstvo vedno bolj oddaljevalo od svoje slavne preteklosti, od svoje zgodovine, ki jo je pisalo prav v dobi O.F., to je v dobi protifašističnega odpora za narodno osvoboditev.

Če danes proučujemo izvode tržaškega »Dela«, se nam zdi nemogoče, da je ta list pisal tako strašne laži, klevete, da je tako nizkotno in nekulturno udrihal po vseh idealih naše manjšine.

Poglejmo, kako se je predstavila javnosti prva številka »Dela« - Glasila Osvobodilne fronte slovenskega naroda Svobodnega tržaškega ozemlja« (z dne 8.1.49). Oglejmo si samo nekaj naslovov: »Denunciantstvo Babičeve skupine«, »Ne nasedajte Babičevi provokaciji«. »Babičeva nacionalistična skupina še vedno zlorablja ime

slavne Osvobodilne fronte, da bi preslepila slovenske demokratične množice, jih odcepila od protiimperialistične fronte in jih zavedla v novo Slovensko nacionalistično stranko... To je ponovna težka provokacija, ki jo je zagrešila Babičeva nacionalistična skupina, da bi razbila S.I.A.U. in enotno protiimperialistično fronto v korist imperializma.«

»Protisovjetizem Titove klike« in spet drugi naslov na prvi strani: »Osvobodilna fronta svojemu glasilu na pot«. Tu gre pravzaprav za nekak proglas, ki nakazuje cilje »Dela«. „»Delo« bo razbilo vse nadaljnje poskuse izdajalske nacionalistične klike, ki se je verolomno polastila nekdanjega glasila O.F. »Primorskega dnevnika«, da bi še nadalje vnašala razdor med Slovence ter teptala slovensko-italijansko bratstvo“ (podpisano »Tajništvo O.F. Slovenskega naroda za S.T.O.«).

### »Delo« št. 2 z dne 15.1.49

Na prvi strani blešči naslov: »S Titovo kliko je enotnost nemogoča. Ne nasedajte Babičevi provokaciji — likvidirali so program O.F.«

Del teksta: »Nova nacionalistična organizacija, ki si lažno prisvaja naziv O.F., je 15.12.48 objavila svoj idejni program, sprejet od njenega glavnega odbora 24.11.48... V devetih točkah so postavili novi nacionalistični organizacijsko-ideološki temelj, ki kljub farizejskim frazam o slovansko-italijanskem bratstvu razkriva svoje nacionalistično bistvo.«

### »Delo« št. 8 — 26.2.49

Naslov: »V duhu slovansko-italijanskega bratstva konferenc osvobodilne fronte«. V sklepni resoluciji z dne 20.2.49 beremo pod točko 5: »Zastavili bomo vse sile, **da v kali zadušimo vsakršni nacionalizem in šovinizem.** Zato bomo vodili neizprosno borbo proti... Babičevi nacionalistični skupini, ki s svojo protidemokratsko politiko nudi najboljšo oporo imperializmu.«

Pod točko 8 pa: »Nudili bomo vso pomoč jugoslovanskim narodom, ki vodijo težko borbo proti izdajalski kliko, da bi se čimprej povrnili v svetovno demokratično fronto pod vodstvom Sovjetske Zveze.«

### »Delo« št. 16 — 23.4.49

Naslov članka: »Narodne pravice Slovencev«. Tekst: »Imperialisti in njih podrepaniki so spretno izrabili izdajstvo, s katerim je peščica kriminalnih agentov Titove klike razbila enotnost demokratičnih vrst ter še vedno skuša poglobljati razdor, zlasti med Slovenci, poslužujoč se najnižkotnejših gesel in metod.

S tem je ta peščica prodancev prizadela največjo škodo prav nam Slovincem in našim narodnim pravicam.«

iz dosedanjih citatov je jasno razvidno, da je bila tehnika, ki so jo uporabljali italijanski komunisti, neizprosna demagogija, laž, izkrivljanje dejstev, zmerjanje, obrekovanje ipd.

Italijanski komunisti so se s pomočjo skupine slovenskih fratelančarjev polastili vseh naših gesel in zastav ter se proglasili za naše edine predstavnike in zaščitnike. V resnici pa je bil njihov cilj skrčiti slovensko moč v delavskih vrstah.

#### **»Delo« št. 17 — 30.4.49**

Poziv komunistične partije: »Imperialisti hočejo ostati v Trstu, da bi predstavljali grožnjo proti narodom Jugoslavije, ki se vedno bolj prepričuje o izdajstvu lopovske Titove klike.« »Manifestirajte na ta dan svojo solidarnost z junaško borbo, ki jo vodijo narodi Jugoslavije proti Titovi klici, ter z borbo italijanskega ljudstva proti Degasperijevi borbonski vladi!« Vse to seveda »pod vodstvom velikega voditelja Josipa Stalina«.

Sistematično, vulgarno, neprestano in brezobzirno blatenje naše matične domovine prav gotovo ni blagodejno vplivalo na občutljiva ušesa slovenskih delavskih množic v Trstu in predmestju. Mit Stalina je postal orodje v rokah italijanske frakcije.

#### **»DELO« ŠT. 18 — 7.5.49**

»Ob nacionalističnem zborovanju v Benečiji. Slovenski nacionalisti so na liniji imperializma.«

Mnenja smo, da bi morali pustiti pri miru vsaj Beneško Slovenijo. Tam je fratelanca opravila svoj posel že davno. Zares si težko predstavljamo, kako naj bi bile »pristno slovenske organizacije v Beneški Sloveniji« razbijaškega značaja.

#### **»DELO« ŠT. 37 — 6.8.49**

Masten naslov »po Hitlerjevih stopinjah« nam priča, da se akcija stopnjuje.

»Prepričani smo, da jugoslovanski narodi ne bodo dopustili, da izvede Tito svojo grožnjo in da — v vlogi novega Hitlerja in Musso-linija — pahne svet v svetovno klanje.«

Tu vidimo, da laž zavzame mednarodne dimenzije. Država, v kateri so iznašli formulo aktivne koeksistence, naj bi pripravljala »svetovno klanje«! A ves ta nekulturni in brezprimerni propagandistični načrt je težil po enem samem cilju: zrahljati slovensko moč v mestu in predmestju. Tako napadanje, prikazovanje Jugoslavije kot nekako zločinsko gnezdo, je bilo izredno učinkovito pri odtujevanju slovenskega življa, pri asimilaciji slovenskega delavca. Če pomislimo, da je bilo vse to pomazano z internacionalizmom, z obredom malikovanja Stalina, ni težko razumeti odtujevalne, potujčevalne sile te akcije. Toda to je šele začetek.

Ta akcija je vcepila sovraštvo pri tukajšnjih slovenskih delavskih množicah do Jugoslavije, do Slovenije, do slovenstva.

Stalen leit-motiv te kampanje pa je nasprotje med slovenstvom in internacionalizmom, za katerim se skriva nacionalno stališče italijanske K.P.

Kominformistična akcija je bila vsesplošna; zdaj je napadala Jugoslavijo na mednarodnem področju, zdaj je zmerjala beneške Slovence z »nacionalisti«, »titofašisti«, zdaj pa je tudi uprizarjala proces proti osebam. Ne bo odveč če si ogledamo en tak proces. »Sleparje zadela zaslužena kazen. Titovi agenti izključeni iz S.H.P.Z.« (Slovensko-Hrvatska Prosvetna Zveza) — To je že v naslovu. Rzsodišče S.H.P.Z. je 3.11.1949 izdalo sledečo obsodbo:

#### » O b s o j a

Pahorja Draga, Turka Danila-Joca, Prof. Andreja Budala, Majnik Marijo, Čok Tončko, Marjota Siksta, Prof. Mišurca Riharda, Prof. Ravbarja Mira, dr. Hlavatija Roberta in Maver Danila, ki so bili člani glavnega odbora, dalje prof. Jelinčiča Zorka bivšega predsednika nadzornega odbora ter dr. Rapotca Vinka in dr. Deklevo Joža kot bivša člana rzsodišča na trajno izključitev iz vseh forumov S.H.P.Z. s prepovedjo sodelovanja v katerikoli organizaciji ali ustanovi včlanjeni v S.H.P.Z.

#### u t e m e l j i t e v « .

Glede utemeljitve zadostuje, da povemo, da ne bi prepričala niti današnjih kitajskih rdečegardistov.

#### »DELO« ŠT. 108 — 13.1.51

Ta številka izide zadnjič kot »glasilo« O.F. slovenskega naroda Tržaškega ozemlja. Očividno je časopis dobro opravil svoj posel v tako kratki dobi. Slovensko delavstvo je bilo že tako zmaličeno, poduhovljeno z internacionalizmom, da ni bilo treba več uporabljati trojanskega konja lažne O.F. Z naslednjo številko list postane glasilo K.P. S.T.O.

K. P. se je istočasno proglasila za edino zastopnico »političnih, narodno-gospodarskih in drugih pravic slovenskega delovnega ljudstva«.



»Delo« je nadaljevalo svoje poslanstvo še leta in leta. Kar smo navedli, je le skromen primer načina, stila pisanja, izkrivljanja in laži. To delo se je nadaljevalo brez prestanka in se je vedno bolj stopnjevalo. To je dolga vrsta namernih storitev, ki so nujno povzročile zrahljanje narodne zavesti pri slovenskih delavskih množicah in odtujitev, njih asimilacijo ali napol asimilacijo.

Šlo je za preračunana, naklepna dejanja, ki so težila k uničenju slovenskega vsesplošnega vzpona na Tržaškem za časa protifašističnega odpora in v povojni dobi vse do resolucije kominforma. Moramo reči, da je tržaško »Delo« odlično opravilo to svojo vlogo.

## **BROŠURE IN FRATELANČNI ITALIJANSKI TISK**

Poleg »Dela« imamo še celo vrsto brošur, posebnih izdaj, raznih propagandističnih tiskovin. Gre za ogromno količino materiala, ki so ga namerili proti nam. Omeniti moramo tudi vlogo italijanskih kominformističnih listov »Il Lavoratore« in »L'Unità«. Ta dva časopisa sta tudi posredovala našim slovenskim delavcem ogromno zastrupljajočih in asimilacijskih, lažnih novic.

## **GOVORI, ZBOROVANJA, KAPILARNO DELOVANJE**

To so bile morda še najbolj učinkovite metode, ker je šlo za živo, neposredno besedo. Ta proces je trajal iz dneva v dan, iz leta v leto in lahko rečemo, da traja še danes. Še vedno je govora o slovenskem »nacionalizmu« v Trstu. Naši fratelančarji nadaljujejo s širjenjem takih sloganov in govorijo o nevarnosti slovenskega »nacionalizma«. Čeprav so opustili prejšnji vulgarni stil, vsebina njih propagande je vedno ista.

## **ŠE O KULTURNO-PROSVETNI FORMULI**

Množična asimilacija je zajela predvsem slovensko delavstvo v mestu in predmestju. Ta politično ideološka potujčevalna akcija je dobesedno požrla cele kraje, kjer je bilo leta 1946 na tisoče Slovencev. Ta akcija se je širila tudi na našo vas, kjer je pa naletela na znatne težave predvsem zaradi prisotnosti našega kmeta. A tudi na vasi so bili nevarni pojavi, ki jih je porodila stalinistična mistika. Dogajalo se je, da so zelo ugledni stalinisti kar sredi šolskega leta vzeli svoje otroke iz slovenske šole ter jih demonstrativno vpisali v italijansko šolo. Naši fantje so bili pripravljeni celo na bratomorni spopad v dobi rožljanja z orožjem pred londonskim sporazumom. Tako daleč je šla ta »vzgoja« fratelančnih mistikov.

Tudi fratelanca v okviru P.S.I. (zdaj P.S.U.) daje že prve sadove. Ta novopečena fratelanca služi marsikomu kot zgled in je neko

»moralno« opravičilo za druge oblike odpadništva (13).

Kulturno-prosvetna formula, ki jo zagovarja S.K.G.Z., ni in ne more biti učinkovito sredstvo za zajezitev poitalijančevanja tržaških Slovencev. Kljub mnogoletnemu obstoju S.K.G.Z. in izdatnim finančnim bremenom asimilacija še na prej požira našega človeka, medtem ko o zopetni pridobitvi tistih 38.000 narodnostno mrtvih Slovencev sploh ni govora.

Sam njen predsednik ugotavlja, da »so posledice, ki jih povzročajo nerazrešena vprašanja slovenske manjšine, tako tragične, da je po našem mnenju nedopustno, da bi si iz tega kdorkoli gradil **politični kapital**« (14).

Pri tem pa ne misli na tiste asimilirajoče se množice zamejskih Slovencev, ki sestavljajo »politični kapital« fratelančnih strank, ampak se jezi na zavedne Slovence okrog Slovenske skupnosti.

## NEKAJ PODATKOV O FRATELANČNI POLITIKI

Treba je poudariti, da se danes slovenstvo ne brani v Bazovici, Gropadi, Velikem Repnu, Boljuncu itd., ampak na Kolonkovcu, v Škednju, pri Sv. Mariji Magdaleni Zgornji, pri Sv. Jakobu, v Miljskih hribih itd.

## KOLONKOVEC (Sv. Marija Magdalena Spodnja)

Leta 1946 se je na tem področju izjavilo za zavedne Slovence 4.045 oseb. Popis prebivalstva iz leta 1910 nam dokazuje, da je bilo takrat na istem področju 2.695 Slovencev. V dobi fašizma je naša številčna moč porasla za 1350 oseb. Kaj imamo danes Slovenci na Kolonkovcu? S.K.G.Z. je popolnoma odsotna; Slovenska skupnost je prejela pri zadnjih volitvah leta 1965 206 glasov. V slovensko osnovno šolo pri Sv. Ani zahaja 28 otrok (leta 1946 je obiskovalo to šolo 350 slovenskih učencev). Tu je kulturno-prosvetna formula popolnoma odsotna, onemogla in neučinkovita, da bi predramila v dobi fratelance poitalijančene ali še vedno asimilirajoče se Slovence. Fratelančne stranke so tam prejele pri volitvah (1966) 4.135 glasov (K.P.I. 2.950 in socialisti 1185). Tu imamo tudi delni odgovor na vprašanje Jerija, ki smo ga večkrat ponovili v tem članku. Če hočemo imeti še bolj jasno sliko o narodni izgubi na tem pod-

(13) Članek Dušana Hreščaka »O ustanovitvi slovenske socialistične stranke« (Zaliv, štev. 6-7/67) je pravi dokument tega novega fratelančnega mistificiranja. »Socialistov narodnost ne more ločiti, če jih loči, smo v takem primeru na terenu nacionalizma.« »Slovenska socialistična stranka... ker je izključno slovenska, ne more pa biti hkrati tudi socialistična.« Tako nas pouči Hreščak.

Z drugimi besedami, naj živi asimilacija.

Tudi Boris Race (Primorski dnevnik, 19.3.67, »Nekaj pojasnil, zato da se bomo razumeli«) postavlja »temelje« neki mistični katoliški fratelanči, ki zaenkrat ne obstaja. Vse to je lahko samo »teoretična« osnova oportunitizma, odpovedi od slovenstva, še večje razdrobljenosti med nami, počasnega odpadništva.

Najbolj udobno za tržaškega Slovence je biti fratelančar. Biti Slovenec je mnogo težje.

(14) Glej primorski dnevnik, 23.7.67.

ročju, primerjajmo Sv. M. M. Spodnjo s Postojno, ki šteje 4.980 prebivalcev, ali pa z Vrhniko, kjer živi 3.920 rojakov.

## **SV. MARIJA MAGDALENA ZGORNJA**

Naš dnevnik na široko poroča o kulturno-prosvetnih veselich po naših vaseh, v Velikem Repnu (518 prebivalcev), v Padričah (290 prebivalcev), Trebčah (700 prebivalcev) itd. Kaj pa Sv. Marija Magdalena Zgornja? Saj je bilo vendar tu 2.229 Slovencev leta 1946 (leta 1910 pa 2316 Slovencev)!

Pri Sv. M. Magdaleni Zgornji ni ne veselic ne prosvetnih društev ne slovenske šole ne vrtca. Lahko trdimo, da ne bomo nikoli zasledili novice iz tega kraja v našem dnevniku o delovanju neobstojećih »osnovnih celicah S.K.G.Z.«, ki nam bi bila kulturno-prosvetna društva. In vendar bi se ta kraj dal primerjati po številčni moči z Logatcem (1580 prebivalcev) ali s Sežano (2500 prebivalcev). Kako bi izpadlo, če bi kdo trdil, da v Sežani, v Logatcu ni več Slovencev?

## **ŠKEDENJ**

V Škednju se je leta 1946 javilo 3.222 Slovencev (leta 1910 pa 3.253). Leta 1946 je bilo v tamkajšnji slovenski šoli 200 učencev. Letos jih je bilo 18.

V Škednju ima S.K.G.Z. svojo »celico«, prosvetno društvo, a ne pomaga nič, kot dokazujejo navedene številke.

## **ROCOL**

Ljudsko štetje iz leta 1946 je potrdilo, da je v Rocolu bilo tedaj 2.182 zavednih Slovencev. Tu ni možna nobena primerjava, saj tu sploh ni slovenske šole ali vrtca. Tudi v Rocolu ni nikakega prosvetnega društva, »osnovne celice« S.K.G.Z.

## **BARKOVLJE**

Popis iz leta 1946 nam nudi sledeči podatek: 3.017 Slovencev (leta 1961 pa je bilo... 2090 Slovencev). Barkovljanska osnovna šola je tedaj štela 140 slovenskih učencev. Leta 1965 jih je bilo komaj 30.

## **ROJAN**

Isti popis nam pove, da je bilo 1946 v Rojanu 2.342 Slovencev, medtem ko jih je bilo leta 1910 na istem področju 2.361. V rojanski slovenski osnovni šoli je bilo 258 slovenskih otrok v letu 1947, leta 1965 pa samo 25 slovenskih učencev.

## **OSTALI KRAJI V PREDMESTJU**

Kar smo ravnokar navedli, velja le kot primer. Tudi v ostalih krajih je slika ista. Popis iz leta 1946 je zajel vse predmestje (Barkov-

!je — 2.017 Slovencev, Greta — 1580 Slovencev, Kjadin — 1615 Slovencev, Kolonja — 2.242 Slovenca, Lonjer — 885 Slovencev, Rocol — 2.182 Slovencev, Rojan — 2.342 Slovencev, Sv. M. M. Spodnja — 4.045 Slovencev, Sv. M. M. Zgornja — 2.229 Slovencev, Skedenj — 3.222 Slovencev, Škorklja — 1.559 Slovencev, Vrdela — 4.578 Slovencev in Zgornja Čarbola 1.025 Slovencev), kjer se je deklariralo 27.017 oseb za Slovence. Ta popis ni zajel mesta zaradi znanih političnih dogodkov.

V tržaški okolici se je izjavilo 8.054 oseb za Slovence (Bazovica, Bane, Gropada, Kontovel, Miramar, Opčine, Padriče, Prosek, Sv. Križ).

Na podlagi podatkov, ki smo jih navedli je možno ugotoviti, da slovenstvo v predmestju izumira in životari v objemu fratelance.

### STALIŠČE S.K.G.Z. DO POPISA PREBIVALSTVA IZ LETA 1967

S.K.G.Z. se je zatekla k najbolj enostavnemu in najbolj lagodnemu »načinu« reševanja vprašanja masovne asimilacije pri nas: kratko malo zanika resničnost tega pojava. Njen predsednik je pred kratkim odpravil to osrednje vprašanje tržaških Slovencev s sledečimi besedami: »Popis prebivalstva in določanje števila Slovencev po občevalnem jeziku, ki se je vršil na Tržaškem v letu 1962 (recte 1961), je ostal brez vrednosti zaradi dvakratnega odklonilnega nastopa organizacij, v katerih so vključeni Slovenci« (15).

Smatramo, da je to najslabša metoda »obravnavanja« in »razreševanja« mnajšinskih vprašanj.

Samo Pahor ugotavlja v svoji temeljiti razpravi »Ustroj slovenske manjšine na Tržaškem« v Zalivu, šte. 5/67, sledeče: »Ves popis, od zbiranja do obdelave podatkov, je bil tako perfektno izveden, da **se število Slovencev presenetljivo točno ujema z odstotkom in številom Slovencev**, ki ju dobimo **posredno**, na osnovi vpisov v obvezno šolo.«

Menimo, da je naša šola glavni kriterij, po katerem lahko merimo našo sedanost in našo bodočnost.

Zaman je tedaj, da S.K.G.Z. zanika dejstva. S tem zanikanjem resnice prav gotovo ne bomo pripomogli k izboljšanju našega položaja.

### SKLEPI

Poitalijančevanje Slovencev v Trstu je množično in se izvaja predvsem pri Slovenskem delavskem sloju, ki je pod političnim vplivom italijanskih delavskih strank, predvsem K.P.I.

Poitalijančevanje je rezultat povezane vrste akcij proti naši samobitnosti, kateri odgovarja, na drugi strani, pomanjkanje prave

(15) Poročilo predsednika S.K.G.Z. na seji izvršnega odbora 20. junija 1967, Primorski dnevnik 23.7.67.

!judske, slovenske doktrine, ki je predpogoj za našo ohranitev. Ta doktrina ne more biti kulturno-prosvetna formula, ki jo zagovarja S.K.G.Z., saj ta ni uspela zaježiti asimilacije, medtem ko vprašanja zopetne pridobitve napol asimiliranih delavskih množic niti ne načinja.

**Asimilacija na področju fratelance ni bila in ni kulturno-prosvetne, temveč politično ideološke narave.**

Kulturno-prosvetno delovanje je popolnoma neučinkovito sredstvo za zopetno pridobitev ali pa za preprečitev dokončne asimilacije. Kulturno-prosvetna formula, kot smo že ugotovili, ne more biti naša ideologija, naša narodna doktrina. Kultura in prosveta sta samo delček narodne samobitnosti in ju ni mogoče prikazati kot edini sestavini našega obstoja. Kulturno-prosvetna formula je tedaj enostranska, umetno odtrgana od naše celotne stvarnosti. Siljenje te formule kot edino odrešujočega zdravila za naš obstoj je prav gotovo nevarno enostransko gledanje na našo stvarnost. Zaradi tega je treba korenito pregledati dosedanje delovanje in ugotoviti, če so upravičene investicije denarja in človeške energije v dosedanji smeri.

**Potrebna je temeljita samokritika v delavskih strankah, ki so zaskrivile vrsto dejanj, ki so privedla do napol-asimilacije slovenskih komunistov in socialistov.** Ta samokritika mora biti javna, iskrena in mora količinsko odgovarjati obsegu zastrupljajočega in odtujevalnega propagandističnega materiala, ki so ga spustili med naše levo usmerjene množice v dobi najhujše asimilacije, to je v dobi stalinizma. Sredstva so ista: tisk, brošure, shodi, letaki, govori itd.

Množična asimilacija slovenskih delavcev ni »notranja« stvar te ali one levičarske partije, ampak je javni problem.



Vladimir Kos

# ARHIMEDOVA KRIVULJA V ZLATEM



Zdaj so citati umrli s T. S. Eliotom  
in vendar sladko je besedam prisluškovati,  
»z razsežnostjo živih dalje!«

Noč je ugasnila  
v Hira-no  
tiho,

da češnjo in slavčka pripravi  
na dan,

in lovca in slano  
na luč,  
ki pronika s tal.

Čolni na pesku  
od sanj se poslavljajo,

veter odgrinja zastrto nebo,  
za Hira-no,

klici sekire se najdejo.

Sonce  
prav rahlo  
dotakne se češnjinih grudi,  
na slavčkovih strunah začetek sla zagori,  
in še lovec nasmehne se  
belim zapestnicam slane.

In vendar  
je sonce ujeto  
v človeško kletev otožnosti.

Pride in — gre drugam.

Vzemi s seboj me:  
v bežečo modrino,  
na močnih atomih še dalje,  
v zlatnino večnosti:

zmeraj sem v srcu od nje bolan.

# SONET ZA SA-I-NO KAWARA

I.

September v rumeni planjavi Sá-i-no Káwara, ki,  
pravijo,  
je natanko podobna koščkom sveta  
umrlih otrok.

Tam gradijo z belimi kamenčki  
mostove, mesta  
in pot.  
Ker okoli gorovje tli.

September je v Sá-i-no Káwara.  
V dihu pampas trav, lahno drsečem  
po strunah iz vetra rjavih sanj.

In, pravijo, včasih da pride Buda se veselit z otroki,  
včasih hudič, da razdere  
ustvarjen zid.

II.

Pod noč le ugasne pekel pri Sá-i-no Káwara.  
Ko mesec zatisne oči čerem  
v odejah megla.  
In zvezde voščijo lahko noč. Vsem bitjem razpoklin.

Le trave  
s srebrno popevko vetra  
na ustnicah  
stojijo

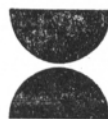
čakaje,  
da pride kdo  
iz mlade noči

z ljubeznijo  
za otroke.  
Dobre trave súzuki!

V japonskih gorah, 9.8.1967



## DEMON IVA DANEUA



Prav vsakdo, ki ga slednjič vidi z lastnimi očmi, a je pred tem že slišal za njegov sloves, je ob pogledu na velikega Iva Daneua skoraj gotovo malce osupnjen. Neusmiljena zadržanost, s katero se fant loteva igrivega košarkarskega posla, številka trinajst na njegovi preznojeni majici, ki jo je mogoče povezati samo z diaboličnim občutkom sveta, v katerem ni usode, ampak samo totalno prekletstvo in kljubovanje, odsotnost smehljaja na njegovem obrazu, uživanja, sproščenosti, zmagoslavja, vedrine — vse to nam kar takoj in nedvoumno pove, da je »zvezda košarkarskega neba« docela neodrešen človek. Njegova temačna zagrizenost je sicer nepogrešljiva lastnost vsakega dobrega športnika, kakor je tudi demonično občutje sveta na športnem igrišču, na katerem štejejo samo zmage in porazi, skoraj naravno, a da »najboljši košarkar na svetu« ni niti malo povzdignjen in sproščen, lahkoten in igriv, da ne izžareva iz njega prav nič tiste poduhovljenosti, ki jo skoraj samoumevno povezujemo z zmagami in uspehi, s človekovo izvoljenostjo v svetu — to nam kljub vsemu obleži na duši kot nekaj neprijetnega. Saj je videti domala tako, kakor da za Iva Daneua sploh ne obstajajo duhovne vrednote, ki bi ga lahko kakor koli povzdignile in popeljale iz zadušljive dvorane v svet velikanov in bližnjega vnebovzetja, v katerem so nekoč prebivali vsi veliki ljudje in s tem tudi nam vzbujali upanje na prisotnost milosti božje, odpirali vrata v smiselnejši prostor. Ne, ob pogledu na Iva Daneua nam ne preostane drugega, kakor da se zasmilimo samemu sebi, saj smo se znašli v svetu, v katerem ni niti iskric podobnega upanja. Veliki Ivo Daneu je po vseh svojih bojih in zmagah še zmerom ves tu, na parketu in nikjer drugje, z našimi strmimi pogledi in reflektorji morebiti samo še bolj pritisnjen k tlom kot sicer — in njegova edina resničnost je ta žoga, sta ta dva koša in ti nasprotniki. Njegov svet je do kraja zemeljski. Prav nič ni zunaj njega ali nad njim.

Z duhovnimi vrednotami, ki smo jih prinesli s seboj in se z njimi lahkoverno posadili na klop, se zdaj kje pod stropom dvorane počutimo prav zadušljivo, svežega zraka se nam hoče... Srhi, ki nas spreletavajo, so pravzaprav pritajeni strah in občudovanje, obču-

dovanje, da lahko kdo sploh vztraja in se bori v tako neusmiljeno zaprtem svetu. Če smo količkaj navijaško razpoloženi, si nazadnje moramo priznati, da se pravzaprav ne bojimo toliko poraza, kot nas je strah tega, da bi nas nasprotniki do kraja zaprli v ta brezdušni svet. Še vedno smo pri svojem vrednostnem pojmovanju sveta, in tesnoba, ki nas obhaja in nas hoče zadušiti, je v tesni zvezi z igriščem pod nami, ki je s temi vrednotami očitno navzkriž. Če jo le zmoremo, se razveselimo vsake lucidne misli, ki naša tesnobna občutja postavlja v svet košarke, torej v neobvezen svet športnega spektakla, v katerem ljudje ne morejo biti drugega kot nasprotniki — torej svet, ki pravzaprav ni naš pravi svet, ampak samo športno igrišče in igra.

Vendar vse tako kaže, da se je Ivo Daneu prav zarotil zoper nas. Na vse kriplje se trudi, da bi ne gledali nanj in na košarko z našimi merili, z gledišča nekakšnih vrednot, ki jih na igrišču ni — prepričati nas hoče v edino resničnost tega košarkarskega sveta. Ta parket in ti koši, ti neuničljivi nasprotniki in ta njegov neusmiljeni boj z njimi je zanj edina resničnost, in nas, gledaice, ki se sklanjamo nad njim in pričakujemo še kaj drugega, pri tem sploh ne upošteva, ne pogleda, ne sliši... Z vsemi razpoložljivimi sredstvi in umetnijami izsiljuje zmago, zastruje boj in še bolj zapira ta že tako brezdušni svet. Zanj ni ne velikih ne malih igralcev, ne važne ali nevažne tekme: popolnoma vseeno mu je, ali stoji proti Kiseljaku, zelenemu novincu v moštvu karlovškega Železničarja, ali proti kakemu slovitemu asu, kakršna sta Sevillano ali Steveniers. Veličine med ljudmi ni, so samo nasprotniki, ki hočejo zmagati, zmerom enako zviti in sovražni, proti katerim se mora tudi sam posluževati istega orožja. Videti je celo, da Ivo Daneu te nasprotnike v svojem svetu celo potrebuje, da se samo preko njih utemeljuje in da so nasprotniki v tem njegovem svetu ljudje kar nasploh. Saj mora proti vsakemu od njih doseči čim več košev, vsakega od njih mora onemogočiti, premagati... Pri tem pa ni zadovoljen s tem, da doseže kak dopadljiv koš in se z njim približa končnemu uspehu, ne, tako zelenemu Kiseljaku kot vele mojstru Sevillanu mora še dokazati, da sta ga pri tem nepravilno zadrževala, udarila po roki, ogrebla... Sodnikoma mora dokazati, da sta to surovost spregledala, da sta torej tudi onadva proti njemu in da se on, Ivo Daneu, v tem svetu bori sam proti vsem. Ne samo to, da je ta svet sovražen in da so v njem vsi ljudje njegovi nasprotniki, s svojo igro nam dopoveduje tudi to, da so ti nasprotniki nešportni in zahrbtni, da se poslužujejo proti njemu dovoljenih in nedovoljenih prijemov, da so ljudje skratka pokvarjeni in slabi. Tako nam nazadnje ne dokaže samo tega, da je košarkarsko igrišče njegov edini resnični svet, ampak tudi to, da je ta svet pekel. In njegova mojstrska igra je pravzaprav samo sprejemanje in stopnjevanje tega pekla, v katerem naj bi se nasprotniki slednjič zadušili, zaprosili za malce zraka in upanja. Če gremo



z njim do kraja, se torej podajamo v nevarnost, da bomo tudi mi sami odrešeni ali uničeni.... Prav zato je to trenutek, ko začnemo z ostalimi gledalci vred »največjemu košarkarju na svetu« žvižgati, ko menimo, da je pretiral. Slednjič smo sicer pripravljeni priznati resničnost tega sveta, a radi bi ga zadržali v mejah neobvezne igre, ob kateri bi nam še ostalo upanje na drugačen, vrednejši svet.

Ivo Daneu nas torej popelje v pekel, iz katerega bi radi izskočili, ker se v svoji notranjosti še vedno spogledujemo z nebesi. Zavračamo ga sicer, češ da je ta pekel v sebi samem zaprt svet, notranji zakon košarkarskega igrišča, vendar pri sebi že slutimo, da se Ivo Daneu najbrž ne bi mogel spustiti iz nedolžne igrice v pekel, če tudi naš resnični svet ne bi spominjal na peklensko košarkarsko igrišče. Če bi vse te vrednote, ki smo jih prinesli s seboj in jih ljubosumno hranimo, lepota, dobrot, ljubezen, v resnici obstajale in bile utemeljene v svetu in med ljudmi kot nekaj resničnega in obveznega, potem ta igra ne bi bila mogoča. Ves ta peklenski spektakel, ki nam ga Ivo Daneu uprizarja z dušo in telesom, se nedvomno lahko prične šele v odsotnosti nebes in naših vrednot. To pa seveda pomeni, da to, kar gledamo, ni nikakršna igra, saj bi jo lahko imeli za igro samo v primeru, če bi se v svetu utemeljevalo kaj resničnejšega in vrednejšega od tega — to je kar naš pravi in resnični svet.

Tesnobni občutek nas ni torej prav nič varal: naš svet je v resnici svet košarkarskega igrišča, je pekel, se pravi svet, ki ga je Bog zapustil. Samo s tem spoznanjem se lahko v njem sploh še znajdemo; to je razvrednoteni svet, ki košarkarsko igro in Ivo Daneua šele omogoča, in ki ga v odsotnosti nebes ne moremo imenovati niti pekel, ampak je lahko »pekel« zanj le prisposoda. Košarkarsko igrišče pod nami je torej svet brez Boga, kakor so tudi ljudje, s katerimi se Ivo tako neusmiljeno bori, ljudje brez Boga. To vsekakor niso več ljudje, ki bi se usmerjali k nečemu večjemu in popolnejšemu od sebe in se na tej poti drug drugemu odpirali, združevali in osmišljali. Vsi do zadnjega ravnaajo tako, kot da so sklenjeni v sebi samem in samozadostni: vsakdo med njimi je svoj lastni bog, saj si je vsakdo prilastil pogum in pravico, da odloča o najbolj bistvenih stvareh, o zmagi ali porazu, cdrešenju ali prekletstvu. Vendar pri tem le niso niti malo božanski. Brez skupne točke, gi bi bila zunaj njih, pomembnejša in smiselnejša od njih samih, v smeri katere bi se lahko odpirali in presegali vse zemeljsko, se njih osebe osredotočeno pogrezajo v njih same in zapirajo v lastno notranjost. Vsakdo med njimi je samo še svoje lastno središče. In priča njihovega življenja ni več Bog, ki je globlji smisel sveta in utemeljitelj vrednot, temveč človek. Obračajo se torej samo še drug k drugemu kot edini resničnosti, pri tem pa se seveda drug drugemu ne odpirajo, ne

bogatijo in ne oplajajo, temveč so obrnjeni drug proti drugemu in se gledajo. Tako se njihovo življenje počasi oblikuje v usodo, v kateri gledajo in si želijo biti gledani, v kateri drug drugemu niso Bog, temveč v prvi vrsti gledalec. In največ, kar lahko spravijo skupaj, je prav ta spektakel košarkarske tekme, to množično in izbrano zadovoljevanje svoje usode v gledanju in želji po tem, da bi bili gledani. S tem, ko so se odtrgali od Boga in postavili središče v sebe samega, nikdar več niso pri sebi doma, ampak stalno med gledalci in med gledanimi. Dvojnost, ki so jo hoteli s svojim božanskim pohlepom premagati, se je samo še zaostрила, saj stalno živijo zdaj kot predmet zdaj kot oseba. Drug drugemu niso priče, ki bi se medsebojno navajale k čemu lepšemu in popolnejšemu, se medsebojno bogatile in združevale v nečem večjem od sebe, temveč le malodušni in prestižno razpoloženi posamezniki, ki so zaprti vsak v svoje psihološke zakonitosti in drug po drugem ogroženi. V duševnih komplikacijah, v katerih se gibljejo, je vsakogar med njimi le strah, da bi se svojemu bližnjemu odprl in razkril svoje notranje razkrajanje in nemoč, ker bi mu s tem dal priložnost za pollaščenje ali potrjevanje lastne osebe, ki je edina možnost, ki jim je preostala. Tekmovalni duh je tako med njimi razvit do nestrpnosti, in to prav z božanskimi privilegiji, ki so si jih prilastili, s pravico o odločanju o vrednotah, o dokončnem porazu ali dokončni zmagi. Drug drugemu so skratka samo še tekmeči. In kolikor bolj je tekmovalno vzdušje napetije in splošnejše, toliko bolj je vsakogar strah pred sočlovekom, toliko več je v njih postisnjenih nagonov, ki se sprevračajo v zamerljivost, sovražnost, maščevalnost... Slednjič je človek človeku samo še vsiljiva priča, sovražni gledalec, ki bi se ga rad otresel ali kako drugače nadvladal. Kakor je nekoč sklatil Boga, da bi se osvobodil njegove obvezujoče prisotnosti, tako hoče zdaj odstraniti človeka, saj je z ukinitvijo Boga padel v samo še večjo sužnost, v hlapčevstvo kapricioznemu človeku, ki se razkraja v samem sebi in ne more biti porok nikakršnih obvezujočih vrednot. Človek je človeku samo še vsiljivec in tekmeč, s katerim se je mogoče samo še spopadati in ga zanikati. Prav to, kar gledamo na igrišču pod nami.

To je torej svet, v katerega nas je postavil Ivo Daneu in v katerem tudi sicer živimo. Naša tesnoba se v njem samo še stopnjuje. Tudi Iva samega si zdaj lahko razlagamo samo iz tega sveta za ta svet, kot psihoanalitični primer ali kot edino mogočo človekovo usodo. Vse njegove darove, od izjemnih telesnih sposobnosti do nadčloveške energije, od neupogljivega tekmovalnega duha do jeklenih živcev moramo pripisati temu razvrednotenemu svetu, ki je pač v sebi samem rodil svojega mojstra in obvladovalca. In krog tega sveta naj bi bil s tem tudi sklenjen. Vendar pri tem le ne moremo kar spregledati, da je Ivo Daneu na košarkarskem igrišču vendarle nekaj čisto izjemnega. Ivo Daneu vidi, kar drugi

ne vidijo, prestreže, kar drugim uide, Ivo Daneu se bori, ko drugi že zdavnaj omagujejo in se jih loteva malodušnost... Ivo Daneu je v tem peklu sam proti vsem, tujec celo v svojem lastnem moštvu, pri vsem tem tujstvu pa nikoli ne igra nešportno, nasprotno: četudi se igralci na njem kar vrstijo in ga vsi po vrsti neusmiljeno klestijo, on sam konča tekmo z eno ali največ dvema osebnima napakama. Seveda, tudi to lahko pripišemo le njegovemu mojstrstvu v obladovanju košarkarskega sveta, a prej ko slej le moramo priznati, da Ivo Daneu sploh ne sprejema nekatere bistvene zakonitosti tega sveta. Prava narava njegove izjemnosti je prav v njegovi zadržanosti, izvzetosti, ki deluje kakor žarek upanja, na katerega čakamo že od vsega začetka. Za Ivo Daneua košarkarska tekma sploh ni spektakel, čeprav bi po logiki odsotnega Boga to morala biti, to in čisto nič drugega: gledalci zanj sploh ne obstajajo in ga še nikoli niso zavedli v nastopaštvo. Noče biti njihov plen ali predmet njihovega ogledovanja, ki drugim igralcem največkrat do kraja določa njihovo ravnanje in jih razoseblja. Njegova prisotnost na igrišču je hkrati tudi odsotnost, vztrajno se zadržuje nekje pri sebi, vedno nekoliko skrivnosten, samosvoj in neodvisen od sveta in gledalcev, ki se sklanjajo nadenj. Na igrišču vedno deluje kot oseba. Tudi v najbolj razburljivih trenutkih ohranja v sebi razmerje do nečesa, ki mu ne dovoli, da bi se čisto do kraja spustil v ta nečloveški svet in se z gledalci vred poživinil, da se ga kljub prizadetosti in udeležbi v njem nič ne dotakne, ne strah pred porazom ne surovost. Prav to zaupno razmerje mu daje tisto prisebnost, da v trenutkih, ko vsem popustijo živci, zbrano sprejema žogo in še zbraneje doseže zadnji, odločilni koš. Videti je domala tako, kot da je prav zaradi tega, ker se zadržuje zunaj košarkarskega sveta, v sebi in svojem intimnem razmerju z nečim zunaj sebe, na igrišču najuspešnejši, najbojevitejši in najbolj športen. Ta njegova rezerviranost, iz katere črpa svoj pogum, prisebnost, moč in športnega duha, se izraža tudi v njegovi resnobi, ki mu ne dovoli, da bi se vsaj za trenutek počutil na igrišču zmagovitega, zadoščenega, da bi se kdaj sprostil, poigral ali vsaj nasmehnil. Skratka: Ivo Daneu košarkarski svet boja in tekmecev jemlje tako neusmiljeno zares, da si njegovo udeležbo v tem nečloveškem svetu slednjič lahko razložimo samo z njegovo človečnostjo, njegovo zagrizeno izganjanje vrednot z vrednotami, njegovo sovraštvo z nečim ljubezenskim, brezup z upanjem, njegovo dokazovanje pekla s prisotnostjo nebes. Pekel je zanj zares pekел, ker je tudi Bog zanj še vedno Bog. In tudi vrednote so zanj še vedno vrednote. Njegovo dvosmiselno ravnanje na igrišču, ki se izraža v njegovem dobesednem izgorevanju med koši in njegovi istočasni rezerviranosti, nam izdaja pravzaprav le njegov vrednostni spor s svetom, strah pred ljubeznijo, tesnobo pred dobrim in upanjem.

S tem pa je tudi povedano, kakšna je ta Daneuova ljubezen, ta dobrot, to upanje... Tu sta vsekakor dobrot in ljubezen, kakršni sta

mu ostali v razvrednotenem svetu, v katerem je človek božansko središče postavil v sebe samega, a se mu je božanskost tam razkrojila. To so vrednote, ki živijo v nas kot spominsko hrepenenje po lepoti in čistosti, svobodi, nedolžnosti in vsem, kar je bilo že od nekdanj cilj našega hrepenenja, ki pa so že dokončno sprte z našo dejansko naravo in nimamo več zanje nikakršnega zagotovila, da bi sploh kdaj postale resničnost. Vse te vrednote so kakor skušnjava. Prisotne so sicer in nas obvladujejo, kakor obvladujejo tudi Iva, istočasno pa nam je pot do njih že zaprta, zavita v najglobljo skrivnost sveta ali našega lastnega prekletstva. Te vrednote so, kakršne so, popolne in večne, obenem pa samo še osebna zadeva Iva Daneua, ob kateri je resnica sveta še vedno resnica košarkarskega igrišča. To je skratka neposredna bližina lepote, ljubezni in nedolžnosti, ko hkrati že čutimo in vemo, da smo nepopravljivo in dokončno postavljeni v zlo. Upanje na svobodo je, ki nam je nedosegljiva, hrepenenje, ki nas hoče uničiti. Zato vzbuja v nas le demonično razpoloženje, v katerem bi radi vse, kar je vrednostnega in smiselnega, čimprej preklicali, izgnali iz sebe kot utvaro. Vztrajanje v hrepenenju nas ne more odrešiti tega prekletstva, ampak nas lahko samo še bolj razžalosti. Tudi objokovanje nas ne pripelje nikamor: spokorimo se lahko samo še v demonizmu in jezi.

Ta demonizem je tudi demonizem Iva Daneua: svet kot nepopravljivo zlo, v katerem ga celo njegova lastna dobrotljivost navdaja s tesnobo, razkol med svetom in njegovim hrepenenjem po lepoti, ljubezni in popolnosti, ki je nedosegljiva, ki je sprta s svetom, ki sploh ni več svet. Tega demonizma bi se lahko odrešil samo v veri, v kateri je harmonija te razdvojenosti še mogoča, vendar vera v tem svetu, v katerem je Ivo Daneu sam Bog, ne da bi bil zares božanski, vera v tem svetu ni več mogoča. Tako je vse, kar mu preostane, potrjevanje zla, ojeklenitev v svetu brez upanja. Sprejeti mora svet tak, kakršen je, prekletstvo parketa in nasprotnikov. Privoliti ne more v nikakršno navidezno zavzetost, ne v politiko in ne v kulturo, v kateri se ljudje vedejo, kot da je vendarle nekaj nad njimi, kot da so najžlahtnejša skupnost in kot da duhovne vrednote med njimi zares obstajajo. To bi bilo zanj popuščanje ali beg iz stvarnosti, skratka igra. Njegova strastna privrženost košarki je v resnici njegov življenjski angažma v edinem resničnem svetu, v katerem fiktivnih vrednot ljubezni in dobrote ni.

S tesnobo, ki jo vzbujajo v njem vrednote, pa je Ivo Daneu zapleten v začarani krog demonizma, ki je pravi izvor njegovih neusahljivih moči in njegove košarkarske veličine. Zakaj te vrednote kljub vsemu so, in sicer v njem samem. In čeprav bi se še tako rad zaprl v sebe samega in svoj košarkarski svet, mu to kratko malo ni mogoče: njegova nesvoboda obstaja samo v razmerju do svobode, njegov brezup do upanja, pekel samo v razmerju do Boga,

kakor se tudi demonizem razdivja v njem šele ob stiku z upanjem in vrednotami.

Ta svet je zadušljiv, nečloveški in iztirjen, brez smisla in vrednot, nam govori na košarkarskem igrišču, ljudje pa so tisto, kar je na njem najslabšega. Nikakršne božanske priče niso, ki bi me navajale k ljubezni in sožitju, usmerjale k popolnejšemu in lepšemu, ampak me navajajo samo k temu, kar v odsotnosti Boga so: k vase zaljubljenemu in prestižnemu malenkostnemu in vase ujetemu posamezniku, katerega edini zakon je zakon pozunanjenosti, uspeha, slave in moči, ki je v resnici bolešno preobčutljiva notranjost, neuspeh in nemoč. Ta boj, h kateremu me izzivajo, sprejemam kot edino resničnost. In ko sprejemam ta boj, hkrati izražam tudi prezir nad tem svetom in temi ljudmi, izzivam jih tudi sam k tem njihovim slabostim in jih hočem poraziti. Pripravljen sem sprejeti vse posledice svojih stališč, tu sem, ki plujem na ta svet — onemogočite me, ponižajte, zadržite me v mojem prodoru, porazite, dotolcite! Vendar ko Ivo Daneu ta svet sprejema in hkrati izziva k njegovemu zlu, se mu dogaja, da ga ta svet in njegovi nasprotniki vendarle ne ponižajo, ne uničijo — nasprotno, Ivo Daneu je največkrat sam zmagovalec nad njimi. Tako si mora prej ko slej priznati, da ta svet le ni tako iztirjen in surov, ljudje ne tako neuničljivi in neizprosni sovražniki — on sam, ki ga s svojim demoničnim besom potrjuje kot slabega, je pravzaprav v njem najslabši. Prigrabil si je vso slavo in vso moč. In če je doslej divjal v tesnobi, ki ga je navdajala spričo vsega vrednostnega, zdaj pade v tesnobo spričo nepopravljivega zla. Njegova nadvlada nasprotnikov ni pripravila k spremenjenju, ni jih usmerila k dobremu in popolnejšemu, temveč jih je samo še bolj zaprla vase, v kovanju revanše. Niti v svojem lastnem moštvu ni dosegel tega, kar je zdaj kar naenkrat pravi cilj njegovega stremljenja, ampak samo zmago, ki je ob tem stremljenju enaka porazu. Njegov platonični pritisk, ki ga je še pravkar hotel izgnati iz sebe, poraste, postane nevzdržno visok. Znašel se je v bližini večnega in popolnega, ne da bi prenehal domovati v nepopravljivem zlu. Izgnati mora spet to noro hrepenenje.

Zato je v soboto zvečer spet tu, med koši in nasprotniki, v edinem resničnem svetu, demonično razpoložen do vsega dobrega, ki bi ga hotelo zapeljevati. Velik samo po tem, kolikor je v njem samem hrepenenja po popolnosti, ki ga kratko malo ni mogoče izgnati, neuničljiv samo po tem, kolikor je v njegovi razdvojeni osebi neuresničljivega, ki ne dopušča nikakšnega dokončnega razpleta, ampak zahteva od njega le nenehno dinamično razpletanje. In košarka je zanj igra le v tolikšni meri, kolikor mu ne prinaša ne totalnega odrešenja ne totalnega uničenja, ki je zapisano v njem.



Stanko Janežič

# ODMEVI BIVANJA



1

Vse tihe minute  
predolгих dni  
in noči  
so dozorele  
v napev.

Smej se  
in jokaj,  
vzkrikaj  
in šepetaj,  
neizpeto  
srce.

2

V dalji  
nekje  
zvonijo  
vetrovi,

gore  
prebelo  
gorijo,  
drevesa  
cveto.

Vse bliže  
polja  
dehtijo

in žolti metulji  
praznično  
molijo.

3

Padam  
v poklek,

vstajam  
in vzletam  
in sem odsev  
vseh bitij  
in vseh glasov  
večen  
odmev.

4

Nič  
me ni  
in sem  
vse.

Ugašam,  
skoz mene  
vesolja  
gore.

Padajte,  
zvezde,

sonce,  
žgi.

Daljna  
je pot  
do večnosti.

5

To  
si ti.

Srečujem  
te  
dan za dnem.

Si  
in te ni.

Kako  
tvoja blizkost  
boli  
in osrečuje.

6

Jaz  
sem polnoč,

ti  
si poldan.

Nenehoma  
se loviva  
Kdaj,  
kdaj  
bova  
sredi  
vesoljnega  
bivanja  
do kraja  
umirjena  
Harmonija?

## ZAPUSČENI DOM

Slepa okna  
stare  
žolte hiše  
jočejo  
v somrak

Črne  
gole roke  
starih jablan  
krikajo  
v gluhoto  
pepelnatih  
oblakov.

Bela lica  
tuje  
zasneženega  
polja  
nemijo  
v grozi  
omrtvelosti.

Nekoga  
ni.

# ŽALOSTINKA

Gospod,  
dovoli, da jokam.  
Nič ne bom pravil,  
zakaj.  
Gospod,  
dovoli, da jokam.

Morda  
bi se mogel smejati,  
če bil bi  
brez misli in volje  
in vročih želja  
ko ptica  
in roža  
in blodni oblak  
in kapljica rose  
na travi.  
Ali bi mogel  
jokati?

Gospod,  
dovoli, da jokam.

Vedno manj  
poznam  
svoje srce  
in tvojo podobo  
v njem.

Vedno bolj  
sem gluhi  
in slepi  
in kakor gobavec  
iznakažen.  
Hrom  
tipam  
za tvojo stopinjo.  
Rad bi zavpil,  
a v grozi  
spoznavam,  
da sem ves nem.

Gospod,  
dovoli, da jokam,

tiho, neslišno,  
samo za sebe  
in tebe  
in za nekoga,  
ki ga iščem,  
a vem,  
da ga ni.

Gospod,  
dovoli, da jokam  
v ta mrak  
in pozni večer  
in v brezčasje.

Gospod,  
dovoli, da jokam.

## POHOD

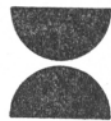
V vesolju sem obvisel  
brez teže in sramu,  
nagotec pradavnine,  
vsevečni duh.

Vsesončje me preseva,  
slapovi poljejo skoz me,  
duh zemlje in rastlinja  
me opija ko v jutru prvega dne.

Zadihal sem — živalski Bog,  
odpel sem angelske plavuti,  
vso bitnost sem razbudil,  
da zavojujem najsilnejši planet.

Vragovi se zapletajo v zarote,  
atomi se drobe,  
nikogar ni, ki bi zavrl  
moj večnostni pohod.





# ŽRTVE IN PRIČAKOVANJA\*

Kolikor se to razmišljanje poraja ob Pahorjevih Glosah in takšnih ali drugačnih odzivih nanje, zapušča obenem raven kakršnekoli polemike z njimi in tako tudi ne misli vprašanj, ki jih je to pisanje načelo, načenjati s te iste ravni. Temeljni vprašanji, ki sta se temu pisanju zastavili, sta vprašanji nacionalnosti in socializma in sicer kot vprašanji našega odnosa do vsega tistega, kar nam kot Slovencem zdaj in tu pomeni na eni strani narod, na drugi pa socializem, pri čemer se je hkrati s tem vprašanjem zastavilo še vprašanje našega celotnega razmerja do preteklosti, se pravi NOB in njenih žrtev. Ob tem se je na eni strani formuliral odnos, po katerem sedanost ni ostvarila tistih pričakovanj, ki so nosila NOB, in so torej njene žrtve ostale brez pravega smisla, na drugi strani pa odnos, po katerem se sedanost tem pričakovanjem ni izneverila in so potemtakem žrtve NOB v sedanosti kot prihodnosti vseskoz utemeljene. Po vsem tem je očitno dvoje: najprej, da je ves pomen žrtev NOB položen v tisti vrh pričakovanj, ki ga označujeta narod in socializem, zaradi česar ne morejo biti te žrtve nikoli samo to, kar so, marveč stoji in pade vsa njihova resnica s Ciljem pričakovanj, in drugič, da tudi mi sami ne moremo nikoli že biti v resnici, marveč da smo vselej šele po taistem pomenu žrtev NOB, torej prav tako šele v Cilju, ki pa nas, v svoji izenačitvi s samimi žrtvami NOB, zdaj določa z vso resnico in težo teh žrtev samih. Tako je zdaj na eni strani resnica teh žrtev nekaj, kar nas venomer predmeti in s tem nenehno devalvira izvirni pomen naše eksistence, na drugi strani pa prav zato nekaj, kar je mogoče posedovati in s čimer se potem da po mili volji manipulirati. Resnica teh žrtev je tedaj vsakokrat odvisna od tega, kar se predstavlja za vrh vseh pričakovanj in se more zato ustrezno naravnosti in zadoščenosti tem pričakovanjem tudi spreminjati, potrjevati ali negirati in navsezadnje v danosti bistva pričakovanj, ko si pričakovanje samo zadošča in torej ne utemeljuje več še iz nekega posebnega cilja, docela izmakniti v odsotnost.

\* Članek sem ponudil v objavo študentski Tribuni, ko je sprožila polemiko ob Pahorjevih Glosah 66. Uredništvo Tribune je z njegovo objavo tako dolgo zavračevalo, da sem ga bil prisiljen umakniti.

Tako je zdaj resnica teh žrtev nekaj, česar kratko malo ni več, in zato nekaj, do česar smo stopili v razmerje popolne razvezanosti. Naš odnos do žrtev NOB je potemtakem vseskoz dvojen: v območju realnosti, to je v območju stvarnih pričakovanj, ki se kot taka utemeljujejo samo še sama v sebi in so si tudi sama sebi že ves pomen in cilj, je resnica teh žrtev nekaj docela fiktivnega in nezavezujočega, torej nekaj, kar je vsej tej stvarnosti docela podrejeno, kar zanjo vobče ne obstoji; vse to območje stvarnih pričakovanj pa se kot gibanje izključno v stvarnem razširja v nenehnem predmetenju le v tem ko samo sebe posveča: vsa ta dejanska stvarnost ne bi bila nič, kolikor bi ji ne pripadala svetost in čaščenje, in vse napredujoče širjenje predmetenja črpa vso svojo moč iz vere vase. Ta svetost, čaščenje in vera (ki izvirno pripadajo samemu voljnemu bistvu biti) pa se potem utemeljujejo iz realitete že na raven čiste idealnosti prenesenem Cilju, ki se tako v predmetenju vsak čas reaktualizira, z njim pa seveda vsa v njem obsežena resnica žrtev NOB, da se predmetenje ne le predstavlja kot njuno ostvarjenje, marveč da ju je tudi mogoče znova do kraja aktualizirati in si tako docela podvreči sedanost, se pravi vsak hip vsakogar in vse. Na eni strani se tedaj odvija proces brezpogojnega predmetenja na račun relativizacije Cilja kot resnice žrtev NOB, vendar ves čas v pomenu njunega ostvarjanja. S tem je sploh mogoče, da se v predmetenju kljub relativizaciji še nekako izpričuje zvestoba Cilju kot resnici žrtev NOB; le ta se nahaja v procesu predmetenja v stanju čiste relativnosti in bi se tudi docela razkrojila, ko se ne bi na drugi strani izven dejanske stvarnosti vzdrževala in varovala v nedotakljivosti svete vrednote. Resnica žrtev NOB je tako izginila v nič, s tem da je obenem postala nedotakljiva svetinja; kot svetinja pa je resnica žrtev NOB sicer nekaj vseskoz razpoložljivega in uporabnega, toda prav iz bistva svoje uporabnosti kot samoporabljanje nenehno na način ničanja same sebe in tako navsezadnje enako čisti nič. Resnica žrtev NOB je povsem izginila iz območja našega bivanja.

Zdaj se zastavlja vprašanje po resnici žrtev NOB šele v resnici bistveno. Prvič: kaj more pomeniti izenačitev resnice teh žrtev s Ciljem pričakovanj? Drugič: kako je mogoče potrjevati ali negirati resnico teh žrtev ustrezno temu, ali sedanost je ali ni izneverila teh pričakovanj, in kaj ta resnica sploh je, da se nam more nadrežati oziroma podrežati? Tretjič: kaj more resnica, ki jo lahko posedujemo, z njo manipuliramo, delamo za sredstvo, se nanjo sklicujemo, prisegamo, uporabljamo kot orožje itd., še pomeniti? Četrtič: kaj žrtev kot žrtev je, da nas more opredeliti v eksistenci? Vsa ta vprašanja vprašujejo v samo bistvo teh žrtev. Toda kaj to bistvo je, če ne ravno nacionalna osvoboditev in zmaga socializma, za kar se vedno predstavlja in varuje? Je to bistvo v samem sebi lahko še kaj drugega? Ali ni morebiti to bistvo izvirnejše in prvotnejše od vsega prav iz bistva, in v bistvu teh žrtev

samih? Od kod in kam pa bi se mogel zasnovati ves pomen nacionalne osvoboditve in zmage socializma, če ne bi ta dva sama najpoprej temeljila in bila nošena po tem prvem in zares bistvenem bistvu? In kaj storimo, če vse te žrtve zdaj odmaknemo temu njihovemu izvirnemu bistvu, to bistvo pa predstavimo v nadstvarni vrednoti naroda in socializma? Mar ne ponižamo vseh teh žrtev na golo samopotrditvev k sebi samemu stremljivega subjekta, jih tako vse v neprecenljivem precenimo in zrelativiziramo, pomen naroda in socializma pa kratko malo ovekovečimo, ga s tem ne le postavimo izven možnosti vsakega nadaljnjega vpraševanja, marveč zanikamo na čisto fikcijo, kot kar smo si narod in socializem zgolj predstavili, ne ju pa tudi dojali iz same zgodovinske resnice? Toda kdo se danes še vprašuje iz te resnice? Ves proces nazadžno napredujočega predmetenja, ki v svojem zanikujočem bistvu ločuje in enači vse kar koli še dosegljivega, temelji v vsej svoji samogotovosti na nekem apriornem vedenju bistva te resnice, da se le-ta že v svoji danosti tudi predstavlja kot nekaj povsem nespornega. In kolikor je to dogajanje način, kako se danes ta resnica ne le dogaja, marveč v bistvu odloča, da si vsaj nespornost bistva, v katerem smo, zastavljamo kot še vprašljivo, ali pa se kratko malo na to nespornost utemeljujemo in se v tej zakritosti svojega bistva dogajamo, s tem da si to zakritost še zakrivamo? Tako velja, kolikor se proces vesplošnega predmetenja danes še utemeljuje v nekem posebnem cilju, v vpraševanju tega temelja — Cilja pričakovani — ta proces razpeti v bistvu.

Smemo potemtakem vprašati, kaj narod in socializem, ki dajeta temu procesu, v tem ko se kaže kot njuno »uresničevanje« in »graditev«, ves polet in optimizem, pravzaprav sta? Kaj narod in socializem, tako postavljena zase in nadrejena kot Cilj, ki naj se potem »uresniči« ali »izgradi« in ki si za dosego samega sebe jemlje v službo ves ta proces predmetenja, moreta pomeniti, razen nekih povsem izpraznjenih pojmov, za katerimi stoji kvečjemu še neka predstava o popolnem? Tudi to, da odmaknemo ta Cilj v neskončnost in potem govorimo, da pač nikoli ne more biti do konca ostvarjen, na tem ne samo da ničesar ne izpremeni, marveč naravnost utemelji proces predmetenja iz njega samega tako, da je zdaj Predmetenje iz sebe samo utemeljeno in pooblaščno v svoje izvajanje. Prav zares: »politika je danes spopadanje sil, ne pa razlogov\*\*«. Toda če to zapišemo, potem moramo iz tega tudi izvesti vse konsekvence, v prvi vrsti seveda to, da je utemeljena samo še sama v sebi, da si je sama sebi kot oblastna prisila že cilj in da ta cilj ni več neko posebno dobro. To pa ne pomeni, da zdaj vstajamo v imenu nekega novega pojmovanja naroda in socializma, ki naj bi znova utemeljilo ne le politiko, marveč vso

\*\* Ta stavek citiram iz članka Lojzeta Skoka »Razkroj tradicionalnih predstav o slovenskem narodu«, ki je izšel v 12. številki študentske Tribune.

to predmetno danost v njenem izvajanju predmetenja, temveč ravno obratno, če se že trudimo za kaj, tedaj se kvečjemu za to, da ju izkažemo v tisti resnici, kot kar se danes dogajata in torej sta. Potemtakem tudi to, kako se danes Predmetenje samo pooblašča za predmetenje, ni nekaj subjektivnega pa tudi ni nobena nujnost, v kateri bi se moglo opravičiti in predstaviti kratko malo za danost, marveč resnica, iz katere — kakorkoli že — eksistiramo. To pa tudi pomeni, da si smisla naroda in socializma ne določamo šele mi sami, kot seveda ta smisel tudi ni že vnaprej dan in nam v svoji danosti nadrejen, marveč se ta smisel, v tem ko se v njem nahajamo, dogaja, v tem dogajanju pa v neki še skriti resnici izpolnjuje. In kolikor je danes ves pomen socializma in naroda nič, se pravi kolikor se ta dva samo še dajeta na razpolago Predmetenju kot sredstvo, v katerem si Predmetenje zagotavlja svojo moč, se v tem izkazuje resnica, v kateri bistveno smo in ki je Predmetenje samo. Kajpak se more Predmetenje vsak hip posvečati, v tem da si postavlja narod in socializem za Cilj, toda mar se je ob tem utemeljevanju — če se vobče vprašanje tega temelja še zastavlja in potem če se ga že zastavi — kdaj tudi razmislilo o tem, kako se je mogoče samopotrjevati v narodu in socializmu, ne da bi se ta dva v svojem pomenu istočasno predstavila kot nekaj danega in potem v tem potrjevanju ničila na sredstvo samega Predmetenja? Toda mar nismo tudi že slišali za zaprti krog sredstev in ciljev in mar se ni ta krog zgodovinsko izkazal prav iz bistva nacionalnega in socialističnega aktivizma? Kakšen pomen naj ima ob tem še predstavljanje, ki narod in socializem varuje kot večni vrednoti? Če narod ni nič takšnega, kar bi moglo biti podrejeno našemu hotenju, pa tudi nič, kar bi nam bilo nadrejeno in čemur potem služimo, marveč način naše zgodovinske eksistence in torej v zgodovinskem dogajanju resnice, in če je socializem iz te resnice odločen, zato pa tudi noben prosti izmislek in nič, kar bi bilo mogoče imeti in iz sebe določati, potem ju tudi ni mogoče varovati kot nekakšni vrednoti, »graditi« in »uresničevati« in se z njima utemeljevati. Vendar je prav to, kako se danes predstavljata kot nekaj danega in uporabljata kot sredstvo, v tem uporabljanju pa ničita, in kako se izmikata iz območja realnosti, katere oblastvo se utemeljuje samo še v sebi, neka odločitev iz zgodovinske resnice in zato potek, ki ga ne more nič ustaviti.

Tako navsezadnje tudi ne more biti presenetljivo, da je vsa ta razprava o »prevaranih žrtvah« z vso gotovostjo izhajala iz nekega predmetnega bistva teh žrtev, ne da bi opazila, kako se je vsa njihova resnica v tem prilaščanju obenem že zničila in da se giblje na povsem fiktivni ravni lastnega potrjevanja. Niti preprosti pomislek, kako je mogoče povezovati žrtev s pričakovanji, ne da bi pri tem zanikali žrtev v vsem njenem bistvu — kot da bi mogle žrtve same s sabo prekupčevati, se menjati za vrednote

in se v teh vrednotah precejnjevati — se ni mogel poroditi, kot tudi ni mogel vstati občutek, da je pri vsem tem potrjevanju oziroma negiranju danosti sama resnica teh žrtev ostala povsem zunaj vpraševanja, pač pa da je nasprotno predstavljena v danosti vrednot socializma in naroda veskoz uporabljena kot sredstvo in torej čisti nič. In celo tisto osnovno in najbolj očitno vprašanje, katera žrtev, naj se predstavlja za še tako veliko, nas more določiti v eksistenci, in kaj žrtev potem sploh je, če se nam more nadrežati in se nas pollaščati, je ostalo nezastavljeno. Zato pa se je v predstavi nekega danega bistva teh žrtev v vrednotah naroda in socializma mogla vsa sedanost, se pravi celota naše eksistence, kratko malo vezati na projekt teh vrednot in tako v negaciji mirno proglasiti za laž, v potrditvi pa opredmetiti v večnost — ki je pač vedno še nepopolna za tisto malenkost, da smo smrtni — da se je v tem obakrat zničila resnica naše eksistence, v tej samovolji pa izkazalo prazno bistvo vrednot in samoutemeljenost tega razpravljanja.

A kaj je po vsem tem z resnico žrtev NOB? Toda mar res mislimo, da je ta resnica nekaj, kar je lahko naša last, kar lahko po svoji volji oblikujemo, posedujemo kot nekakšno vrednoto in potem delamo z njo vse, kar se nam zdi? Gotovost, s katero se o njej izrekamo, samoprepičanost, v kateri z njo nastopamo in jo predstavljamo kot nekaj preprosto danega, kažejo, da je tako. To pa pomeni, da je resnica danes v odsotnosti. A ne, da je to resnica zdaj zanikana na laž, kot bi si lahko domišljali, da moremo o njej svojevoljno odločati, marveč da se dogaja v odsotnosti: prav to, da je tu in da smo v njej, prepuščeni v njeno dopolnitev tako docela brez moči, kot smo si danes sami sebe gotovi, nam je skrito.

Kaj nam vendar govore ta **Pisma na smrt obsojenih**, če smo jih le enkrat pozorno prebrali? To, kar je v njih v resnici presenetljivo, kar nas najprej osupne, je vendar to, iz kakšne mirne pripravljenosti sprejemajo smrt, kako pa so nasprotno polna skrbi za usodo svojih bližnjih, staršev, bratov, sester, prijateljev ali ljubic, kako veliko jim v teh trenutkih pomeni vse, kar so z njimi preživel, in kako bistveno se jim zastavlja vprašanje, ali so bili v teh odnosih odkriti, tako bistveno, da je v to vprašanje položena vsa resnica njihove eksistence, to, kar izražajo v besedah odpuščanja, s katerimi kot da prosijo naj jim odpuste samo smrt (nekaj, kar nam mora biti neodoumljivo, kot da si je potrebno smrt od živih izprositi, da bi jo mogli vzeti nase, kot da je neka resnica same smrti, v kateri šele lahko umremo), besede, v katerih prenašajo teže odločitve in teže odrekanja in v katerih hrabrijo svojce, kot da bi jim oni sami v vsej svoji bornosti in nemoči v tem dajanju poguma nujno morali še nekaj darovati, nekaj, od česar kot da zavisi vse, kar je neizrekljivo in kar se trudijo zapisati, kar se mora dopolniti, to, kar vedno znova v najrazličnejših zvezah imenuje beseda, v kateri se vsa ta pisma spletajo med seboj, — Usoda.



Toda kaj nam je danes dlje kot to, kar imenuje ta beseda? Mar ne dobi že takoj, kakor hitro jo izgovorimo, prizvoka neke iracionalnosti, da smo tudi takoj pripravljeni videti v tistem, ki nanjo opozarja, podobo nekakšnega obupanca? Ali pa ne bi, preden se ob takšnih predstavah opredeljujemo in dajemo takšne ocene, raje vprašali, v čem in po čem sploh smo, v tem, ko se zavedamo in ustvarjamo — skratka v vsem svojem aktivizmu? Bomo res rekli, da po svoji zavesti, ne da bi tudi premislili, kako ta sploh lahko karkoli konstituira, ne da bi že vsa temeljila v videnju, iz katerega se ji bivajoče šele daje v zanikanju? V kakšnem smotru pa naj bi se potem utemeljevala vsa človeška aktivnost, če že temelji na tem videnju in je vsak smoter šele iz tega videnja mogoč in torej ni vse predstavno izvajanje nič drugega kot nenehno zagotavljanje tega temelja? Kaj vendar smotrnost je kot naravnost v bivajoče, ki vsa že predpostavlja osvetljenost bivajočega, da sploh stoji v vodilu tistega prvega Zakaj, v katerem se je bivajoče kot bivajoče začelo izmikati in iz katerega se je to dogajanje šele moglo utemeljiti kot nekakšno napredovanje? Toda ali se iz tega Zakaj tudi moremo utemeljiti, ko je on sam šele posledica nekega dogodka osvetljenosti bivajočega? Tako res ne more biti dvoma, da je vsa utemeljenost, ki predpostavlja bivajoče kot dano, čista samovolja in da tudi pomena vse človeške aktivnosti nikoli ne moremo doumeti iz smotra. Če pa je tako in ta Zakaj ni porojen zgolj iz naše neukosti niti megalomanske in povsem subjektivne težnje razložiti vesoljstvo bivajočega, in to, kar se potem vsakokrat predstavi kot najvišje bivajoče, tudi ni noben smoter po sebi, v katerem bi se tisti Zakaj zanikal, mi pa dokončno potrdili in se podvrgli celoti bivajočega kot »stvarstvu«, marveč ta Zakaj v resnici obvladuje vso našo eksistenco, tako da se v vsakokratni predstavitvi bivajočega še malo ne razložimo, temveč se iz nje kot iz skritosti dogodi resnica, v kateri stojimo, in je tudi dogodek te resnice, tedaj je pač očitno, da je vse spraševanje tega Zakaj in z njim vred vsa naša aktivnost dogajanje neke resnice, ki je že od vedno tu in v kateri se že vedno nahajamo. V kaj in iz česa pa bi se tudi spraševal ta Zakaj in porajala naša aktivnost, ko se ne bi že predhodno utemeljili iz te resnice? In v kateri oddaljenosti in iz katere perspektive bi mogli mi sami odločiti vprašanje tega Zakaj in iz razmerja do česa bi si potem predstavili bivajoče? A kaj ta resnica, ki je že od vedno tu in v kateri se že vedno nahajamo, je, kot to, v kar smo prepuščeni in iz česar stojimo v odkritosti, to, iz česar smo že od vsega začetka odločeni, čemur ne moremo uteči in kar se lahko samo dogodi, da se v svoji dopolnitvi odloči v pomenu — usoda? In kaj naj potem enači usodo z nečim takim, kot je »iracionalna sila«, ko je usoda prav to, da je tu, iz katerega eksistiramo? In kaj naj ima opraviti opozarjanje na usodo z obupom, ko je to opozarjanje prav klicano iz tega tu-ja, da bi ga vzdrževalo? Toda to predstavljaje in označevanje ni golo naključje, marveč kaže, kako bistveno smo danes od razumevanja pomena tu biti.

Čemu je vendar potrebno vse to opozarjanje, če smo v resnici vselej že tu? Toda ali se nam danes še zastavlja iz bistva vprašanja tistega Zakaj?

Ali se danes v predstavityah bivajočega še nahajamo v resnici, ali pa nas te predstavitve že ne gledajo iz neke pretečenosti, da jih doumevamo kot razlage? In ali danes še iščemo smoter vsej tej naši aktivnosti, v katerem bi jo utemeljevali, ali pa ni postal ta temelj že kar nevprašljiv in dan? In če nas danes ta Zakaj ne more več v bistvu vznemiriti, če se danes bivajoče preprosto predstavlja kot dano in je postalo spraševanje po smotrih naše aktivnosti odveč, da se samo še drobimo iz neke Danosti, ki se z vso gotovostjo utemeljuje sama v sebi, tedaj se zastavlja vprašanje o pomenu tega dogajanja. Seveda danes še stoji od nekod vprašanje tistega Zakaj, bivajoče se še skuša utemeljevati, njegove predstavitve se oživljajo, obravnavajo in varujejo in tudi vsem dejavnostim, ki jim služimo, se še predpostavlja neki smoter. Toda vse to ne le da ne more nadomestiti izvirnega spraševanja, marveč le-to naravnost zakriva. Postalo je orodje samopotrjevanja in, kolikor se danes še obuja se izziva iz same Danosti, v njeno lastno utemeljitev. Vendar je prav to, kako se v tem spraševanju Zakaj-a ne odkriva nič več, kako je to spraševanje danes —kolikor se bistveno zastavlja — vedno le krčevito iskanje lastnega temelja, nikoli pa izzvano iz bivajočega kot bivajočega in njegov dogodek, kako se lahko izkazuje samo še njegova neodgovornost, da se to spraševanje tudi ves čas vrti v krogu, tudi in celo še takrat, ko je usmerjeno samo še v izkazovanje tega kroga, kako je v vsem nično in prazno dogajanje, način, kako se to spraševanje dogaja, in s tem, kako se danes nahajamo tu. Tako se odpira vprašanje, v katerem danes bistveno stojimo, vprašanje, ki vprašuje v sam pomen odločitve, iz katere se je odločila pot spraševanja Zakaj. A če se danes vprašujemo v pomen te odločitve in je to vpraševanje temeljno dogajanje, v katerem smo, to dogajanje pa prav nenehno dogajanje praznine, potem to ne kaže le, da nam je danes pomen tu biti bistveno zakrit, marveč da se ta pomen tudi dogaja iz naše ločenosti od tuj-ja. Nobeno ugotavljanje, da smo že vedno tu, ne more premostiti te ločenosti in je kot odločitev »biti tu« lahko samo korak v prazno. V tej ločenosti se iz voljnega bistva biti dopolnjuje samoprepuščenost, v kateri danes bistveno smo. In zato si moramo vprašanje, kaj nam je danes dlje kot to, kar se izraža v besedi usoda, tudi ponovno zastaviti, da bi šele premislili njegov pomen.

Toda za čim se danes bolj pehamo kot ravno za — usodo? Mar se nam ne zdi, da jo bomo vsak hip obvladali, in mar je ne čutimo že trdno v rokah? In se potem ne nahajamo v njeni neposredni bližini? Je bilo vprašanje, ki smo si ga zastavili, torej napačno in je obratno res? Ali pa med to bližino in oddaljenostjo, v katerih nas srečuje usoda, ni nasprotja in kažeta obe na isto?

## DIALOG IN SLOVENCII II.

(NADALJEVANJE)

6. Pojmi, ki smo jih doslej razvili, pridobijo svoj pravi pomen, če izvedemo sledečo shematizacijo obstoječega: material informacije razdelimo na dve široki območji. Na eno stran postavimo vso množičnost, ki je objektivna prvina in obstaja v zunanjem svetu, izven osebka. Zanj je predvsem značilna presenetljivost, statistično neorganizirana gmota dejstev, ljudi, življenja, dimenzija površnosti in trenutnosti, v kateri se pojavlja pred našimi čuti. Opišemo jo lahko kot spoznavno gmoto, ki je zunaj naših shem, neukrotljiva, nerazložljiva, mnogovrstna, raznolika, a predvsem nepredvidljiva (\*\*). Sorodna je vremenu: kadar napovejo dež, se rado zgodi, da sije sonce, kadar prerokujejo daljše obdobje lepega vremena, se pripeti, da se na turista v šotoru ulije ploha, mu raznese šotor in ga namoči do kože. Naknadno se meteorološki urad opravičuje: čez alpski greben so udrle **nepredvidene** atlantske motnje. Vendar je turist moker in zapoznela opravičila ga le še bolj podkrepijo v nezaupljivosti do meteorologov in drugih podobnih logov. Sorodna je tudi »življenju« ali »usodi«. Nihče ne ve, kdaj bo koga doletela sreča, nesreča ali pa... bolezen!

Na drugo stran sheme postavimo organizirano snov, človeka, zavest, ki je, kot smo videli, po svojem bistvu predvsem struktura, red, skladiščenje spoznavnosti po razpredelnicah možganov, enovitost, potencial.

Dva tečaja torej: množičnost in enotnost, razpršenost in nabitost, slučajnost in planifikacija, nič trdnega in gotovost, površnost in globina. Človek je enovitost, ki je nastala iz množičnosti, podobno kakor vsak drugi organizem. Napetost, ki jo ustvarja nasprotje med človekovo enovitostjo in objektivno množičnostjo izven njega samega, je osnovna človeška dilema. Prav zaradi tega ker je njegovo bistvo enota in red, stoji subjekt v popolnem protislovju s kaotično elementarnostjo zunaj obstoječega, ki je predvsem nered

(\*\*) V resnici seveda tudi tako opisana gmota ni povsem objektivna. Saj podani opis odgovarja le temu, kar zaznavajo naši čuti. Shematizacijo pa vendarle lahko uporabimo, predvsem zato, ker se nam zunanja množičnost v prvi vrsti prikazuje kot **presenetljivost**. To je nedvomen dokaz, da je ta del resničnosti osnovno neodvisen od naše zavesti. Vse kar je znano in preračunljivo pa je že znotraj strukture naše zavesti.

in pa nepredvidljivost. Shematizacija, ki sem jo nakazal, je človeku tudi resnično blizu. V njeni polarnosti se je gibal že primitivni človek, ki se je iz pragozda ali puščave in njih mnogolične grožnje vračal v domačo zamejenost votline, kjer je našel ogenj, ležišče, domače živali, žene in otroci, vse postavljeno v določnost in trdnost, vse osmišljeno v varnem prostoru. Vendar ji ne uide niti sodobni gradbeni inženir, ki v svoji zavesti združuje zapletene teorije voda, gora in časa in jih uporablja pri gradnji nabiralnega jezusa. Morda se inženirju ob veličini gradnje zdi, da so nepredvideni elementi ukročeni, narava udomačena, njena množičnost v celoti razporejena v zavest. A slika je varljiva, kajti še tako zapleteni gradbenikovi računi ne morejo vsebovati prav vseh možnih faktorjev. Še se jezovi podirajo, gore krušijo, nabiralni bazeni pa spreminjajo v strahotne hudournike smrti...

Človek je enovitost, ki se bori z množičnostjo, jo napada, si jo podreja element za elementom, se z unifikacijsko silo zavesti tihotapi v njeno mnogoličje; a ga ne more nikoli dokončno zmajstriti. Po mnogih zmagah in porazih, po dobljenih bitkah in zgubljenih, po dobrih izkustvih in slabih pride smrt, zadnja bitka, ki jo je doslej še vsak človek, v vsakem primeru izgubil. Enotnost organizma razpade, statistična hiperstruktura zavesti se razprši, entropija sistema naraste. Individualiteta, subjekt postane objekt drugih subjektov. Na secirni mizi je poraz nepreklicen, odnos prevrnjen. In vendar je protislovnost velika, kajti kljub takšnim odločilnim porazom se unifikacija množičnosti vedno znova vztrajno pleče, človek snuje naprej svojo znanost, tehnologijo, umetnost, filozofijo. Območje zavesti se vztrajno širi na račun množičnosti. Prav na secirni mizi, kjer je poraz najbolj sramoten, je zmaga največja. Pridobitve moderne medicine nastajajo na secirni mizi.

Odkod ta žilavost? Kako da zavest ne podleže obupu? Videli smo, da se informacija v človeški zavesti kopiči v potencial, ki ima verjetnostno obliko. Iz velikega števila podatkov možgani reducirajo manjše število srednjih vrednosti. Struktura zavesti se gradi preko redukcije in abstrakcije. O tem se lahko prepričamo na kateremkoli primeru. Vzemimo kar besedo »drevo«. Objektivno vzeto ga ni predmeta, ki bi bil samo drevo, pač pa bivajo sami zase in neodvisno eden od drugega: češnja, hrast, jabolana, breza, bor, gaber, jagned. To so resnični predmeti. V naši zavesti pa je njih srednja vrednost »drevo« in za vsakega človeka je »drevo« vsak izmed njih. Drevo je njih skupni imenovalec, redukcija, ki so si jo izmislili možgani v svojo uporabo in namene tako, da so razporedili podobne pojme blizu skupaj in nastali razpredelnici dali skupen naslov. »Drevo« je rezultat procesa, ki se vrši v območju zavesti. Toda »drevo« je za razliko od množice (jagned, češnja, hrast itd.) pojem, ki nosi v sebi energetske potencial, prav zato, ker urejuje množičnost, ki bi drugače ostala kaotična, v enoto vrste.

Naša zavest je po svojem bistvu le ogromen kompleks takšnih redukcij in njim sledečih korelacij, ki jih je človek v svoji zgodovini iztislil iz opazovane množičnosti zunanjega sveta. Vendar nam to vprašanje še ne da prepričljivega odgovora na vprašanje: od kod izhaja naša zavest? Kakšen izvor ima njena silovitost?

Shema, ki jo uporabljamo ko celotno danost delimo na tako antagonistični območji kot sta zavest in množičnost, nam sama na sebi ne daje odgovora o izvoru unifikacijskega delovanja zavesti sredi množičnosti. Kajti če rečemo, da se ta proces širi na vse večja območja, sledi nedvomno zaključek, da se je nekoč pričel, če pa rečemo, da se je nekoč pričel, se vprašamo: kje, kdaj, kako? Kaj pravzaprav povzroča koagulacijo elementov množičnosti okoli centra, ki ga imenujemo zavest? Kdo je v multiplazmo objektivnega vrgel skrivnostno zrno, energetski tečaj, ki sili kaotične elemente sveta v silnice svoje statistične strukture?

O tem vprašanju vlada tradicionalno dvoje mnenj:

- a) imanentistična teza trdi, da je v sami strukturi sveta neka sila, podobna težnosti. Po tej razlagi se elementi kar sami od sebe, po svoji notranji nujnosti zbirajo v enoto. V množičnosti sveta nastaja zavest iz avtomatizma snovi.
- b) Transcendentistična teza pa govori o zunanjem počelu, o duhu, ki se je vselil v množičnost-snov in začel v njej delovati kot unifikator. Unifikacijsko počelo je prišlo od zunaj, kot subjekt-enota v objekt-množičnost.

Katera od obeh tez ima prav? Ali je sploh možen izčrpen odgovor na to vprašanje? Ali je moč razumeti najintimnejše funkcioniranje zavesti?

Problem zahteva, da še nekoliko spregovorimo o značilnostih statističnega razvrščanja. Statistiki se namreč dolgo časa niso mogli strinjati glede resničnega pomena srednjih vrednosti, ki jih pridobivamo iz statističnih distribucij. V začetku so jih recimo precejevali. Mislili so nekako, da je iz njih moč dokazati zapletene teorije iz biologije, antropologije, ekonomije... Mitizirali so jih (kar se rado dogaja v razvojnih fazah znanstvene veje), jih jemali v dobesednem pomenu, kot zanesljive podatke, ki po železnih zakonih metodologije molijo iz nakopičenega materiala. Vendar jih je tako mišljenje kaj kmalu privedlo do napačnega ocenjevanja resničnosti in nazadnje celo do revizije svojih pogledov na to vprašanje. Spoznali so namreč, v teku svojega dela s srednjimi vrednostmi, da iz določenega objektivnega materiala, ki se je nabral iz zunanje stvarnosti, lahko sestavimo toliko distribucij in seveda tudi toliko reprezentativnih srednjih vrednosti, kolikor kriterijev imamo za razvrščanje materiala. Material je objektivni, to je že res, vendar je proces redukcije, ki ga izvajaš nad materialom, subjektiven, zato pa nosijo tudi abstrakcije, do katerih se dokopljemo, značaj objektivnosti in subjektivnosti obenem. Iz izkustva je znano sledeče pravilo: čim dalje je proces redukcije, oziroma abstrakcije, prodril od začetnega objektivnega izkustvenega materiala (čim bolj se je naša zavest približala enovitosti svoje strukture), tem več nosi nastali koncept v sebi subjektivnih komponent. To je zakon, ki mu niso mogli uiti niti takšni misleci, kakor je bil Karel Marx, ki je svoja socialno-ekonomska spoznanja reduciriral in reduciriral, dokler ni pristal v sintetičnem spoznanju, da je vseh človeških tegob kriv privatni kapital produkcijskih sredstev. Sinteza je vlila



velikanski potencial energije v posameznika in mase, rodila pa se je tudi simplifikacija, ki ni upoštevala dovolj vseh različnih aspektov človeka in je torej v mnogočem subjektivna. Privatni kapital pač ne more biti takšno totalno zlo. To je danes dokazano, saj ga v deželah, kjer so ga bili ukinili, deloma zopet uvajajo.

Redukcija, kakršna poteka v naši zavesti, zahteva torej vsaj dvoje stvari: na eni strani objektivni, **izkustveni material** kot tak, na drugi pa **kriterij** po katerem bomo ta material razvrstili. Če takšnega kriterija ne bi bilo, bi spoznavno množičnost razvrščali na poljuben način, a to pomeni, da bi je sploh ne razvrščali. Shema, ki se je poslužimo, torej po svoji notranji logiki zahteva nekakšno apriorno zrno, ki omogoča unifikacijo prav v tej in nič drugačni obliki konkretnega primera: prvino, ki je tokrat prvina v pravem smislu besede, ker stoji na samem začetku unifikacijskega procesa, ga usmerja in nadzoruje. Zahteva nekakšno življenjsko silo ali voljo po unifikaciji. Po tej shemi moramo takšen aprioren kriterij nujno postulirati.

Če bi hotela sedaj moja zavest zatrdno odgovoriti na vprašnja pod točkama a) in b) o imanenci in transcendenci, bi morala objektivno razumeti ta kriterij in njegovo funkcioniranje. Toda kaj je razumevanje drugega kot uvrščanje elementov množičnosti v red zavesti? To vprašanje je sedaj jasno. A kriterij, o katerem je tu govora, ni nikakršen zunanji in nepredvidljiv element in ga zato zavest nikjer ne občuti kot objektivno prvino, ki bi se jo dalo enostavno absorbirati in uvrščati nekam, kjer že je, čisto na začetku (na dnu!). Zato pa moja zavest svojega kriterija sploh razumeti ne more, a zato tudi odgovora na vprašanje o imanenci in transcendenci dati ne more, saj je počelo kriterij zavesti in ne narobe.

Moč je povedati še jasneje s primerom iz biološkega sveta. Unifikacijsko delovanje zavesti sredi množičnosti lahko ponazorimo z življenjem meduze sredi morja. Morje je neskončna raztopina različnih elementov brez števila. Za meduzo je torej morje isto kot zunanja množičnost. Meduza sama je pravzaprav žakljček, ki se po oceanu premika sem in tja iščoč hrano. Žakljček ima na eni strani odprtino in je v bistvu želodec, ali bolj filozofsko: zaprtost. Tudi naša zavest je takšen želodec-zaprtost, ki vsrkuje elemente od zunaj in jih niza v svojo strukturo. Iz raztopine, ki jo včrpava in izolira v svoji notranjosti, razkrajja meduza koristne snovi in jih potem v novi obliki integrira v svoj obod-žakljček. Podobnost med zavestjo in meduzo ni le podobnost, ampak sorodstvo. Življenjski proces je isti: meduza po svoje razumeva morje, zavest po svoje prebavlja objektivno spoznavnost. Biološka in duhovna sfera nista ločeni.

No, zahtevati od naše zavesti, da bi **razumela** kriterij, po katerem je nastala, bi bilo isto kot zahtevati od meduze, da skozi odprtino svojega oboda spusti svoj lastni obod, ga razstavi na sestavne dele in ga vtelesi. To pa je nesmisel! Meduza bi pri tem uničila sama sebe. Analogno lahko sklepamo, da bi tudi naša zavest pri takšnem poskusu uničila sama sebe.



Konkretno zato moja zavest ne bo nikoli mogla **razumeti** svojega počela in intimnosti, ki ga obkroža. Odgovori, ki jih na to vprašanje dajemo, so apriornega, ne pa izkustvenega značaja. To je največ, kar lahko rečemo o tem vprašanju.

7. Razmišljanje nas je torej privedlo do sledeče shematizacije obstoječega: na eni strani objektivna množičnost, ki je zunaj, in je podobna oceanu. Elementi plavajo po njej v razpršenem stanju premikajoč se po zakonih naključja brez cilja sem in tja, naša zavest ne more predvideti, kdaj bo srečala katerega izmed njih. Množičnost je v bistvu nova inačica za staro »snov« filozofov, v kolikor je bila snov zunanji svet, duh pa notranji. Sredi snovi-množičnosti biva zavest, ki stopa na mesto starega »duha«. Njena značilnost je zamejenost. Zavest, ki ni zamejena, namreč ne more zbirati elementov v red, vzpostavljati razmerja, redukcije, enovitosti. Zato je zaprtost življenjski pogoj zavesti. Vendar moramo poudariti tudi energetske aspekt opisane shematizacije: v zaprtosti se predvsem kopiči potencial informacijske energije. Tako se sredi množičnosti, ki je element brez energetske adenzacije, zapirajo otoki zavesti prav zato, da se nekje lahko zbira energija.

Če logiko takšne shematizacije vodimo še naprej, spoznamo, da njen pomen ni v zagovarjanju transcendence ali imanence, saj model izhaja v bistvu le iz dvoje izkustvenih spoznanj: samega sebe in vsega drugega, zunaj mene. Njegov osnovni pomen je v tem, da smo na shematičen, do skrajnosti **simplificiran** način raziskali glavne prostorske odnose zavesti. Pri tem pa se je posrečilo voditi paralelno energetske razlago in podajati čim več analogij z biološkim aspektom eksistence v smislu sorodstva med bio-in noo-sfero (če naj uporabimo Teilhardovo izrazoslovje). Namesto starega protislovja med duhom in snovjo se je pojavilo novo, tokrat med množičnostjo in zavestjo. Množičnost je nekoliko podobna klasični snovi, čeprav jo presega, ker vsebuje v svojem konceptu tudi gibanje, energijo in negativno verjetnost, medtem ko je bila klasična snov trdna in nespremenljiva. Množičnost je relativen pojem, snov pa je bila absolutna. Zavest pa je nekoliko podobna klasičnemu duhu, čeprav vsebuje tudi snov, kot smo videli, medtem ko je bil stari duh snovi popolnoma očiščen. Bolj kot zavest, ki je vendar sestavljen pojem, pa je duhu podoben skrivnostni kriterij unifikacije, ki zavesti kot taki botruje. To je res pravi duh, ne toliko v smislu meglenosti in neotipljivosti, kolikor v smislu početka življenja, pra-energije, neuničljive žilavosti zavesti.

Čeprav se nam neposredno razumevanje kriterija-duha v smislu odnosa subjekt-objekt izmuzne, pa vendar so v snovi-množičnosti sledovi njegovega delovanja, ki jih lahko spoznavamo, saj so kot »sledovi« res objektivno prisotni. Zato si lahko postavljamo tudi takšna vprašanja: zakaj je zavest zaprto območje v odnosu do množičnosti? Kakšni procesi se pri tem dogajajo? Ali z drugimi besedami: **kakšen je dialog med zavestjo in svetom?**

Če se zopet poslužimo energetskega vidika, je odgovor na dlani: **zavest** je potencial (višji nivo energije) nasproti množičnosti (nižjemu nivoju energije). Med obema vlada naravna napetost, kakor

med katerimakoli drugima energetskima tečajema (recimo med pozitivnim in negativnim tečajem v elektriki). Prevodnik med obema je prav izmenjava informacij, oziroma dialog. Če torej med območjema vzpostavimo dialog, se zgodi isto, kakor če potegnemo železno žico med dvema električnima tečajema: nakopičena energija se sprosti in notranji potencial se izravna z okoljem. A to praktično pomeni, da zavesti ni več. Dialog torej, kot smrt zavesti!!

Če si to problematiko bolj potanko ogledamo (energetska shematizacija je kljub vsemu nekoliko preveč shematična), lahko isto dogajanje podamo še opisno: zavest si želi stopiti v dialog. Za to je potrebno, da se odpre. A tedaj sprejme vase enega ali več zunanjih elementov informacije (spoznanja). Novi elementi pa niso takoj enovito vključeni v strukturo zavesti. Sledijo si različne faze unifikacijskega dela. Najprej jih zavest primerja s sintezo stare strukture. V tej fazi pa v zavesti, globalno vzeto, obstaja določen nered, saj ni rečeno, da se novi elementi posebno dobro skladajo s staro strukturo. Elementov je sicer več kot prej (stara struktura + novi elementi) in zavest je kvantitativno na boljšem, vendar je nova struktura v neredu, ker ni še skladnosti, oziroma enovitosti. Po že znanem zakonu pa to pomeni, da je entropija v sistemu porasla, energija padla. Prav možno je, da se novi elementi spoznanja, nova informacija, dosledno bijejo z logiko stare strukture. V takšnem primeru bo treba cele dolgotrajne revolucije, da se dokopljemo do novega reda. Pomislimo le, kaj se je pripetilo, ko so prva spoznanja moderne znanosti (recimo: zemlja ni središče vesolja) udrli v staro geocentrično koncepcijo narave in sveta. Razlika je bila velika, stara enovita struktura je zašla v kaos. Prinašalci novega so tvegali življenje. Galileiu so ukazali, da se mora odpovedati svojji resnici. Prva posledica dialoga je nered, padec notranje energije, dvig naključnosti v notranjem območju zavesti, subverzija, menomacija življenjske sile človekovega potenciala in koncentracije, splošen dovom, nihilizem, ki ogroža red zavesti. Dialog občuti človek v prvi vrsti kot nelagodnost, bolečino, umiranje samemu sebi. Dialog nas postavlja v kaos, svobodo. Svoboda pa je za človega nekaj groznega. Jezusa Kristusa so umorili ljudje prav zato, ker je bil preveč svoboden; ni se držal nobenega sistema, nobena struktura mu ni bila sveta. Dialog povzroča padec energije, ki ga občutimo kot menomacijo, ki nas bitno ogroža.

Da je to zakon najsplošnejše vrste, se lahko prepričamo na poljubnem primeru. Tudi kadar pišem to razpravo, pravzaprav vodim dialog z bravcem. Ta sicer ne more neposredno debatirati, vendar si pri branju lahko ustvari svoje mnenje in nihče mu ne brani, da ne bi naknadno napisal uničujoče kritike idej, ki jih tukaj razvijam iz svojega potenciala informacije. Moje ideje so namreč lahko pravilne lahko so pa tudi nepravilne; stoddostne gotovosti o tej stvari nimam. Samozavest je eno, gotovost pa drugo; videli smo, da je vsaka sinteza precej subjektivna. Ko pišem, tvegam in se na milost in nemilost predajam bravcu, izpostavljam tujemu elementu, ki je nepoznan in morda prijateljski, morda pa tudi sovražen... Dialog prinaša tveganje in v tveganju je skrita energetska menomacija

pa tudi smrtna nevarnost za našo zavest. Zver, ki se namenja na svoj nočni lov, bo morda ukrotila srno ali jelena, morda pa bo srečala močnejšo zver, ki bo uničila njo samo. Zavest občuti dialog predvsem kot preizkušnjo in se zato nerada odpira. Dialog je nepriljubljena zadeva, je igra z usodo. V dialogu stalno vohamo nevarnost.

To je pesimističen zaključek, do katerega nas je privedla logika sheme. Vendar ta pesimistični zaključek v nešteti primerih bolj odgovarja dejanskemu stanju kot pa razne izjave o prijateljstvu in ljubezni med ljudmi, ki resnično perspektivo dialoga bolj zamegljujejo kot odpirajo. Če hočemo izboljšati razumevanje med ljudmi, si moramo najprej postaviti jasno sliko o tem, kaj pravzaprav človek je in kako deluje njegova zavest, šele na podlagi tega izkustva je možno graditi naprej.

A glej, vsakdanje izkustvo nam pravi, da se človek vendarle, kljub vsemu, odpira v dialog, kar je seveda z ozirom na prejšnjo konstatacijo pozitivno, a nerazumljivo. Če moramo v dialogu toliko trpeti, zakaj se sploh v dialog odpiramo? Ali ni bolje živeti v zamejenosti samega sebe, kjer je vse urejeno in zakonito, kakor odpirati se v naključnost, ki nas bitno ogroža?

Odgovor na to novo vprašanje je po energetski shemi tako rekoč impliciten: zaprta zavest porablja nekaj časa za boljše urejevanje svojih elementov v čim popolnejšo enovitost. Entropija pada, potencialna energija raste, napetost z okoljem tudi. Nekega dne stopi takšna zavest v kritičen, labilen položaj; doseže »prag dialoga« in se mora odpreti navzven. Skozi nastalo odprtino udere določeno število tujih, nepredvidenih elementov. Zavest se mora zopet zapreti, kajti novi elementi so povzročili nered, potencial je padel, napetost se je uravnala, odvečna energija sprostila in porabila za delo v zvezi z dialogom.

Bolj opisno proces nakažemo še takole: iz določene strukture se je izoblikovala zamisel, ki je priložnost, da se zavest uveljavi. Uveljavljati pa se mi ni treba v samem sebi, saj sem se tam že uveljavil takrat, ko se je pač porodila zamisel-sinteza iz raznolikosti. Uveljavljamo se le izven sebe. Zaradi tega pa me moj lastni potencial informacije sili v dialog. Pritisk v smeri dialoga izhaja iz mene samega. Zato se kratko malo moram odpirati v dialog, čeprav obstaja možnost, da pri tem propadem (tveganje).

Toda razlaga nas ne zadovolji docela: namreč, že prav, a kaj pomeni uveljaviti se? Doslej nismo toliko govorili o uveljavljanju kolikor o enovitosti elementov spoznanja v notranjosti naše zavesti in smo menili, da se zavest dovolj uveljavlja, če doseže sama v sebi zadovoljivo enovitost. Še vedno ni jasno, zakaj naj bi se odpirala navzven in se predajala tveganju. Izkustveno vemo, da se to dogaja, čeprav nam ni jasno zakaj.

Nekoliko boljši odgovor na to vprašanje dobimo, če si razen prostorskih odnosov zavesti zamislimo še časovne. Vprašati se moramo namreč, zakaj sploh zavest, ali bolje osnovni kriterij, ki ji botruje, venomer prebavlja zunanjo stvarnost v enoto. Odkod uni-

fikacijska strast? Zakaj naj bi človek sploh vse razumel? Banalno bi lahko odgovorili, da človek pač ni žival ali kaj podobnega, v resnici pa je tudi to vprašanje sorodno tistima o imanenci in transcendenci, ki sta svoj čas ostali brez razlage. Slutiti je, da gre tudi v tem primeru za eno izmed osnovnih lastnosti kriterija, na katerem temelji zavest kot taka.

Namreč: kadar bi človeška zavest v svoji unifikacijski sli dosegla stanje popolnosti v količinskem in kakovostnem pomenu besede, kadar bi združila v popolno enotnost celotno spoznavnost do zadnjega elementa, potem je jasno, da bi se takšna popolna struktura lahko brezskrbno odpirala v dialog, saj bi je množičnost ali naključnost nikakor ne mogla presenečati; vse obstoječe bi se že nahajalo urejeno v zavesti. Če se zavest odpira v zunanji svet ob vsakokrat doseženi parcialni sintezi, je to znak, da upa, da je dosegla dokončno popolnost. To pa je še dalje znak, da zavest a) dokončne popolnosti ne pozna, ker bi drugače ne imela nikakršnega dvoma o njej, b) veruje v dokončno možnost popolne unifikacije obstoječega, v nasprotnem primeru bi ne poskušala vedno znova tega jalovega početja. Zavest **ne pozna** dokončne, popolne enotnosti, vendar **veruje** vanjo, zato pa se mora znova in znova odpirati svetu in v njej preizkušati kvaliteto svoje notranje strukture. To gibanje: odprtost-zaprtoost, odprtost-zaprtoost,... ki ga gonita upanja in vera, je bistvena unifikacijska lastnost kriterija-duha, ki prešinja zavest. Bodimo si na jasnem: upanje in vera sta skrivnost, kakor je skrivnost kriterij-duh sam na sebi. Apriorno ju moramo postulirati iz naše shematike in si kriterij-duh predstavljati ne toliko kot zrno ali seme, kolikor kot smer, os-puščico, vektor, ki meri v prihodnost.

Razen konfiguracije v prostoru ima zavest torej še značilno konfiguracijo v času. V prostoru je predvsem zaprto območje, ki se s težavo odpira, v času pa je odprta, verovanjsko naslonjena na prihodnost. Mehanika modela, ki smo se ga poslužili, zahteva, da takšno usmeritev kriterija-duha postuliramo, tako kot moramo postulirati kriterij-duh sam na sebi, saj drugače ne moremo razločiti izkustvenega spoznanja, da se dialog razvija kljub menomaciji, ki nam jo zadaja.

in šele sedaj nam postaja jasnih nekaj praktičnih vprašanj glede dialoga in njegovih možnosti.

Kaj je za dialog potrebno?

Tudi tukaj se izplača, da se poslužimo energetskega in opisnega vidika obenem. V glavnem lahko rečemo, da morata biti izpolnjena predvsem dva pogoja skupaj ali posamič. Potrebno je, da se med zavestjo in okoljem ustvari dovolj velika napetost. To pa je možno le tedaj, kadar je struktura zavesti dovolj enovita. Po domače bi dejali, da se to dogaja tedaj, kadar ima človek kaj povedati. Čim več spoznanj je v zavesti (količinski vidik) in čim skladneje so uvrščena (kakovostni), tem višji je potencial, tem lažje poseže posameznik v dialog. Njegova zavest je tolikšna, da ni verjetno, da bi jo kmalu kaj presenetilo.

To je ena možnost. Druga, ki je njej komplementarna, pa je tista, ki jo nudi vera. Videli smo, da je zavest po svoji naravi verujoča in upajoča struktura. Zato lahko postavimo sorazmerje: čim bolj je zavest upajoča, čim bolj je naslonjena na prihodnost, tem koristnejše se to odraža v dialogu. Vera hrani kriterij enotnosti in ga krepi. Zavest lahko tedaj opusti skrb za enovitost svoje **sedanje strukture** in se nasloni na dosti boljše enovitost svoje **prihodnje strukture**. »Hic et nunc« se lahko zavest prepusti določenemu neredu elementov spoznanja, poljubnosti svojih distribucij in korelacij, intelektualnemu brezbrizju. A kljub neredu je verujoča zavest za dialog odprta, ne iz svoje lastne samozavesti (potenciala), ampak iz neke prihodnje zavesti, ki še ni poznana, a zavest veruje vanjo. Verujoča zavest se ne boji preizkušenj. Trenutni nered še ne prinaša konca, saj bo prišel v bodočnosti red. Napetost, ki jo ustvarja vera, ni napetost potenciala informacije, ampak je to prvobitnejša napetost, značilna za življenje kot tako. Beseda »vera« tu ni mišljena samo v religioznem smislu, ampak predvsem v splošno eksistenčnem. Močno vero v življenje svojega koncepta ima lahko tudi ateist. Pravzaprav je vera za dialog pozitivna iz zelo nezapletenega razloga: tisti, ki zatrdno veruje v dokončno poenotenje elementov stvarnosti (recimo komunist v komunistično družbo, kristjan v vstajenje), se dialogu ne odpira tako kakor oseba z močno intelektualno napetostjo, to se pravi s ponosom, temveč se mu kratko malo predaja, kar bo, pa bo. Kljub nevarnosti za svojo strukturo zavesti se fideistično prepusti širokemu toku dogodkov in dejstev; ti mu ne morejo do mozga, kljub neredu, ki od vseh strani ogroža njegov snujoči kriterij-duh. Iz prihodnosti je namreč priliv energije tolikšen, da se življenjska protislovja združujejo ne predvsem z razumom, temveč s trpljenjem, z izpostavljanjem samega sebe v ostrino presenetljivosti in, če hočemo, sovražnosti sveta. Struktura postane tedaj res le še relatičen pojem. Glavno je osnovno razpoloženje do prihodnosti. Če se intelektualna struktura zavesti tudi trenutno podere, kaj za to! Na koncu čaka fideista vendarle pristan popolne enotnosti, harmonija elementov danosti. Takšen tip zavesti je pripravljen tvegati samega sebe v dialogu. Seveda: opisana stanja so mejni primeri, kakršnih ne najdemo veliko v konkretnem svetu. Vendar pa lahko izkustvo posplošimo rekoč, da močna vera pozitivno vpliva na odprtost osebka v dialogu.

Kaj pa zavest, ki se pred dialogom zapira?

To je morebiti zavest, ki ne zna ustvariti zadovoljive enotnosti med svojim informacijskim materialom. Lahko je to patološko stanje (shicofrenija, raztresenost!), takšna zavest si ne more privoščiti, da bi razen že vsebovanih elementov vsrkala še nove. Zapira se. Njen notranji energetski nivo je nizek, a nizka je prav tako napetost z okoljem. Takšna zavest nima zadostnega energetskega vzroka za dialog.

Po drugi plati pa je jasno, da se zapira tudi zavest, ki fideistično ni dovolj oprta na prihodnost. V takšnem primeru postane že dosežena stopnja enotnosti idol, mit. Sedanjost je najboljša, saj pri-



hodnosti ni; zavest ne veruje, da bi prihodnost prinesla kakšno bistveno izboljšavo. Zapre se in teži za tem, da bi **doseženo stanje kratko malo progiasila za popolno.**

Na mesto vere, ki je življenje, stopi mit trenutne strukture; okoli mita pa se gradijo visoki zidovi pred resnično stvarnostjo. Zavest ne prenese dialoga; če bi se odprla, bi namreč propadla. Za visokimi zidovi boječe hrani doslej nabrani potencial, notranji red pa obvladuje totalitarnost kot surogat za totalnost, ki jo je moč doseči le z dvojnimi odprtjem: v sedanost in v prihodnost.

7. Preden obrnem pozornost bravca na aspekte, ki jih dialog zavzema v medčloveškem prostoru, bi rad opozoril na še en problem, ki se večkrat omenja v zvezi s človeško zavestjo in dialogom. To je problem svobode.

Kdaj je zavest svobodna in kdaj ni?

Če pustimo trenutno ob strani svobodo v družbenem prostoru (toda tudi tam so stvari približno enake), uvidimo kar hitro, da je po naši shemi svoboda v bistvu le kompleks možnosti, ki jih zavest ima, da se odpira v dialog z zunanjim svetom. Svobodo bi lahko merili po času, ki si ga določena zavest lahko privoščiti, da ostaja odprta nasproti množičnosti. Če je takšno obdobje kaj več kot trenutno, če kriterij-duh ni v strahu za svojo strukturo zavesti, potem lahko rečemo, da je zavest precej odporna in svobodna. Če si pa kaj takega zavest nikakor ne more privoščiti, potem je pač nujno, da ostaja zaprta v razmerju do zunanjega sveta. Apriorno zaprta zavest pa ni svobodna, ker si ne ustvari nobene možnosti dialoga. Toda kakor že vemo, je odpiranje v dialog povezano z notranjo energijo, oziroma informacijskim potencialom osebkov. To pa je v zadnji instanci odvisno od kriterija-duha in njegove vere. Svoboda je zato povezana z energetskim potencialom osebkov.

Do istega zaključka je moč priti še po drugi poti. J.R. Pierce piše v svoji knjigi «Symbols Signals and Noise»: Če štejemo frekvenco, s katero se v angleški prozi pojavlja črka »e«, bomo našli, da ta predstavlja trinajst odstotkov vseh črk, medtem ko znaša črka »w« le dva odstotka. Tudi če opazujemo pisanje katerekoli osebe, bomo našli, da se obe črki nahajata v istih razmerjih. Tako lahko določimo, da če jaz ali kdorkoli napiše dolgo pismo, članek ali knjigo, bo »e« trinajst odstotkov vseh črk. Ta predvidljivost seveda ne omejuje svobode našega obnašanja bolj od katerekoli druge naše navade.»

Vsak pisec je torej determiniran, saj uporablja črke, besede in pravila po statističnih zakonih. Istočasno pa je jasno, da pisca ne moremo imeti za nesvobodnega, ker uporablja »e« s frekvenco trinajst odstotkov. Saj bi lahko, če bi se odločil drugače, delal tudi drugače.

Gottlob Burmann, nemški pesnik, ki je živel od leta 1737 do leta 1805, je recimo napisal sto trideset pesmi z dvajset tisoč besedami, ne, da bi kdajkoli uporabil črko »r«. E.V. Wright pa je leta 1939

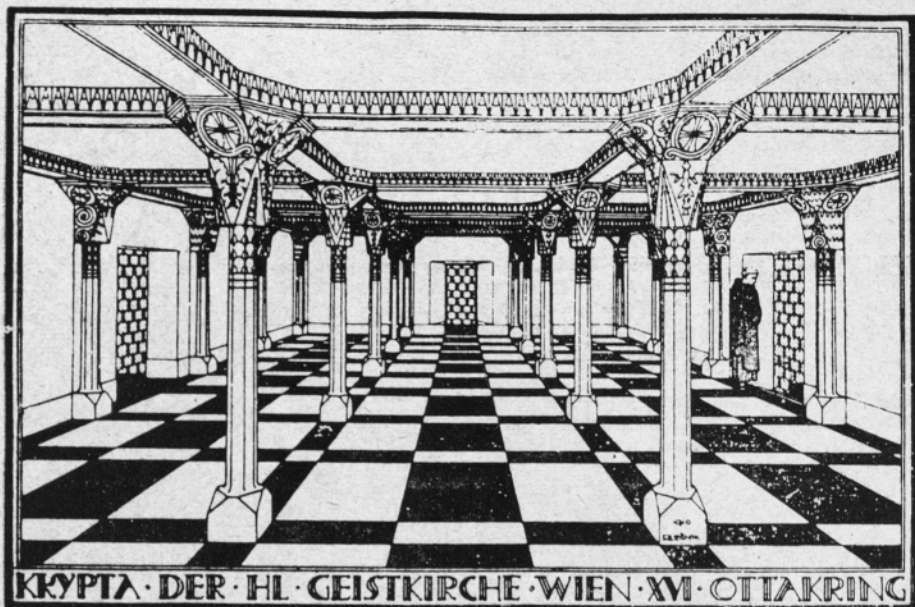


napisal roman, obsegajoč dvesto sedeminšestdeset strani, kjer je iz svojega besednjaka povsem odstranil črko »e«.

Zakaj sta ta dva pisca delala takšne poskuse, ki so ju stali mnogo truda? Kakšen **napor** mora stati človeka iskati ustrezne bosedne in zveze namesto splošno rabljenih in dovoljenih. Gotovo sta si nekaj obetala. Morda slavo, morda veliko originalnost, ali pa le naklonjenost kritikov.

Zgornja opažanja nas privedejo do sledečih spoznanj: v večini primerov se determinizem kaže kot določeno verjetnostno stanje, v katerem vztrajamo ne zato, ker bi mu bilo nemogoče uiti, ampak zato, ker je to stanje manj naporno, čeprav bi se lahko odločili za katerokoli drugo pot. Čim manj verjetna bo možnost, tem več truda zahteva od nas odločitev zanjo. Energijo, ki odplačuje takšen trud, najdemo zato le v določeni perspektivi, ki se nam obeta.

Človeška zavest je docela svobodna, teoretično lahko vstopi v katerokoli možnost, ki se ji nudi. Toda energije, ki jih različne možnosti zahtevajo zase, so različne. S stališča **možnosti** je človek **povsem svoboden**, s stališča **energij** pa **povsem determiniran**, kajti samo ena od vseh možnosti je energetske optimalna.



KKYPTA · DER · HL · GEISTKIRCHE · WIEN · XVI · OTTAKRING

# JOSEF PLEČNIK

1872 - 1957

WIEN - PRAG - LAIBACH

AUSSTELLUNG DER ÖSTERREICHISCHEN GESELLSCHAFT FÜR ARCHITEKTUR, WIEN I, BLUTGASSE 3/V  
 GEÖFFNET VOM 27. V. - 30. VI. 1967, TÄGLICH VON 15 - 19 UHR, AUSSER SONN- UND FEIERTAGEN  
 ZUSAMMENSTELLUNG DES DOKUMENTATIONSMATERIALS DER AUSSTELLUNG: BORIS PODREKA



Jože Plečnik je s Hoffmannom in Koter eden izmed velikih Wagnerjevih učencev in ena izmed najnenavadnejših osebnosti gradbeništva v XX. stoletju...

...Površno gledano, bi nas zamikalo, da postavimo tega pristnega mojstra med pozne ali celo podeželne predstavnike Evropskega historizma. Pri njem je namreč še do polovice našega stoletja marsikaj živnega, s čimer je bil izbruh moderne zdanjav obračunal. Ko si ogledujemo njegova dela, si nehote — in to prav danes — postavimo vprašanje: kakšna naj bi še bila vloga tako imenovanega stilskega slovarja. Pri Plečniku časovni kriterij v arhitekturi ne velja. Celotna gradbena umetnost je zanj »sedanjost«, z lastnimi raznovrstnimi izrazi. Brezbrižno »predeluje« vse, kar je bilo do sedaj izmišljenega, vzpostavljač nove odnose in skladnosti. Njegovi veliki projekti (recimo parlament v Ljubljani) so deloma nadalje-

vanje klasičnega gradbeništva, obenem pa z lastnimi prostorninskimi rešitvami razblinjajo njegove meje. V tem oblikovanju je Plečnik neizčrpen. Historist je le v smislu uporabe historične snovi za novo ustvarjanje. Nikjer ni posnemovalc, vsaka njegova odločitev je pristna in izvirna. Njegovo duhovno ozadje je raznovrstna scenarija stare Avstrije, njegova arhitektura je naposled zelo osebna in svojstvena interpretacija te duhovne sfere...

...Važna komponenta Plečnikovega dela je prav osebno poudarjena spiritualnost. Njegove cerkve se nahajajo v skoraj nedostopnem svetu simbolov, ki sega daleč preko oblikovnih in estetskih vprašanj; in prav iz tega zornega kota so nam danes te stvaritve zelo težko dostopne. Vsekakor je po Fabijaniju srečanje s Plečnikom za nas vse velika obogatitev in pravo presenečenje iz različnih vzrokov.

Friedrich Achleitner »Die Presse«  
 3.-4. junija 1967

...in že prve skice-za Zacherlovo hišo jasno dokazujejo, kako je Plečnik skušal zapustiti prerazgredo secesijsko pročelno dekoracijo in se poslužiti zmernejše, jasnejše gmote; na tej poti je predvsem skozi Palladija odkril monumentalnost...

...kako radikalno se je v nekaj letih spremenil Plečnikov »repertoire«, je najrazvidnejše pri cerkvi Sv. Duha, ki vsebuje docela izčrpno tehnično zaključeno in se približuje postopku, ki ga uporabljamo pri gradnji mostov (prva železobetonska cerkev v tedanji Avstriji). Navezuje pa se obenem na zgodnjo krščansko baziliko (npr. v Ravenni)...

...izraziti plastični čut pri oblikovanju je Plečnika usposobil, da je znal plastično zdramatizirati Wagnerjevo površinsko ornamentiko...

Harald Sterk, »Arbeitszeitung«  
31. maja 1967

...med učenci velikega Wagnerja je J. Plečnik vsekakor gradbenik z najbolj občudovanja vrednim delom...

...Razstava ni bila le dokumentacija, ampak je podčrtala predvsem, kakor je to bilo nujno, posamezne značilnosti in informativne vizualne primerjave z vsestranskimi preseki skozi Plečnikovo arhitekturo in gradbeništvo. Prav v tem pojasnjevalnem procesu je razstava odkrila in poudarila to, kar je avstrijska znanost in publicistika dosedaj skoraj docela zanemarila...

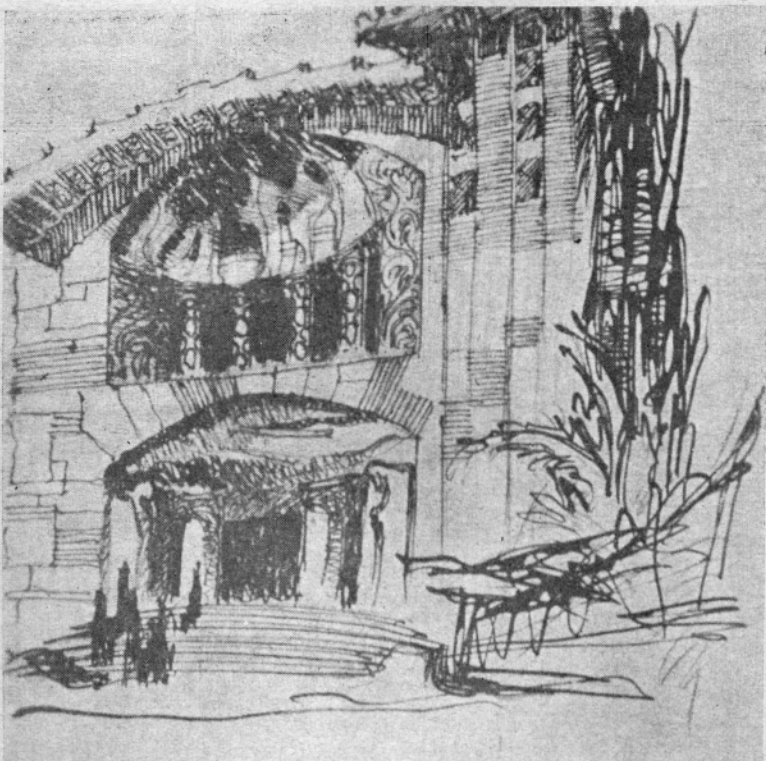
Otto Breicha, »Kurier«, 4. julija 1967

...Zacherlova hiša, ki je bila zgrajena skoraj istočasno z Wagnerjevo cerkvijo »Steinhof« in Hoffmannovo bolnico v Purkersdorfu, postavi Plečnika za predhodnika vseh ostalih posecesijskih struj in ga istočasno potrdi kot avtorja ene izmed najznačilnejših gradenj dobe Liberty. Po značaju tih in zaprt se Plečnik ne udeležuje polemik med secesijci in Loosovci. Najintimnejše se posvečuje duhovnim nalogam gradbeništva. Na Dunaju priredi razstavo sakralne umetnosti in gradbeništva (1905), ki je verjetno prva svetovna razstava take vrste, ter predlaga že pred Wagnerjem razpodelitev cerkvene skupnosti po širini pred oltarjem in jo tako zamenjuje s tradicionalno bazilično po dolžini...

...»mediteranski« značaj, ki ga je Plečnik vtisnil Ljubljani in velikemu delu slovenskega ozemlja, predstavlja posebno in zanimivo protiutež južnemu orientalizmu njegove domovine...

...bil je edini secesijski arhitekt, ki ga je Loos pohvalil v svojih spisih. Tudi Le Corbusier ga je znal ceniti prav, ko je v svojem ateljeju razen mladih Japoncev, najraje zaposloval Plečnikove učence.

Boris Podreka »DOMUS« 453,  
avgust 8/1967

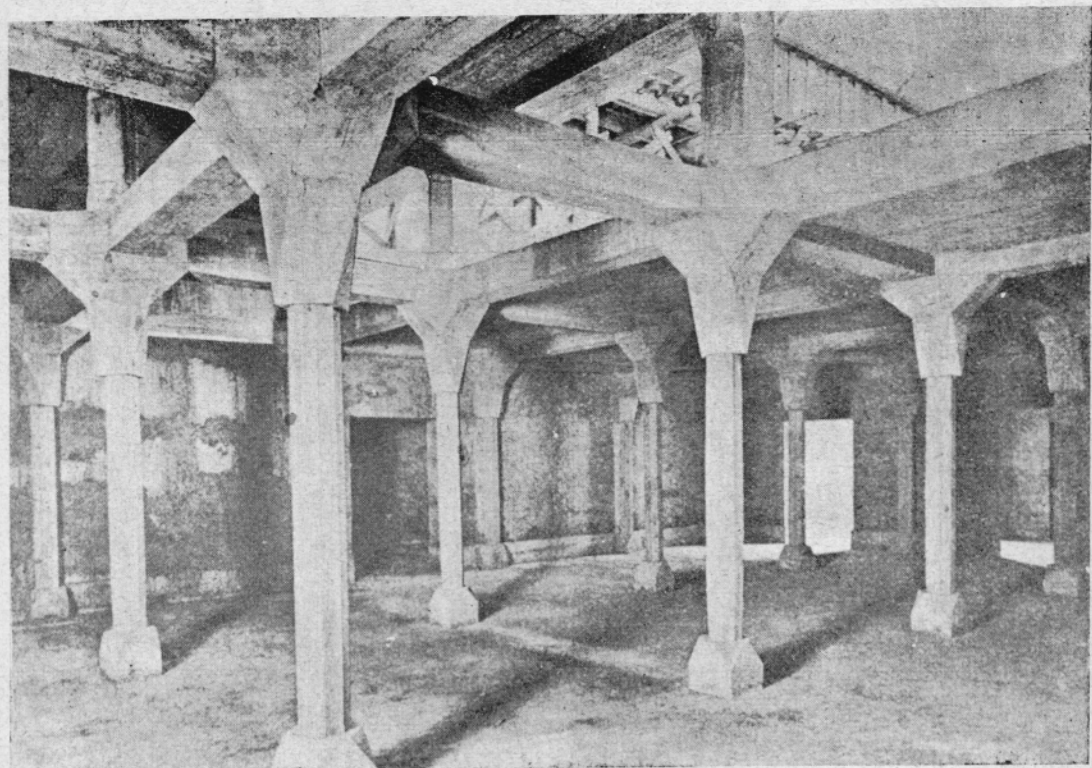


Skice iz dunajske dobe

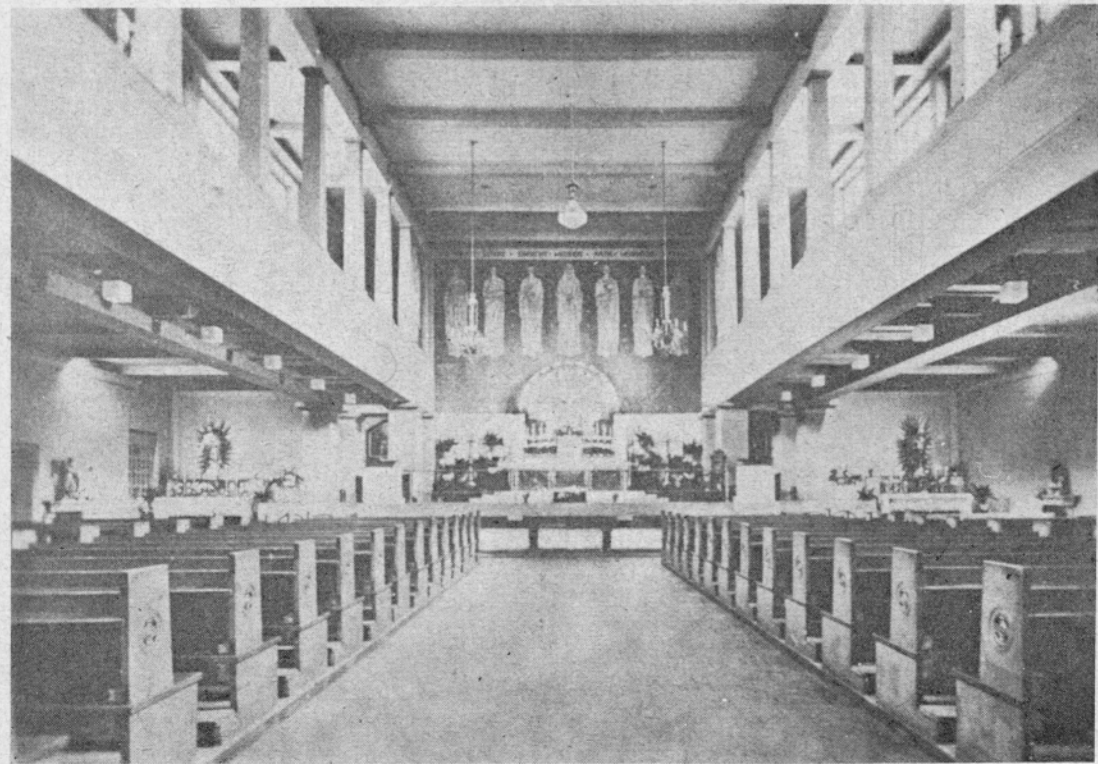
»Zacherlova hiša«, Dunaj, 1903-05 ▶



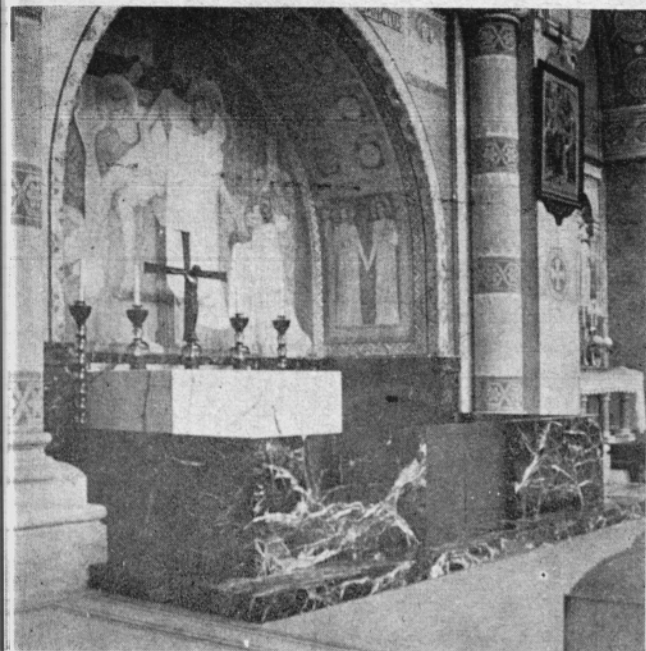




Ogródje kripte v cerkvi Srca Jezusovega, Dunaj, 1910-13



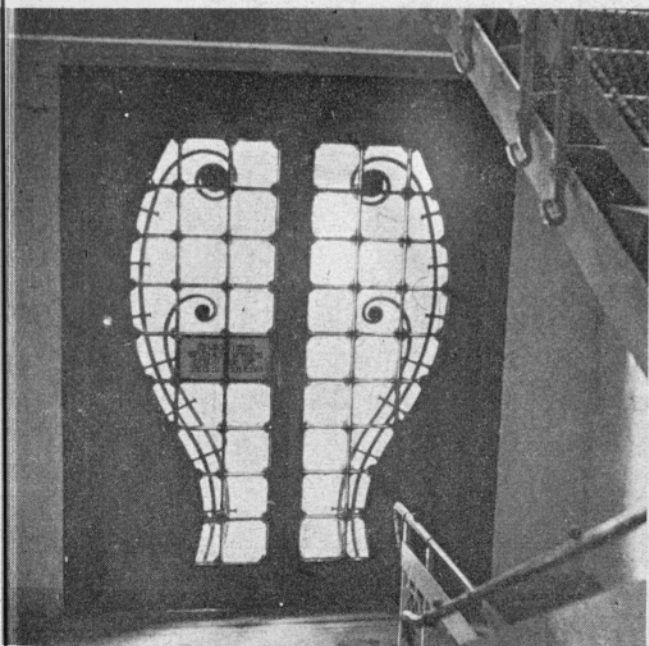
Cerkev Srca Jezusovega Dunaj, interjer, 1910-13



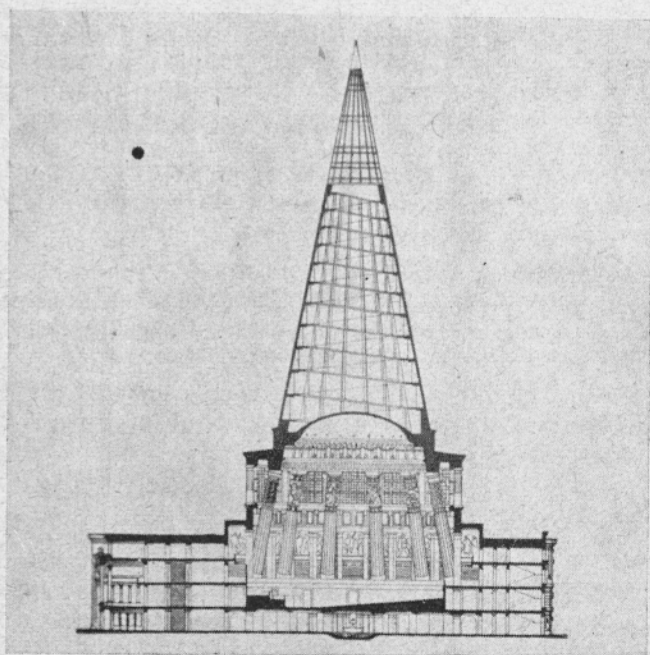
Stranski oltar Karmelitanske Cerkve, Dunaj 1913



Pročelje cerkve Srca Jezusovega, Dunaj 1910-13



Hiša v Bechgasse, Dunaj interjer 1901



Projekt za parlament v Ljubljani, 1945



Po srečanju v Salzburgu in lani na Bavarskem je bilo letošnje srečanje marksistov in kristjanov v Marianskih Laznyh (Marienbadu) na pobudo kristjanov prvič v komunistični deželi. Letošnja tema pogovorov in razprav je bila »Ustvarjalnost in človeška svoboda«. Srečanja se je udeležilo tudi 20 znanstvenikov, kajti Pavlova družba, ki je organizator vseh dosedanjih srečanj, je že v začetku svojega delovanja gojila predvsem dialog med verniki in znanstveniki. Razgovorov so se udeležili marksisti in kristjani iz skoraj vseh evropskih dežel.

Objavljamo izbor iz svobodnih diskusij, ki so sledile posameznim referatom. Zaradi preglednosti uporabljamo sledeče oznake: K — kristjani; M — marksisti; Z — znanstveniki.

### ČLOVEK IN FILOZOFIJA

SCHAEFER — Z, profesor fiziologije, Heidelberg: V Pavlovi družbi so doslej veliko govorili o tem, kakšen naj bo človek. Ali ni primernejše vprašanje, kakšen je človek? MAHOVEC — M, profesor filozofije na Karlovi univerzi, Praga: Zakaj smo spričo vprašanja, kaj je človek, v zadregi tako kristjani kot marksisti?

PRUCHA — M, filozofski inštitut češkoslovaške akademije znanosti: Svet ni voljan poslušati, kakšne so naše dogmatske razlike, zanima pa ga, kako vsakdo izmed nas svojo dogmatiko uresničuje. Žal, marksistična filozofija doslej ni izkoristila svojih moči. Tu je npr. problem smrti, ki ga je skušalo naše nereligiozno in optimistično gledanje na svet popolnoma zanikati. O smrti kot našem čutnem izginotju, kot absurdnosti, ki ne preži na nas samo nekje na koncu, temveč je vedno prisotna, o smrti kot minljivosti vseh vrednot, ki postavlja naše delo pred nesmisel — kaj nam lahko o tem pove marksizem?

Marks ne reducira končnosti na smrtnost. Zanj je končnost zanosen poskus, da bi se uresničili zunaj sebe. Človek je zanj prav nekaj nasprotnega od nihilistične resignacije, vendar ne po moralni odločitvi, ampak zaradi strukture svoje biti, ki je pred katero koli zavestno izbiro.

GRUPPI — M, načelnik ideološkega oddelka KPI: Ali se s tem, ko hočete iz marksizma napraviti filozofijo biti, ne podajate v nevarnost, da iz marksizma napravite čisto abstrakcijo?

LUPORINI — M, profesor filozofije na rimski univerzi: Marksizem mora biti zelo konkreten. Čemu kot marksist govorite o problemu biti?

PRUCHA — M: Ker je to začetni problem. S čim začenja filozofija? Z materijo, z duhom? Moj predlog se glasi: s situacijo. Problem biti se začenja s situacijo, ker začetka filozofije pač ni mogoče zreducirati na idejo ali materijo. In če filozofijo biti razumem kot filozofijo situacije — kaj je pri tem abstraktnega?

METZ — K, profesor teologije, Münster: Obstajajo tudi plodne abstrakcije, npr. abstrakcija ljubezni kot stremljenja po splošni pravičnosti, torej kot družbeno pomembna ljubezen, kot omogočanje bližnjikove svobode.

LUPORINI — M: Nedvomno, vendar se mi zdi, da Prucha spreminja marksizem v špekulacijo v nekaj med Heideggerjem in Sartrom.

GARAUDY — M, profesor filozofije, Poitiers, član politbiroja KPF: Metz je povedal nekaj zelo pomembnega. Krščanstvo ne pojmuje odrešenja samo osebnō, krščanska ljubezen do bližnjega je družbeno kritična. Tu se nam odpirajo vrata in tega marksisti ne smemo prezreti.

LUPORINI — M: Ali je prišla pozitivna vsebina krščanstva do izraza v instituciji družbene kritike?

METZ — K: Poleg negativne teologije obstaja tudi negativna antropologija. O popolnem človeku ne vemo ničesar. Prav zaradi tega smo tu.

PRUCHA — M: Človek ne ve, kaj je absolutno — zato je vsak filozofski sistem le del resnice, nikoli pa celotna resnica. Nihče ne more trditi, da poseduje vso filozofijo, kajti filozofija je živ organizem. V filozofiji ne more nobena smer uničiti druge, ne da bi pri tem sama utrpela škodo.

## POGUM ZA TRANSCENDENCO

MAHOVEC — M: Človek mora imeti svoboden pristop do katere koli zgodovinske umske strukture — kajti če je že njegovo spraševanje po smislu težavno, potem naj se v njem vsaj prosto giblje. Moj marksizem torej ni marksizem »beati possidentis«. Čutim s kristjanom, ki išče. Kajti ne vem, če imam popolnoma prav. Življenje in mišljenje potrebujeta nasprotja. S profeti enega samega nauka smo imeli na obeh straneh zelo slabe izkušnje.

JOSEPH LUKACS — M, filozofski inštitut madžarske akademije znanosti, Budimpešta: Mi nismo preroki. Prihodnost je v rokah ljudi. Zgodovina se razvija prek nasprotij. V podružabljeni družbi je moč ta nasprotja rešiti racionalno, in to brez katastrof, z zavestnim in načrtnim razvojem.

Skupna točka kristjanov in marksistov je spreminjanje, usmeritev v prihodnost. Veliko govorimo o **tem** svetu, naše predstave o razvoju **tega** sveta pa niso enake. Marksizem hoče zavest de-eschatologizirati. Marksisti hočejo združiti relativno in absolutno z asimptotičnim približevanjem enega drugemu. V tem je različnost naših gledišč. Družbeno sodelovanje pa je zaradi tega vendarle mogoče.

TRTIK — K, profesor teologije na Husovi fakulteti, Praga: So še druge človeške resnice, ne samo družbene. Človek presega družbo in zgodovino, in to preseganje ima obliko upanja.

Človek ni samo psiho-fizični objekt, ampak tudi nepredmeten subjekt. Tudi kot tak je družbeno in zgodovinsko bitje. Subjekt se brez medosebnostnih odnosov ne more uresničiti; otrok ne bi nikoli postal subjekt, če bi ne živel med ljudmi. Subjekt ni sad odnosov z naravo, temveč sad osebnih odnosov; brez le-teh bi človek kot del narave v naravi tudi ostal.

Kristjanu ne gre torej samo za človekovo zunanjo svobodo, ampak tudi za notranjo svobodo v ljubezni do bližnjega, v pripravljenosti za ustvarjalno delovanje. Tu se razlikujeta teoretična ideologija in evangelij. Prek evangelija prihajamo v napet odnos do problema oblasti in sile. In to napetost moramo odprto izražati.

CONGAR — K, profesor katoliške teologije, Strassbourg: Psihologija nam človeka prikazuje kot družbeno bitje; otrok postaja subjekt z odkrivanjem drugega. Toda oseba ni samo materialno-družbena vsebina, temveč nekaj absolutnega. Odnos do Boga je neločljivo povezan z odnosom do bližnjega, vendar le-tega presega. Tega odnosa ni mogoče zaobseči in razložiti na znanstven način.

PRUCHA — M: Naši krščanski prijatelji v Pavlovi družbi so nam vzbudili pogum za transcendenco. Na to vzpodbudo se moramo odzvati. Posvečevanje danega, konservativnost, togost, ki še vedno spremljajo krščanstvo — vse to ima družbene korenine; ali niso vzroki tega tudi filozofske narave? Ali ni pomanjkljivost krščanske transcendence pogojena z vztrajanjem v statični, negibljivi notranjosti?

Marksisti smo delj časa skušali kritizirati in zavirati krščansko stremljenje po transcendenci. Ali ni naša naloga prej v tem, da jim pokažemo, da religija transcendenco pravzaprav veže? Ali ni umestneje, da jih opogumimo za radikalnejšo transcendenco?

CONGAR — K: Brez dvoma obstaja idealistično, platonistično odtujeno krščanstvo. Nasprotno temu pa je krščanstvo tudi usmerjanje k spreminjanju sveta. To ni razvidno iz krščanskega pojmovanja stvarjenja sveta, ki ni enkrat za vselej opravljeno božje delo, temveč tudi zgodovinski proces samoustvarjajočega človeka. Stvarjenje ne teče toliko po božji volji, kolikor po božji želji, da človek ustvari sam sebe. Bog v ustvarjalnem človeku ne vidi svojega konkurenta.

KALIDOVA — M, filozofski inštitut češkoslovaške akademije znanosti, Praga: Za nas ateiste je zgodovina religije avtentična predzgodovina našega bivanja.

PRUCHA — M: Videti je, da v pogledu na bit ne obstaja večja razlika od razlike, ki jo izražata besedi »Bog« in »Materija«. Rad pa bi opozoril na Nietzschejevo katastrofo: Bog je mrtev. Kar zadeva materijo, je v prosvetljenem materializmu potreben pogum za absurdnost. Materializem se je postopoma dvignil do samospoznavnega bitja, teologija pa se je postopoma spuščala k naravi, v kateri vidi božje delovanje. Po vsem tem si materialist in teolog stojita tako blizu, da lahko rečeta: Imejte toliko poguma in odpovejte se Bogu! — ali pa obratno: Imejte toliko poguma in odrecite se materializmu!

GARDAVSKY — M, akademija Zapotočkega, Brno: Marksistični ateist se zaveda, da človek razpolaga samo z dvema gotovostima metafizične narave: je družbeno bitje s transcendenco, tj. z možnostjo, da presega samega sebe; in gotov je svoje smrti. Smrt je moja smrt; tega ni mogoče zbrisati na noben način. Samo tisti, ki veruje v Boga in v neumrljivost duše, ima tudi v zadnjem trenutku še iskrico upanja; svojo smrt odloži za delček sekunde. Tega upanja jaz nimam; vendar tudi brez upanja na večnost, nisem čisto brez upanja za tiste, ki me bodo preživeli. Samo za najvišjo ceno, za ceno mojega osebnega poraza lahko ohranim to upanje, ki je brez-pogojnost človeškega življenja; ohranim ga kot upanje človeške družbe na prihodnost. Čim večja je objektivna vrednost tistega, česar me smrt oropa, in čim večji je moj osebni poraz, tem večji je pomen tistega, kar ostane v preživelih, nadosebnih strukturah. Vendar za nas ateiste to ne sme biti tolažba. Življenje moramo jemati tako, kakršno je.

MAHOVEC — M: Ateistični teoretik živi osebno povsem kot idealist. S tem morebiti nezavedno igra vlogo predbojevnika vulgarnega potrošniškega ateizma; ker ne priznava nikakršne transcendence, se pravi nikakršnega globljega življenjskega smisla — množici preostane samo naslednji sklep: živeti lahko in ne preveč razmišljati. To pa je padec pod zgodovinsko raven religije.

Vsak globok človek tragično doživlja svojo osamelost v nesmiselnem kozmosu — brez protivrednosti. Odkar je človek-titan vrgel s prestola bogove, ne najde več v svetu smiselne naloge, in zato obupava. Zato tudi njegovo iskanje transcendentalnega nadomestka, ki je za našo dobo tako tipično, še malo ni naključno. Marksizem bi se moral zavzeti, da bi današnje transcendentalne nadomestke kot so Zgodovina, Družba, Država, Prihodnost spoznal kot take in jih odpravil.

Kako naj človek pravilno izkoristi svojo življenjsko priložnost? Kje naj najde kaj protivrednostnega, ki bo njegovo bivanje in delovanje utemeljevalo? Kaj daje človeškemu stremljenju resnično in tudi v krizah odporno transcendenco?

Kot kristjani se morajo tudi marksisti ukvarjati z vprašanjem o smislu človeškega življenja. Prav zato noben filozofski nauk ne more prezreti dvatisočletne zgodovine Cerkve. Zato marksisti, ki se resno ukvarjajo s humanizmom, v razgovoru s kristjani ne smejo zasledovati samo politične koristi. Brez tesnejšega stika z vernimi kristjani nimajo marksisti nikakršnega upanja na to, da bi svoje antropološko in etično razumevanje poglobili tako zase kot za človeštvo. Dosedanji marksizem še ni rešil vprašanja o smislu človeškega življenja. Obzorje mnogih marksistov je zamegljeno s številnimi političnimi parolami in gospodarskimi problemi. Tako je povsem



neupravičen vtis, da so marksisti glede vprašanja o smislu življenja precej dlje kot pripadniki drugih duhovnih smeri. Za rešitev tega vprašanja bi se morali potruditi prav marksisti. Vprašanje o smislu človeškega življenja naj bi v prihodnjem marksizmu tvorilo jedro vseh iskanj. Popolnoma »zapuščen cd Boga« bo marksist prej ko slej prevzel dediščino misterija.

LECHMAN — K, profesor protestantske teologije na Comeniusovi fakulteti, Praga: Na tej konferenci je prišlo med marksisti in kristjani do presenetljive delitve dela. Človek bi pričakoval, da se bodo kristjani ukvarjali s transcendenco, marksisti pa z imanenco. Prav prijetno je ugotoviti, da fronta v resnici poteka drugače. Kristjani se zoperstavljajo tradicionalni zožitvi vere in enostranskemu poduhovljenju; kristjani poudarjajo svoj družbeni angažma in svojo zavzetnost za imanenco. Na drugi strani se srečujemo s podobnim paradoksom: marksistom je zelo pri srcu krščanska skrb za transcendenco. Marksisti pomagajo kristjanom v uporu zoper zoževanje in ustalitev transcendence. Vsem skupaj je to potrebno.

Dosedanji stereotipi so torej premagani. Za marksiste krščanstvo ni več samo notorični idealizem, za nas pa problem marksizma ni razrešen v pavšalnem označevanju marksistov kot materialistov.

Mnogi pojmi se spreminjajo. To omogoča resničen dialog. Odgovori na posamezna vprašanja so lahko še zelo različni, a vsem je skupno spoznanje o zgodovinski in družbenosti človeka, Oboji jemljemo to zelo resno.

## SVOBODA KOT SVOBODA PRED ENAKOSTJO

MOLTMANN — K: Zgodovina svobode ima svoj izvor v krščanstvu. Veliko eshatološko gibanje za svobodo — to je krščanstvo. Iz njega se poraja val revolucij za svobodo. Krščanstvo kot religija svobode, kot religija upanja na novo in svobodno stvarstvo je predhodnik vseh delnih zgodovinskih revolucij — krščanstvo je zadnja in totalna revolucija.

Šele svoboden svet resnično ustreza Bogu svobode. Dokler tega svobodnega sveta še ni, se Bog ne bo umiril, ne bo imel svoje pravice in istovetnosti s svetom. Torej je Bog še na poti. Šele človeško kraljestvo človekovega sinu bo napravilo konec oblasti človeka nad človekom.

Če marksisti iščejo ekonomsko osvoboditev človeka izpod razrednega suženjstva in popredmetenih življenjskih razmer, potem v bistvu iščejo človeško potrditev človeka, torej totalno osvoboditev v smeri totalnega človeka; če kristjani po drugi strani iščejo v svobodi Cerkve, vere in skupnosti eshatološko svobodo za vse, kar je v človeku utesnjenega, potem je jasno, da je integracija obeh neizogibna. Kar je prihodnost svobodnega, totalnega človeka v odprti prihodnosti, naj jo pojmujejo kot zahtevo ali obljubo, je lahko temu ustrezna družba samo odprta družba.

CASALIS — K, profesor protestantske teologije, Pariz: Na Zahodu je svoboda pogosto iuksuzni predmet enega samega razreda; zaradi tega je krščanstvu potrebna teologija revolucije. Pri tem pa moramo kristjani vprašati marksiste, kaj bo pravzaprav tisto, kar bo revoluciji sledilo. Ali lahko klerikalizmu sledi samo stalinizem in nič drugega? Kako naj postane človek novi človek? Naš odgovor je sledeč: krščanstvo združuje ljudi za zadnjo, totalno revolucijo.

GIRARDI — K, profesor filozofije na papeški salezijanski univerzi, Rim: Zdi se mi, da je nenasilna revolucija najprimernejša, vendar se nasilju v najhujših primerih ne moremo izogniti.

LUPORINI — M: Krščanstvo in marksizem sta dva nauka o svobodi. Marx je dejal, da je svoboden razvoj posameznika pogoj za svobodo vseh. Najbrž si je to treba razlagati tudi drugače: svoboda vseh je pogoj za svobodo posameznika. Družba ni samo golo orodje za svobodo posameznika, temveč tudi izvor te svobode. V središču je vedno posameznik. Avtonomije posameznika ne smemo nikdar reducirati na materijo, duh ali bogvedi kaj.

ČERNÝ — M, filozofski inštitut češkoslovaške akademije znanosti, Praga: Dejanje, v katerem se manifestira svoboda, je dejanje izbire. Svoboda ni spoznana nujnost, temveč izbira negotove prihodnosti.

HOLLITSCHER — M, profesor filozofije in znanstveni svetovalec KPA, Dunaj: Svoboda je delovanje notranjih pobud in izbira med alternativami.

SCHWAN — M, profesor družbenih ved Svobodne univerze, Berlin, ZRN: Ali niso za to svobodo potrebne strukture politične demokracije tudi v vzhodnih državah?

KALIVODA — M: Ne imenujte vedno »vzhodnih«, kadar govorite o nas! Smo v srednji Evropi!

GARAUDY — M: Razlikovati moramo med formalno in dejansko svobodo. Politična demokracija je odvisna od gospodarskih pogojev, je demokracija v okvirih gospodarstva. Odprave gospodarske nesvobode ne dosežemo z magično formulo — to bi bila utopiija. Toda socializacija... socializacija privatne lastnine... privatne lastnine nad proizvodnimi sredstvi... privatne lastnine nad večjimi proizvodnimi sredstvi je vendarle bistveni predpogoj, da človek postane središče pobude in ustvarjalnosti — politične, gospodarske in kulturne.

SCHMITZ — Z, profesor filozofije, Kiel: Treba je razlikovati svobodo od privilegijev in svobodo kot vmesni prostor v družbenem načrtovanju in urejanju. Prvo inako svobode so v socialističnih deželah dobro razvili, druge pa ne. Provokativno vedenje do družbe sodi v svobodo samo. Ustvarjalna drža zahteva vmesni prostor znotraj družbenih norm, kar pomeni: vmesni prostor tudi za ustvarjalno napadalnost.

KALIVODA — M: Vaši dve obliki svobode bi rad poimenoval malce drugače. Svoboda od privilegijev je svoboda pred neenakostjo, svoboda kot vmesni prostor znotraj družbenih norm je svoboda pred enakostjo. Nedvomno je svoboda pred neenakostjo v smislu ekonomskega osvobojenja delavcev nezadostna. Potrebna je seveda tudi svoboda pred enakostjo, saj osebne sreče ni mogoče urejati. V tem smislu je tudi v socializmu potrebna neenakost, se pravi vmesni prostor, življenjski prostor oziroma duhovna svoboda, npr. verska svoboda.

KELLNER — K, teolog, ustanovitelj in predsednik Pavlove družbe, München: O verski svobodi ni mogoče govoriti akademsko. Sprašujem se, kako je z njo v konkretnih primerih?

KALIVODA — M: Tako precenjevanje kod podcenjevanje zadnjega desetletja ne bi bilo na mestu. Smo na začetku socialističnega liberizma. Tudi pri nas prihaja do diferenciacije. Smo sicer šele na začetku, vendar se je že marsikaj zgodilo; govoriti je mogoče celo o marksističnem liberizmu. To je vrednost, vsebovana v marksizmu samem. Dosedanji marksizem je treba podvreči brezpogojni kritiki, če hočemo iz njega napraviti znanost.

## ZNANOST KOT TRETJA SILA

KAISER — Z, profesor fizike, Münster: Slišali smo vse mogoče definicije svobode. Definicije same po sebi niso ne napačne ne pravilne — njih kriterij je koristnost. Torej: ali večina ljudi sploh terja ustvarjalno svobodo? To, kar tu počenjate je modrovanje iz predalčnikov zgodovine duha. Marx sodi v devetnajsto stoletje. Ne ustreza več svetu, v katerem lahko znanost vsaj načelno razreši vse probleme materialnih potreb.

MATUSSEK — Z, profesor neurologije, München: Družbena nesvoboda ni edina; za notranjo človekovo nesvobodo je pristojna psihologija.

NARR — Z, inštitut za politične vede, Konstanz: Cenkev naj torej slednjič postane ena izmed mnogih skupin znotraj pluralistične družbe. Marksisti naj opustijo prepričanje, po katerem naj bi odprava privatne lastnine človeka avtomatično osvobodila. Marksisti niso doslej izoblikovali nobene metode, ki bi bila porok razvoja socialistič-

ne družbe v svobodno družbo — manjkajo jim vmesni členi med kritiko kapitali zma in upanjem v prihodnost.

Naloga družbenih ved ni naštevanje golih dejstev, kakor tudi ne ustvarjanje utopij. Njihova naloga je, da se glede na take ali drugačne družbene razmere sprašujejo, kakšne so možnosti za večjo svobodo in enakost.

MARCULESCU — M, profesorica na filozofskem inštitutu romunske akademije znanosti, Bukarešta: Dandanes je predvsem važno, da marksistični intelektualci v svojih delcih odkrivajo mehanizme svobode in s svojo ustvarjalno kritiko ustvarjajo zanjo nove modele.

FUCKS — Z, profesor fizike, Aachen: Če marksistih in kristjanov se poraja svet, ki se zelo hitro razvija in o katerem tu ni govora.

METZ — K: Na eni strani stojimo torej marksisti in kristjani — in na drugi strani znanost? Ali je družba še z nami, s teologi in marksisti? Ali je naš dialog še primeren za jutrišnjo družbo? Opraviti imamo z družbo, ki ne samo, da ne pozna odgovorov na religiozna in svetovnonazorska vprašanja, ampak si takih vprašanj najbrž sploh ne postavlja. To je torej naša skupna zagata. In na to moramo pomisliti, preden se odločimo za kakršen koli zmagoslaven sklep.

MOLTMANN — K: Svet morebiti poreče: Tu se prepirata dve stari teti, in kaj mi to mar!

## SVOBODA KRISTJANOV, SVOBODA MARKSISTOV

GRUPPI — M: Smo proti konfesionalni državi, kakor tudi proti ateistični.

GIRARDI — K: Kljub velikim razlikam med marksisti in kristjani ne gre podcenjevati možnosti za idealno soglasje, ki bi bilo temelj skupnega programa. Pri natančnejšem pretresanju naših razlik ni mogoče mimo dejstva, da postajata tako marksizem kot krščanstvo čedalje bolj pluralistična. Oba vse bolj in bolj razvijata notranji pluralizem. Velik pomen pridobiva razlikovanje med integralističnimi in humanističnimi modeli, kajti krščanski monolitizem pogaja marksističnega in narobe.

ČVEKL — M, docent filozofskega inštituta češkoslovaške akademije znanosti, Praga: Tako krščanstvo kot marksizem postavljata človeku univerzalne in totalne zahteve. To lahko porodi nestrpnost, indoktrinacijo in destruktivne sile. Kristjani in marksisti poznajo te skrite, vedno znova obnavljajoče se nevarnosti v strukturi lastnega nauka, zato v svojem odnosu do resničnosti stremijo za samospoznavanjem. Gre za to, da se izognemo tragičnim zablodam, katerih simbol je v krščanstvu inkvizicija, v marksizmu pa stalizem.

CAJNKAR — K, profesor teologije, Ljubljana: Pomislimo na očitek, ki leti tako na kristjane kot na marksiste: eni in drugi zahtevamo svobodo samo zase. Tako je eden izmed nas na oblasti, že jemlje svobodo drugemu. Naj imamo za to kakršno koli opravičilo, še najbolj nam pride prav to, da eni in drugi delamo z najboljšimi nameni. Tragičnost naše borbe za novi svet je v tem, da človek noče biti to, kar bi hoteli mi, pedagogi, napraviti iz njega. Po eni strani smo se vedno zavzemali za svobodo, po drugi pa smo svobodo uničevali. Takšne nas svet vidi in takšne nas nemarksisti in nekrstjani gledajo z nezaupanjem. Tako smo seveda tudi mi sami drug do drugega nezaupljivi. Nismo povsem vredni zaupanja.

## PRIZNAVANJE NAPAK IN KRITIKA

GARAUDY — M: V svoji zadnji encikliki je papež govoril o »sklenjenem humanizmu«, ki naj bi bil nečloveški; je mislil s tem marksizem?

Vprašanje je umestno. Kajti če ne bomo našli našemu humanizmu skupnega imenovalca, bo kakršen koli razgovor težak. Skupna naloga marksistov in kristjanov je



iskanje filozofije o človeku, ki se ne bo zgubljala v abstrakcijah, ampak bo vključevala tudi človekovo zgodovinsko in družbeno dimenzijo.

Prepričan sem, da je naš marksistični humanizem v očeh kristjanov nezadosten, ker mu manjka dimenzija božjega. Znale pa so tudi nevarnosti odtujevanja od človekovega bistva, ki jih povzročajo nekatere oblike krščanskega verovanja. Vendar zaradi tega še ne moremo trditi, da vsebuje krščanstvo nečloveški, torej »sklenjeni humanizem« — da so torej kristjani nesposobni zgraditi človeka vredno družbo.

MIANO — K, vodja tajništva za nevernike, Vatikan: Priznavamo marksizmu duhovne vrednote, čeprav marksisti vidijo v njih nekaj drugega, kot vidimo mi. Stavek o humanizmu v »Populorum Progressio« se nanaša na sedanji človeški položaj, gledan s stališča krščanstva. Toda če se ne motim, ste leta 1965 v Salzburgu prav vi, profesor Garaudy, rekli, da nas lahko to, kar nas danes ločuje, utegne v prihodnosti združevati.

Naš humanizem se morebiti danes razlikuje od vašega, a morebiti mu je celo nasproten. Toda dialog vendarle pomeni, da je medsebojno spoznavanje boljše od medsebojnega obračunavanja.

MAHOVEC — M: Ne smemo gledati na partnerja samo v luči sedanjosti, ampak tudi v luči njegovih prihodnjih možnosti. Krščanstvo se spreminja, marksizem pa tudi. Krščanstvo že od Bartha naprej neguje kritiko lastne religioznosti, opravlja torej samokritiko.

Intelektualca se drži občutek nemoči. Toda če vidimo našega krščanskega brata v trpljenju, je naša dolžnost, da mu pomagamo. Profesorji Karlove univerze ne smemo nikoli dovoliti, da bi se mlademu človeku samo zaradi njegovega verskega prepričanja ne dovolilo študirati. Tu se moramo pokazati trdne. In čeprav smo v nekem smislu brez moči, ni nihče med nami čisto brez moči.

Nevaren ni ta ali oni pogled na svet, temveč vsak fanatičen pogled na svet. Odpovedati se moramo fanatizmu, taktiziranju in machiavelizmu.

KAISER — Z: Krščanstvo in marksizem ne dajeta več splošnih smernic. Cerkev ne načrtuje več nikakršnih pozitivnih projektov, temveč govori samo še o tem, kaj se ne sme. Ostalo je stvar vesti in sodelovanja med posameznimi družbenimi skupinami. Danes gre predvsem za to, da se v industrijski družbi izoblikujejo konkretni vrednostni pojmi. Danes ni več važno vprašanje privatne lastnine, ampak vprašanje oblasti, birokracije in manipulacije z informacijami.

## NEKAJ OBROBNIH PRIPOMB

Diskusija naj govori sama po sebi, dovoljujemo pa si nekaj obrobni pripomb. Na tem srečanju je prvič prišlo do poizkusa formulacije, kaj je človek. To predvsem po zaslugi nekaterih znanstvenikov in nekaterih čeških marksistov, ki jih ne moremo več imeti za marksiste starega tipa in ki se razlikujejo tudi od svojih zapadnih, preveč aktivistično usmerjenih kolegov. Značilno je, da so prav ti zadnji hoteli zavreti poglobljanje v zastavljeno smer, saj so Pruchi in Mahovcu skočili v besedo. Razlika med njimi je vsekakor v tem, da nekateri Čehi že izhajajo iz novega položaja, tj. iz marksizma na oblasti, ki jih je soočil z nekaterimi temeljnimi človeškimi vprašanji, kakor sta poleg svobode tudi transcendenca in smisel življenja. Vse to opozarja na nezadostnost racionalističnih, voluntarističnih in aktivističnih shem.

Druga značilnost razgovorov izhaja iz krščanskega pojmovanja totalitete, ki se pred konkretno človekovo situacijo v svetu nemalokrat znajde v zadregi; zdi se, da tako Metz kot Moltmann nista znala zahteve po totaliteti spraviti v sklad z neposredno življenjsko prakso. To zadrego si lahko razložimo samo na ta način, da se zahteva po totaliteti po svoji človeški naravi največkrat povezuje s subjektivizmom in voluntarizmom. Zato tudi ni naključje, da je Metz prišel do sklepa, da na eni strani stojijo teologi in marksisti, na drugi pa znanstveniki. Znanstveniki se pač spopri-

jemajo s takim svetom, kakršen je, in skušajo presegati situacijo iz situacije same. Svojih zahtev po totaliteti ne programirajo, ampak živijo. Videti je, da profeti nočejo razpravljati in poglobljati človekove bistvene razmejenosti na zahtevo po absolutnem in njegovo istočasno zemeljsko omejenostjo. S tem se izogibajo bistvenim problemom današnjega evropskega človeka, ki se giblje v dvomu in absurdnem občutju sveta, ne da bi se mogel ponovno oprijeti idealističnih obrazcev.

V tem smislu je dragocena Cajnkarjeva ugotovitev, da človek ni več voljan biti tisto, kar hočejo iz njega napraviti pedagogi. Cajnkar s tem ugotavlja, da je nemo-goče nadaljevati v okvirih tradicionalnih metod in pojmovanj. Prav zaradi tega stopa v ospredje vprašanje, ki so ga zastavili Schaefer, Prucha in Mahovec: kakšen in kaj je človek? Če pa hočemo odgovoriti na to vprašanje, moramo predvsem analizirati naše duhovne strukture, delež subjektivizma v našem pogledu na svct in raziskovati stvarne pogoje in motivacije našega ravnanja in vedenja. Poglobljanje teh vprašanj ne pomeni zapiranje pred dejanskimi problemi današnjega časa, temveč prav nasprotno, tj. pot do spoznavanja samega sebe in do globljega vpogleda v našo družbeno stvarnost. Spoznavno teoretski dialog se pa tudi ne sme omejiti na čisto refleksijo in teoriziranje, ampak mora biti tesno povezan s celotno družbeno prakso in socialno-ekonomsko stvarnostjo, katere se na drugi strani ne da zajeti z golo empirijo.

Na vsak način je dialog objektivna potreba našega bitja. V tem so si bili soglasni prav vsi udeleženci razgovorov v Marianskih Laznyh. Brez dvoma se bo v prihodnosti treba izogniti preveč deklarativnem značaju referatov in diskusij.

**Priredil Vladimir Vremec**

Prvi del Jurčecovih memoarov »Luči in Sence« je bil vzbudil precej zanimanja med našim kulturnim občinstvom. Tržaški pisatelj je na primer v pomenku s prijatelji dejal, da spadajo začetna poglavja te knjige, tista namreč, kjer se Jurčec razpiše o svoji mladosti v štajerskem Ormožu, med klasična dela v slovenski prozi. Pisatelj zna presaditi svoje lucidne otroške spomine v širšo zgradbo, kjer je ves čas občutiti prisotnost zgodovine, ki se posrečeno prepleta z osebnimi doživetji in jih osmišlja v mogočem toku časa. Zgodovinsko ozadje, ki prevladuje v tem delu spominov, je boj za naše trge in mesta med naraščajočim slovenstvom in takrat še vsemogočnim nemštvom. Kar se je v Jurčecovi mladosti dogajalo v Ormožu, je značilno za celo Slovenijo: od Postojne do Gorice, od Ljubljane do Maribora.

Nemštvo je bilo intimno prisotno med nami, bilo je naš učitelj in tiran, bilo je del nas samih, ki nas je s svojo odcepitvijo po freudovsko pogojilo. Še danes nas imajo ostali Južni Slovani, ko so natakneni ali vinjeni, za Švabe. Še danes je v nas avstrijska provinca navzoča na tiscč načinov, čeprav se morda tega ne zavedamo.

V drugi knjigi memoarov se Jurčec odmakne od prejšnje tematike. Kot mlad študent mlade Jugoslavije potuje s štipendijo v Pariz, kjer študira na diplomatski akademiji. Tu stopi Slovenec prvič v resnejši stik z romanskim svetom. Kakšen je dialog med njima? Pričakovati bi bilo, da bi ta stik ugodno vplival na našo zavest, posebno kar se tiče stare rane, naše slovensko-nemške polarnosti. Vendar pa se poglavja knjige razdrobijo v vrsto epizod, ki jim manjka tisti podzavestni patos, ki je označeval prvi del spominov.

Opisovanje se ohranja na kronistični ravni (pisatelj je takrat bil pariški dopisnik slovenskih časopisov), gostobesedno in dolgozvezno, tako, da je resnica o nas in Francozih nekam nezanimiva. Kar vidi se, kako nas Francozi nikakor niso znali tako usodno opredeliti, kakor je to bilo z Nemci. Živelii smo pač predaleč vsaksebi in razvijali preveč različnega duha.

Francija je bila pač predvsem razgledovanje, eksistenčni problem z Nemci je bil v glavnem že rešen. Tezo potrjuje dejstvo, da te knjiga na mah razgiba, kakor hitro pisatelj za kratek čas prekorači francosko-nemško mejo. V Nemčiji se namreč pričnejo takoj verižne asociacije med našo in nemško usodo. Nemške usode pa sploh ne občutimo kot nekaj tujega, marveč kot nekaj našega, skrajno domačega. Celo prikaz srečanja s Hitlerjem, ki ga je Jurčec v najboljšem poglavju drugega dela knjige izredno zadel, je nekaj našega, ali vsaj deloma tudi našega, čeprav bi ne znal točno obrazložiti, po kakšnih skritih kanalih se ta zavest pretaka. Neka vez je prisotna, podobna stari ljubezni ali spoštovanju, ki pa se že prepleta s prvimi zadoščenji glede na to, da smo našega mojstra kljub vsemu dokončno uspeli ukaniti.

Iz knjige je jasno razvidno, kako nas je slovensko-nemška dvojnost po svoje opredelila. Nekatere je pognala na drug breg, kjer so se psihološko pripravljali na dokončen obračun z nemštvom med zadnjo vojno. Drugim pa, kot našemu pisatelju, so otroški spomini na tujo odličnost sredi domače zemlje, jemali jasnost prepričanja, da znamo tudi brez tujcev živeti in da bo naš razvoj odslej avtonomen.

Prav poglobljanje v to dvojnost je največji čar in vrednost knjige.

A. L.



# ANKETA O NAŠEM TISKU

Z anketo o vlogi Primorskega dnevnika začnja Most analizo zamejskega tiska in zamejskih kulturnih ustanov. Odgovor naj bi v celoti ne presegal poldruga tipkane strani. Anketirancu ni treba, da v svojem dopisu ponovi vprašanja: dovolj je, da navede odgovarjajoče številke. Odgovor je poslati na naslov uredništva.

## V P R A Š A N J A

- I. Funkcija manjšinskega dnevnika je na dlani: ne glede na svojo konservativno ali progresistično izhodišče mora biti takšno glasilo narodno obrambno, narodno osveščevalno in narodno združevalno. V kakšni meri je po Vašem mnenju Primorski dnevnik v dvajsetletju svojega obstoja tej funkciji ustrezal?
- II. Mislite, da je Primorski dnevnik pokazal doslej — izven tekoče nacionalne deklarativnosti — dovolj posluha za konkretne — biološke, sociološke, psihološke — probleme slovenske narodne skupnosti v Italiji, kakor so npr. problem natalitete, mešanih zakonov, zaposlovanja naših ljudi, nacionalnega osveščanja naših vajencev in delavcev, občevalnega jezika čedalje številnejših južoslovanskih turistov itd.?
- III. V kakšni meri mislite, da današnja politična linija Primorskega dnevnika, ki hoče uskladiti svojo nacionalno funkcijo z najtesnejšo ideološko odvisnostjo od Zveze komunistov Slovenije, ustreza bistvu naših tukajšnjih narodnih koristi?
- IV. Kakšna se Vam zdi informativnost Primorskega dnevnika? Imate ob njem vtis barometra, ki do kapilarnosti zaznava in beleži dogajanje v slovenski skupnosti v Italiji? Kako si razlagate, da so pisma bralcev v njem bele vrane? Da za njim ni čutiti neke količkaj obstojne dopisniške mreže? Da iz njega tako rekoč ni čutiti slovenskega »terena«? Da oglaševanje v njem tako rekoč ne eksistira?
- V. Mislite, da Primorski dnevnik po svojem uredniškem konceptu, po časnikarski verziranosti in kronistični živosti prenese primerjavo z italijanskim tržaškim dnevnikom? Kaj se vam zdijo njegove rubrike?
- VI. Kako si razlagate, da Primorski dnevnik ne kaže do vrste problemov tiste miselne avtonomije, ki jo kaže domovinski tisk, npr. ljubljansko Delo? Da prihaja v njem do antiklerikalizma, ki ga niti v matičnem tisku ni zaslediti? Da ignorira zamejske publikacije, ki jih domovinski tisk omenja?
- VII. Se Vam zdi, da je mogoče dati Primorskemu dnevniku priznanje, da s kronistično nepristranostjo in s kvalitetno zavzetostjo spremlja naše tukajšnje kulturno dogajanje?

Preden odgovorim na posamezna vprašanja, želim poudariti, da pojmem anketo »Mosta« kot konkretno analizo delovanja edinega slovenskega zamejskega dnevnika. Čeprav bi bilo moč soditi, da ustvarja naštevanje nekaterih negativnih dejstev polemiko, odločno odklanjam takšno tolmačenje, in sicer v prepričanju, da morajo biti napake iz preteklosti nauk za bodoče delovanje, če smo si edini, da je bistvena naloga manjšinskega tiska v narodno obrambni in narodno združevalni vlogi. Odgovore je treba pojmovati v smislu konstruktivne kritike, ker bi sicer pomen ankete izvođenel v brezplodno polemiko in bi se je pod takšnimi pogoji vsekakor ne mogel udeležiti.

1) V trenutku, ko je govora o vlogi dnevnika v vsakdanjem življenju slovenske manjšine v Italiji, se nehote pojavi predhodno vprašanje, ali lahko »Primorski dnevnik« uvrščamo med manjšinski tisk. Če ločimo med vlogami glasil političnih organizacij, neodvisnih dnevnikov in manjšinskega tiska, tedaj je jasno, da pot »Primorskega dnevnika« od ustanovitve dalje ni bila načrtovana v smer manjšinskega dnevnika. Vse do razpustitve NSZ je bil glasilo točno opredeljene politične organizacije, ki je sicer nekajkrat spremenila svoj naziv, vendar je pri tem ohranila isti ideološki nazor, kateremu je podredila vrednost narodne zavesti. Za to dobo torej nikakor ni moč istovetiti delovanja »Primorskega dnevnika« z nalogami manjšinskega lista. Potrditev, da je bil »Primorski dnevnik« v tem času glasilo politične organizacije, čeprav ne slovenske, pač pa mešane — kot zatrjuje njegov tedanji urednik Dušan Hreščak v Zalivu št. 6/7 — najdemo tudi v dejstvu, da je pri volitvah propagiral med svojimi bralci točno določeno stranko in njene slovenske in italijanske kandidate. Sprememba, ki je nastala po razpustu NSZ, je nujno potegnila v svoj tok tudi »Primorski dnevnik«, ki je postal glasilo SKGZ. Novost je le v tem, da je »Primorski dnevnik« zdaj glasilo kulturno-gospodarske organizacije, ki se po svojem konceptu loči od običajnih političnih strank le, v kolikor ne nastopa na volitvah. Ker se torej kot zvezno glasilo zavestno ukvarja s poročanjem o njenem delu se ne smemo čuditi na primer dejstvu, da je za »Primorski dnevnik« važnejši sprejem predsednika SKGZ Raceta pri tržaškem sotajniku PSU Pittoniju, kot pa prvi uradni sprejem odposlanstva Slovenske skupnosti pri predstavnikih rimske vlade. Iz navedenih razlogov sledi, da »Primorski dnevnik« v svojem naddvajsetletnem obstoju ni deloval v funkciji manjšinskega tiska, ker si te vloge ni zadal ter mu je nikakor ne moremo priznati.

2) Le redki so ljudje, ki se ukvarjajo s pionirskim delom, konkretnim izvajanjem točno določenih programov, kar ne prinaša ne časti ne ekonomskih ugodnosti. Nič čudnega, če se dober del narodno zavednih in politično zrelih ljudi ne odloči za delo na terenu. Prijetnejše, čeprav kar največkrat neuspešno, je s podstavka narekovati v megle zavite programe, ki naj bi bili ključ za reševanje konkretnih problemov. Z odmaknjeno med vodilnimi kadri in množico se je — tudi s pomočjo destruktivnih polemik med ideološko sorodnimi, čeprav v določeni dobi na smrt sprtimi strujami — vzpostavil zid nerazumevanja, ki je zagradil in polagoma zatrl deklarirano narodno zavest, ki je vodila narodni odbor slovenskega ljudstva v vstaji proti nacifašizmu. Za takšen polčraž je prav gotovo odgovoren tudi »Primorski dnevnik«, ki bi s težo vsakodnevne informacije lahko preprečil občutenost. Toda deklarirana politična pripadnost, odklanjanje vsakršnega drugečnega pogleda na konkretne probleme, pomanjkanje specializiranih člankov, anket, intervjujev in področnih raziskav specifičnih vprašanj niso dovolile »Primorskemu dnevniku«, da bi se dvignil nad mejo deklarativnosti. Zadovoljuje se torej z nakazovanjem dejstev, za analizo in narekovanje rešitev pa ne kaže zanimanja, čeprav bi prav s tem sensibiliziral javnost in jo podkrepil v narodni zavesti.

3) Z dokazom, da »Primorskega dnevnika« ni moč istovetiti z manjšinskim tiskom, pač pa s političnim glasilom, je istočasno na dlani, da predpostavljamo ideologije narodnim vrednotam ne more ustrezati bistvu narodnih koristi slovenske manjšine, ker takšno delovanje ne družijo, pač pa loči pripadnike manjšine. Edinole ko se bo »Primorski dnevnik« odpovedal svoji funkciji glasila in si načrtno pot manjšinskega dnevnika, ki bo v svojem izhodišču dovolj širok, da bo odprl vrata narodno združevalnemu delu, bo moč govoriti o dnevniku, ki bo lahko ustrezal razvoju manjšinske problematike. Do tolikšne liberalizacije pa bi lahko prišlo edinole z evolucijo ZKS, ki v zadnjem času kaže vedno večje zanimanje za narodna vprašanja.

4) Posledica dejstva, da je »Primorski dnevnik« glasilo, je čutiti tudi v pomanjkanju obveščevalne dopisniške mreže, ki se v najboljšem primeru poslužuje le običajnih informativnih sredstev. Dogodki z vasi Tržaškega in Goriškega prihajajo z



zamudo, o Beneški Sloveniji, Reziji in Kanalski dolini pa po mesece in mesece ni glasu. Rubrika s pismi bralcev, ki bi znatno lahko obogatila informativnost »Primorskega dnevnika« in povezala uredništvo z bralci, je v sedanjem stanju nemogoča, saj uredništvo ne daje nikakršnega zagotovila, da bo pismo, če bo vsaj malo polemično, tudi objavljeno. Dovolj zgovoren je na primer dopis g. Stanka Pertota, ki ga je objavil Zaliv. »Primorski dnevnik«, kateremu je bil namenjen, pa ga še vedno tišči v predalu, ali pa pismo istega gospoda v zvezi z občnim zborom SPZ, ki ga je »Primorski dnevnik« sicer objavil, vendar pa v obliki, da bralec nikakor ne more presoditi, katere so dopisnikove in katere urednikove besede. Oglaševanje se je v zadnjem času nekoliko izboljšalo, kar je posledica včlanjenja v vsedrjavno oglaševalno mrežo, medtem ko krajevni oglaševalci še vedno izostajajo. Podobno nezanimanje je čutiti tudi v malih oglasih, to je v rubriki, ki nazorno dokazuje razširjenost dnevnega tiska.

5) Čeprav bi morala biti prav »Tržaška stran« najaktualnejša in najzanimivejša, je začutili zapoznelost v poročanju, plahost uredništva v izražanju lastnega mnenja. Primerjava z italijanskim tržaškim dnevnikom — po mojem mnenju — ni umestna, saj celo v kroniki poročata vsak z drugačnega, če že ne nasprotnega vidika.

6) Do miselne avtonomije pri »Primorskem dnevniku« ni prišlo in ne more priti, ker je uredništvo po osebnosti in miselnosti na istem stališču kot pred dvajsetimi leti. Pri »Primorskem dnevniku« ni prišlo nikdar do rotacij položajev, zamenjave urednikov, spremembe funkcij, nadomestila z mlajšimi silami, kot se je to zgodilo v Ljubljani. Morda tiči prav v dvajsetletnem zagrizenem »naprednjaštvu« za vsako ceno vzrok za neelastično prikazovanje dogodkov. Povojna zgodovina je šla preko uredništva, zavzeta »naprednost« pa jih sili v konservativnem mnenju in miselnosti po vzorcu vročih dni izpred dvajsetih let. Okostenela vistousmerjenost s tedanjo miselnostjo jim ne dovoljuje prožnosti, kar je moč zaznati pri mlajših urednikih matičnega tiska.

7) Podobno kot pri kroniki in političnih člankih zavzema »Primorski dnevnik« svoje stališča pri poročanju o kulturnih dogodkih. Z laskavimi ocenami zabeleži le prireditve, ki jih prirejajo določeni krogi, ostale sodi kritično, ali pa jih celo ne omenja.

S. R.

I.

Časopis, ki se je zadnjih dvajset let povsem identificiral s celo vrsto kontingentnih politik, ki jih je Slovincem v Italiji narekovala ZKS-STAU, NSZ, SKGZ, je mogel izvrševati svojo nacionalno funkcijo samo delno. Politika ZKS namreč ne sovпада nujno s koristmi zamejstva. Po letu 1954 je Primorski dnevnik poskušal premik v smeri večje nacionalne odprtosti. Skušal se je odpreti tudi nemarksistični prisotnosti v zamejstvu, vendar samo v toliko, v kolikor v svojem delovanju ni presegala nekega nedolžnega narodnoobrambnega provincializma. Kjer je ta prisotnost pokazala večjo intelektualno in idejno samozavest, je naletela pri Primorskem dnevniku na neizpremenjeno ideološko togost. Objektivno je to linija še večje provincializacije našega zamejstva.

II.

O problematiki natalitete Primorski dnevnik v teh dvajsetih letih ni napisal besede, čeprav postajamo manjšina starcev. Prav teko ni napisal besede o problemu mešanih zakonov, ki nam iz dneva v dan odvajajo cvet naše mladine. Kar se tiče poklicnega usmerjevanja in zaposlovanja naših ljudi, njegova prizadetost ni šla preko deklarativnosti. Primorski dnevnik ni list, ki ga berejo naši vajenci in delavci: bere ga — kljub njegovemu »delavskemu« samoproglaševanju — samo še naš srednji sloj. Turisti iz Slovenije bi lahko naredili za praktično uveljavitev slovenščine v Trstu ogromno: doslej še nisem bral v Primorskem dnevniku članka v tem smislu. Še manj sem ga bral v ljubljanskem Delu. Vse to je očitvidno problematika, ki se ji je naš tisk odpovedal, kolikor sploh ne presega njegove registrske zmogljivosti.

### III.

Mislím, da ozkosrčna in agenturna naslonitev na linijo ZKS ustreza našim tukajšnjim narodnim koristim vedno manj. Pri strahotnem odtoku proletarskega elementa se tukajšnja slovenska narodna zavest polarizira v izrazito zavedno nacionalno čustvo. Slovenec danes ne more biti več Slovenec po neki miljejski inerciji, ker slovenskega milijena ni več niti na kmetih. Lahko ostaja Slovenec samo zavestno.

### IV.

Lahko bi z vrsto konkretnih primerov dokazal, kako je informativnost Primorskega dnevnika večkrat v kričečem neporopcu z dogodki, večkrat sporadična in še večkrat površna: z eno besedo — slaba. O kakšni barometriški občutljivosti pri listu, ki poroča o epohalni avdienci Slovencev pri Pavlu VI. z nekaj ilirsko navdahnjenimi vrsticami, medtem ko imajo tuji listi z vse drugačnim renomejem za tak dogodek cele kolone, ne more biti govora. Pomanjkanje glasov iz občinstva je samo na sebi dovolj simptomatično: list, v katerem se bralec ne oglašča, je kabinetna tvorba brez pravega življenjskega zaledja. Če ni čutiti v Primorskem dnevniku slovenskega »terena«, pač pomeni le to, da tudi slovenski »teren« ne čuti Primorskega dnevnika. Kako je z dopisniki, ne vem. Njegova 2.-mestna stran mi kar prevečkrat daje vtis žalostne odtujenosti: če bi sodil po njej, bi rekel, da nas Slovencev v Trstu kar ni več. Tudi pomanjkanje ekonomskih oglasov je žalosten simptom: kako, da Primorski dnevnik v dvajsetih letih ni znal zagrabit našega človeka niti za njegovo poslovno — recimo »afaristično« — žilico?

### V.

Ne, Primorski dnevnik takšne primerjave s sicer fascistoidnim italijanskim sodnevnikom ne prenese, kakor je sicer ne prenese — kljub svojemu vse drugačnemu družbenemu in finančnemu zaledju — niti ljubljansko Delo. Vendar je Delo le prišlo do nekaj peres, ki znajo tudi evropsko zablesteti: npr. Pogačnik, Dolinar, Fras, Snoj. Na takšno blestenje je hiša v Montecchijevi ulici pač že davno resignirala. Kdor je npr. prisostvoval debatnemu večeru med revijama Most in Zaliv v preteklem maju in doživel njegovo eksplozivno aktualnost in si potem prebral poročilo o tem v Primorskem dnevniku, si je lahko enkrat za vselej ustvaril kar prejasno sodbo o izčrpnosti, bistrini in živahnosti določenega reporterstva.

### VI.

Zakaj Primorski dnevnik nima avtonomije kakega ljubljanskega Dela, je jasno: podružnica ne more imeti avtonomije matice. Kolikor je antiklerikalizma v njem, je pač ena od kompenzacij. Njegovo zamolčevanje določenega tiska pa lahko pomeni tudi, da Primorski dnevnik enostavno ne zmore določene idejne konfrontacije.

### VII.

Uvodnika, ki naj bi se globlje soočeval s posameznimi problemi naše narodne usode, Primorski dnevnik ne pozna. Levji delež pri polnjenju kulturne rubrike nosi Ljubljančan Slavko Rupel: dokaz več za alienativno stanje našega tukajšnjega dnevnega glasila. Kulturni prireditvi je dovolj, da si zagotovi streho Kulturnega doma, pa ima s tem že vnaprej zagotovljen panegirik. Tudi pri drugih listih je tretja stran »znesena«: toda za to je potreben določen kriterij. Do takšnega kriterija Primorski dnevnik za svojo tretjo stran ni prišel. Gospodarsko pisanje, kolikor ga je, zaostaja za ravnijo tednika »Gospodarstvo«. Kar je kronike, diši po puščobi šolskih nalog: v tem pogledu se imajo naši slovenski časnikarji še marsikaj naučiti od svojih italijanskih kolegov.

Miran Razor

1. Definicija o vlogi manjšinskega glasila je lepa, vendarle uporabljiva za tolmačenje vsakvrstne narave. Ne vem točno, kakšna je bila politika Primorskega dnevnika skozi povojna leta, ker sem razmeroma zelo mlad, vendar se mi zdi, da je pozornost, ki jo Primorski dnevnik posveča zadnje mesece politiki KPL tako v državnem kot deželnem merilu, dokaz za rafinirano kamaleontstvo. Na eni strani se iponuja kot zagovornik in predstavnik manjšine, na drugi strani pa nam še naprej servira »fratelančno« politiko, politiko cele kože in sitega volka.
2. Vprašanje se mi zdi zelo umestno. Pomislimo na slovenske športne igre — vsaj temu posveča Primorski dnevnik precej pozornosti. — Ali res ni mogoče, da bi časopis, ki ima na razpolago štab novinarjev, skušal zajeti 1300 mladih fantov in deklet v sociološko in psihološko analizo, podal sliko o njihovem delu, občevalnem jeziku, o njihovi zabavi itd. Tu bi moral Primorski dnevnik dati prosto pot eksperimentu, posvetiti stran in to vsaj enkrat na teden problemom mladine, npr. tudi slovenskemu beatu. **Saj** ne more mladina jemati v roke dnevnik, v katerem ne najde tistega, kar bi sproščeno pričalo o njenem življenju.
3. Tu imamo opravka z absurdno situacijo, ko skuša Primorski dnevnik razširiti — prav gotovo od onkraj meje sugerirano — kontrolo nad dejavnostjo slovenske manjšine v Italiji, saj se postavlja za sodnika vsakemu svobodnemu glasu, ki ga skuša tako podrediti svojemu apriorističnemu gledanju. Žalostno, toda resnično, slovenska manjšina v Italiji ni ne subjekt v državi, v kateri živi, še manj pa v matični domovini. Težko je verjeti, da nima matična domovina posluha za spontane premike v manjšini in za njene življenjske potrebe, saj gleda z nezaupanjem, če posamezniki z obeh strani meje gojijo svobodne stike, in sodelujejo.
4. Slovenski »teren« prihaja do izraza samo v nedeljah, toda tudi tu bi bilo želeli, da bi se posameznim vases in njihovim problemom posvečala tista pozornost, ki bi bila potrebna, da bi se povečalo zanimanje ljudi za zamejski tisk.
6. To je pač usoda tistih, ki hočejo biti bolj papeški od papeža. Sicer v tem Primorski dnevnik ni sam, saj ima — znotraj manjšine — odličnega sekundanta.
7. Če izvzamemo šport, je tudi poročanje o kulturnem dogajanju tako, kot to dovoljuje osnovni koncept časopisa. Pogostokrat je tako poročanje do skrajnosti pristransko, kakor sem opazil ob lanskih študijskih dnevih v Dragi. Letos je bilo poročanje o tem zelo objektivno. Ali je to znak za dialog ali pa je to nadaljevanje taktiziranja, bo pokazala bližnja prihodnost.

**Sergij Komar**



**V naslednjih številkah:**

**Pavel Lužan: PO ROJSTVU SVETA (poezija)**

**Fedor Žigon: MEJE ARHITEKTURE**

**(dramatiziran dialog o ljubljanskem atomskem centru)**

**Ivan Mrak: DOPISOVANJE S KRIŠTOFOM**

**Aleš Lokar: DIALOG IN SLOVENCİ (esej)**

**III. Slovenci**

**Marjan Rožanc: VOLJA PO SAMOUNIČENJU (esej)**

**Toussaint Hočevar: SLOVENSKI POLOŽAJ IN NJEGOVE**

**PERSPEKTIVE**

**Bogdan Berdon: KDO DEJANSKO PREDSTAVLJA SLOVENSKO**

**MANJŠINO**

**Dominik Smole: KONEC TEDNA (odlomek iz proze)**

Za tiskovni sklad Mosta prejeli: V. L. 10.000.- lir.

**CASSA DI RISPARMIO DI TRIESTE**  
(TRŽAŠKA HRANILNICA)

125 LET OBSTOJA  
1842 - 1967

AGENCIJE V MESTU IN OKOLICI

PODRUŽNICE V GRADEŽU, TRŽIČU IN MILJAH

VSE BANČNE USLUŽNOSTI  
IN OPERACIJE NA BORZI

AGENCIJSKA BANKA

POOBLAŠČENA ZA DELOVANJE S TUJINO



